

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

HENKILÖTAPPIOIDEN TÄYDENTÄMINEN TALVI- JA JATKOSODASSA

Pro Gradu -tutkielma

Kadetti
Tomi Saikkonen

Kadettikurssi 90
Pioneeri- ja suojelulinja

Maaliskuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Kadettikurssi 90	Linja Pioneeri- ja suojelulinja	
Tekijä Kadetti Tomi Saikkonen		
Tutkielman nimi Henkilötappioiden täydentäminen talvi- ja jatkosodassa		
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MpKK:n kirjasto)	
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 97	Liitesivuja 20

TIIVISTELMÄ

Suomen pienestä kansasta oli talvi- ja jatkosotaan valittava äärimmäisen tarkasti se henkilöstö, joka totaalisessa sodassa käytettiin taistelevissa joukoissa. Kenttäarmeijaa rakennettaessa oli huomioitava lisäksi maan siviilielämän sekä kansantalouden henkilöstötarpeet. Henkilötäydennysjärjestelmä oli kotialueen ja kenttäarmeijan välinen kokonaisuus, jolla säädeltiin kansan miespuolisen väestön ikäluokkia kenttäarmeijan käytettäväksi. Näistä ikäluokista varattiin osa talvi- ja jatkosodan kenttäarmeijan täydennykseksi. Täydennyksen tuli mahdollistaa kenttäarmeijan taistelukyky ja rauhallisimpina aikoina (reservissä) maan kansantalous.

Tutkimuksen päämääränä on selvittää millainen oli talvi- ja jatkosodan henkilötäydentämisyjärjestelmä ja sen järjestelyt. Päämääränä on myös selvittää järjestelmän valmius toimia ennen sotia sekä varsinainen toiminta talvi- ja jatkosodassa. Tutkimuksessa selvitetään lisäksi järjestelmän johtosuhteita, muutoksia sekä täydennysmääriä. Muita tutkittavia kokonaisuuksia ovat järjestelmän eroavaisuudet hyökkäys- ja puolustussodassa, täydentämisen vaikutukset taistelevissa joukoissa sekä täydentämiseen liittyvät laadulliset kysymykset. Tarkoituksena on myös tutkia järjestelmässä havaittuja ongelmia. Käsitteellä henkilötäydentäminen tarkoitetaan kaikkia niitä toimia, joilla lisättiin kenttäarmeijan vahvuutta. Keskeisimpiä vahvuuteen vaikuttavia tekijöitä olivat henkilöstön jako kotialueelta kenttäarmeijalle, kenttäarmeijan ja kotijoukkojen sisäiset siirrot sekä uusien joukkojen perustaminen.

Tutkimuksen lähdeaineistona ovat Sota-arkiston kirjelmät (Päämajan, Kannaksen-Karjalan armeijan, eri armeijakuntien sekä henkilötäydennyskeskusten) ja sotapäiväkirjat (suoajoukkojen). Muita lähteitä ovat aiemmat tutkimukset sekä historialliset julkaisut. Ensisijaisia lähteitä ovat Sota-arkiston kirjelmät sekä tutkielmat.

Henkilötäydennysjärjestelmä aloitti talvisodan toimintansa suunnitelmien mukaisesti, mutta nopeasti Neuvostoliiton ylivoiman takia oli perustettava uusia joukkoja. Tarkoitukseen sopivimmiksi ja nopeiten käytettäviksi osoittautuivat Kotijoukkojen sekä kenttäarmeijan täydennysmuodostelmat. Seurauksena talvisodan henkilötäydentäminen vaikeutui ja muodostui lopulta mahdottomaksi. Lyhyen talvisodan aikana luotiin

suunnitellusta poikkeava järjestelmä, jota käytettiin pohjana jatkosotaan rakennetussa henkilötäydennysjärjestelmässä.

Jatkosodan täydennysjärjestelmä perustettiin aluksi puolustussotaan varautuen. Sodan alettua nopeasti hyökkäyksellisesti, oli henkilötäydentämiseen varattua henkilöstöä liian vähän. Joukot jäivät nopeasti ilman täydennystä ja niiden taistelukyky tuli kyseenalaiseksi. Tappiot estivät joukkojen etenemisen. Asemasodan aikana henkilötäydennyksen suurimmat muutokset koskivat kenttäarmeijan kotiuttamisia sekä organisaatio muutoksia. Rauhallisen asemasodan aikana järjestelmä toimi, mutta vaikeutui jälleen Neuvostoliiton hyökkäyksen alettua vuonna 1944. Henkilötäydennysjärjestelmän tärkeimpänä tehtävänä oli toimia ratkaisutaisteluiden aikana mahdollisimman tehokkaasti, jotta joukkojen taistelukyky ja lopulta Suomen itsenäisyys olisi varmistettu. Sotien lopputuloksiin nähden järjestelmä onnistui tehtävässään, vaikka rauha jouduttiin tekemään täydennysmahdollisuuksien ollessa olemattomat.

AVAINSANAT

talvisota, jatkosota, henkilötäydennys, Suojeluskuntajärjestö, Kotijoukot, koulutuskeskus, järjestelykeskus, henkilöstön opastuskeskus, henkilötäydennyskeskus

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Keskeiset käsitteet	2
1.3. Tutkimuksen päämäärä ja rajaus	4
1.4. Lähdeaineisto	5
2. HENKILÖTÄYDENTÄMISJÄRJESTELMÄN VALMIUS ENNEN TALVISOTAA	9
2.1. Puolustuslaitos ja Suojeluskuntajärjestö ennen talvisotaa	9
2.1.1. Aluejärjestö	11
2.1.2. Suojeluskuntajärjestön rakenne ja tehtävät	12
2.2. Ylimääräiset kertausharjoitukset ja liikekannallepano	14
2.3. Suojeluskuntajärjestö muutetaan Kotijoukoiksi	15
2.3.1. Koulutuskeskukset perustana henkilötäydennykselle	16
2.4. Johtopäätökset	17
3. TALVISODAN HENKILÖTÄYDENTÄMINEN	21
3.1. Talvisodan henkilötäydentämisen kolme periaatetta	21
3.2. Henkilötäydennysmahdollisuudet talvisodassa	22
3.3. Kotijoukkojen henkilötäydennysmuodostelmat	24
3.4. Kenttäarmeijan henkilötäydennysmuodostelmat	26
3.5. Henkilötäydennyksen järjestelyt kotitäydennysjoukoista kenttäarmeijaan	28
3.5.1. Johtoelimet	28
3.5.2. Täydennystilausten teko ja henkilöstön siirto kenttäarmeijaan	28
3.5.3. Henkilötäydennyksen jako koulutuskeskuksista	29
3.5.4. Rautateiden käyttö henkilötäydennysten kuljetuksissa	30
3.6. Suojajoukkovaihe henkilötäydennysten käynnistäjänä	31
3.7. Toteutetut henkilötäydennykset talvisodassa	32
3.7.1. Kriittinen täydennystilanne sodan loppuvaiheessa	35
3.8. Henkilötäydentämisen ongelmia talvisodassa	35
3.9. Johtopäätökset	37

4. HENKILÖTÄYDENTÄMISJÄRJESTELMÄN VALMIUS VÄLIRAUHAN AIKANA43

4.1. Puolustusvoimien aluejärjestö ja Suojeluskuntajärjestö yhdistyvät	43
4.2. Asevelvollisuuslain uudistaminen ja liikekannallepano	45
4.3. Kotijoukot perustetaan uudelleen	47
4.4. Johtopäätökset	49

5. JATKOSODAN HENKILÖTÄYDENTÄMINEN53

5.1. Jatkosodan täydennysperiaatteet	53
5.2. Henkilötäydennysmahdollisuudet jatkosodassa	53
5.2.1. Suojajoukkoprikaatit kotiuttamisen perustana vuosina 1941-1942	56
5.2.2. Divisioonien yhtenäistäminen talvella vuonna 1944	58
5.3. Henkilötäydennyksen järjestelyt kenttäarmeijaan	59
5.3.1. Henkilötäydennyksen johtoelimet	59
5.3.2. Kotijoukkojen henkilötäydennyselimet	60
5.3.3. Kenttäarmeijan opastus- ja henkilötäydennyselimet	64
5.3.4. Täydennystilaukset ja täydennyksen yleinen kulku	73
5.3.5. Täydennysmiehistön siirto kotialueelta rintamajoukkoihin	74
5.3.6. Täydennysten vastaanotto joukoissa	76
5.4. Rautateiden uudelleenjärjestely ja toiminta jatkosodassa	78
5.5. Toteutetut henkilötäydennykset jatkosodassa	79
5.6. Henkilötäydentämisen ongelmia jatkosodassa	81
5.7. Johtopäätökset	85

6. YHTEENVETO92

VIITTEET

LÄHTEET

LIITTEET

TUTKIMUKSESSA KÄYTETYT LYHENTEET

AK	= armeijakunta
a.o.	= asian osainen
au.	= aliupseeri
D	= Divisioona
DE	= divisioonan esikunta
ErK	= erillinen komppania
Er.Os Paloheinä	= erillinen osasto Paloheinä
ErP	= erillinen pataljoona
Esik.	= esikunta
HOKeskus	= henkilöstön opastuskeskus
HTK	= henkilötäydennyskeskus
Jv.Koul.K	= jalkaväen koulutuskeskus
jne.	= ja niin edelleen
JR	= jalkaväkirykmentti
jv.	= jalkaväki
järj.	= järjestelyosasto
Kar.A	= Karjalan armeija
Kar.AE	= Karjalan armeijan esikunta
Kenttä-T-pataljoona	= kenttätäydennyspataljoona
Kenttä-T-prikaati	= kenttätäydennysprikaati
VIII/kenttä-T-prikaati	= kenttätäydennysprikaatin kahdeksas täydennyspataljoona
kev.	= kevyt
kompp.	= komppania
Korpr.	= korpraali
KotijE	= Kotijoukkojen Esikunta
Koti-T-joukot	= kotitäydennysjoukot
Koti-T-divisioona	= kotitäydennysdivisioona
kss.	= kaasusuojelu
KTR	= kenttätukirykmentti
lkp	= liikekannallepano
lääk.	= lääkintä

m.	= mies
mitt.	= mittaus
MPKK	= maanpuolustuskorkeakoulu
NL	= Neuvostoliitto
n:o.	= numero
ns.	= niin sanottu
OTE	= opastus- ja täydennyselin
patl.	= pataljoona
ps.	= panssari
pion.	= pioneeri
pnä.	= päivänä
pst.	= panssarintorjunta
psto.	= patteristo
Rask.	= raskas
rv	= ratsuväki
sal.	= salainen
tyk.	= tykistö-, tykki-
u.	= upseeri
YH	= ylimääräiset (kertaus-)harjoitukset

HENKILÖTAPPIOIDEN TÄYDENTÄMINEN TALVI- JA JATKOSODASSA

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Suomen talvi- ja jatkosodassa käymät taistelut Neuvostoliittoa vastaan vaativat maan väestöltä suunnattomia ponnistuksia itsenäisyyden säilyttämiseksi. Koko maan puolustamiseksi oli käytettävä erittäin tarkoin pienen kansamme rajallista väestöä. Mahdollisimman tarkan väestön kohdentaminen vaati kenttäarmeijan ja kotirintaman välille henkilötäydentämisjärjestelmän. Tämän henkilötäydentämisjärjestelmän tehtävänä oli säilyttää taistelevien joukkojen taistelukyky ja samalla huomioida maan talouden vaatimat henkilöstöresurssit. Henkilötäydennysjärjestelmä osoittautui sotien ja varsinkin ratkaisutaisteluiden aikana erittäin tärkeäksi kokonaisuudeksi, jolla mahdollistettiin viime kädessä koko Suomen itsenäisyys. Järjestelmällä oli ratkaiseva rooli talvisodan lopussa sekä välittömästi jatkosodan hyökkäys- ja viivytysvaiheissa.

Vaikka henkilötäydentämisjärjestelmää sodissamme on tutkittu, ovat tutkimukset lukumäärältään erittäin vähäisiä ja välittömästi sotien jälkeen toteutettuja. Kirjallisuudessa on hyödynnetty kyseisiä tutkimuksia, mutta aihealue on hajotettu pirstaleiseksi sotia käsittelevien teosten sarjaan ja sarjat käsittävät parin kymmenen vuoden ajanjakson. Tutkimustyöt ja kirjallisuus yhdessä tarjoavat aiheen tutkimiseen vähän lähdeteoksia. Aiheesta ei ole uudempia tutkimuksia.

Tutkimuksissa sekä kirjallisuudessa esitetyt tiedot tyytyvät kuvaamaan järjestelmää yleisellä tasolla menemättä yksityiskohtaisempiin kuvauksiin. Yksityiskohtaisimmilla tiedoilla henkilötäydentämisjärjestelmästä saadaan todenmukaisempi kuva järjestelmän toiminnasta ja sen vaikutuksista sotien kulkuun. Aihetta käsittelevissä tutkimuksissa on jätetty käsittelemättä esimerkkejä henkilötäydennyksen järjestelyistä taisteleviin joukkoihin. Esimerkiksi yhtä täydentämisjärjestelmän keskeisintä kokonaisuutta, henkilötäydennyskeskusten ja divisioonien opastus- ja täydennyselimiä, ei olla käsitelty riittävän tarkasti.

Pro gradu -tutkimus on jatkoa sotatieteiden kandidaatin tutkimustyölle, jossa käsiteltiin talvisodan henkilötäydentämisjärjestelmää. Edellisessä tutkimustyössä esiteltiin tarve selvittää henkilötäydentämisjärjestelmän synty ennen talvisotaa ja järjestelmässä tapahtunut kehitys talvisodan aikana. Tutkimustyön päätteeksi todettiin tarve jatkaa tutkimustyötä koskemaan myös jatkosodan aikaa, jolloin sotien aikaisesta henkilötäydentämisjärjestelmästä saisi kattavan ja yksiselitteisen kuvan. Talvisodan henkilötäydentämisjärjestelmää käsittelevässä tutkimuksessa ei päästy kuitenkaan riittävän yksityiskohtaiseen esittelyyn vallinneesta järjestelmästä esimerkkeineen. Siten on luonnollisesti tärkeää tarkentaa talvisodan järjestelmää pro gradu –tutkimustyössä. Tutkimustyön viitekehys esitetään liitteessä 1.

1.2. Keskeiset käsitteet

Keskeisimmät käsitteet, jotka koskevat henkilötäydentämistä ja tutkimusta, ovat henkilöstötappio-, liikekannallepano- sekä miesvahvuuskäsite. Oleellinen käsite on myös nostoväen luokat I-III.

Puolustusvoimien väliaikaisessa liikekannallepano-ohjeessa aluejärjestöä suunniteltaessa 1932 liikekannallepano määritettiin näin: ”Puolustusvoimien liikekannallepano on toimenpide, jonka tarkoituksena on ennakolta määrätyn ajan puitteissa puolustusvoimien siirtäminen rauhankannalta sotakannalle ja jonka siirtymiskauden kestäessä valtakunnan sodanaikaiset puolustusvoimat varustetaan kaikella mitä ne tarvitsevat voidakseen aloittaa varsinaiset sotatoimet.”¹

Henkilöstötappiokäsite on määritelty kapteeni Rummukaisen diplomityössä ja tuotu esille kapteeni Uolevi Kettisen diplomityössä. Sotien aikaisen hengen mukaan henkilöstötappiot voitiin jakaa varsinaisiin taistelutappioihin ja muista syistä johtuneisiin henkilöstötappioihin. Taistelunaikaiset tappiot jakaantuivat vihollistulesta ja omasta tulesta aiheutuneisiin tappioihin. Muista syistä aiheutuneet tappiot johtuivat sairauksista, loukkaantumisista, karkaamisista, paleltumisista jne. Ongelmallisiksi tappiokäsitteissä osoittautuivat taistelun aikana liikkueissa sattuneet tai itse aiheutetut vahingot ja niiden luokittelu. Nämä, kuten kadonneet ja paleltuneet luokiteltiin varsinaisista syistä johtuneisiin tappioihin. Nimityksenä käytettiin termiä operatiiviset tappiot. Muita

henkilöstöä vähentäviä tappioita aiheuttivat myrkytyksen saaneet, tapaturmaisesti kuolleet, kotona lomalla kuolleet, itseänsä tahallisesti vahingoittaneet, tauteihin kuolleet, teloitettut, itsemurhan tehneet, rangaistustaan sovittamaan lähetetyt, lykkäysmääräyksen saaneet ja psyykkisesti vammautuneet. Kaikkiaan tappiokäsitteeseen sisällytettiin kaikki tapaukset, jotka muuttivat elävän voiman vahvuutta.²

Miesvoimavarat määräytyivät lakisääteisesti ja jakaantuivat vakinaiseen väkeen, reserviin ja nostoväen I, II ja III luokkaan. Tätä eri ryhmittelyä ei voitu koskaan sellaisenaan ottaa huomioon sodan ajan armeijaa koottaessa, sillä talouselämän, sotateollisuuden ja muuhun vastaavaan palvelukseen oli tästä miesmäärästä varattava osa. Sotien kokemusten perusteella voitiin ottaa armeijaa koottaessa huomioon vain vakinainen väki ja reserviläisikäluokat. Talvisodan ja Suomen sotien kokemusten mukaan 25 ikäluokkaa oli maksimimäärä, joka voitiin samaan aikaan pitää hetkellisesti palveluksessa. Kokoonpanoissa oli huomioitava, että tämä miesmäärä sisälsi myös sen henkilöstön, joka oli varattava täydentämiseen. Armeijan numeraalinen vahvuus oli riippuvainen ikäluokkien numeraalisesta vahvuudesta.³

Nostoväki jakautui eri luokkiin, joista nostoväen I luokka tarkoitti reservissäolon jälkeisiä ikäluokkia. Nostoväen II luokka käsitti rauhan aikana palveluksesta vapautetut ja III luokka kutsunnoissa palvelukseen kutsuttavia ikäluokkia. Esimerkiksi jatkosodassa I luokkaan kuuluivat yli 45-vuotiaat ja III luokkaan 17-20-vuotiaat.⁴

Tässä tutkimuksessa henkilötäydennys tarkoittaa henkilöstön jakoa kotijoukoista kenttäarmeijaan. Henkilötäydennyksen piiriin kuuluvat myös Kotijoukkojen, meri- ja ilmavoimien sekä kenttäarmeijan väliset henkilöstösiirrot. Kolmas henkilötäydennyksen muoto on uusien joukkojen perustaminen kenttäarmeijalle. Kaikki nämä yhdessä muuttivat kenttäarmeijan vahvuutta ja otetaan siten huomioon henkilötäydennyksenä. Tutkimuksessa käsitellään myös joukkojen komennusten ja lomien aiheuttamia toimenpiteitä, sillä niiden toteuttamisessa käytettiin henkilötäydentämiseen luotua järjestelmää.

1.3. Tutkimuksen päämäärä ja raja

Tutkimuksen päämääränä on selvittää, millainen oli talvi- ja jatkosodan aikana toiminut henkilötäydentämisjärjestelmä ja sen järjestelyt.

Päämäärään pääsemiseksi selvitetään, miten henkilötäydennysjärjestelmää kehitettiin ennen talvisotaa ja mitkä tekijät osallistuivat siihen. Tutkimuksessa selvitetään henkilötäydentämisjärjestelmän valmius toimia talvi- ja jatkosodassa sekä sen sotien aikainen toiminta. Johtosuhteet sekä henkilöstön kulku selvitetään perusteellisesti. Tapahtuneet muutokset ja muutosten taustalla esiintyvät kehitystarpeet selvitetään tarkasti molempien sotien ajalta. Henkilötäydennyksen vaikutuksen selvittämiseksi esitetään toteutetut täydennykset ja niiden merkitys taisteleville joukoille. Selvittävänä on myös, miten hyökkäyssota erosi puolustussodan henkilötäydentämisestä. Tutkimuksessa selvitetään myös täydentämiseen kulunutta aikaa sekä täydentämiseen liittyviä laatuksymyksiä. Keskeisin laatuksymys on, onnistuiko henkilötäydennys suunnitellulla tavalla ja millaisia vaikeuksia henkilötäydentämisessä kohdattiin.

Tutkimuksen tarkoituksena on esittää talvi- ja jatkosodassa toiminut henkilötäydentämisjärjestelmä laajasti koottuna kokonaisuutena, jonka keskeisinä toimijoina olivat Kotijoukot sekä kenttäarmeija. Toisena tarkoituksena on esittää henkilötäydentämisjärjestelmän vaikutus sotien lopputuloksiin.

Tutkimustyö rajataan koskemaan seuraavia aiheita: Ennen talvisotaa tehty kehitystyö puolustusvoimissa sekä Suojeluskuntajärjestössä henkilötäydennyksen mahdollistamiseksi. Talvi- ja jatkosodassa suoritettavat liikekannallepanot. Talvisodan täydentämisjärjestelmä kokonaisuudessaan. Väli rauhan puolustusvoimissa ja suojeluskunnissa tehty kehitystyö täydentämisjärjestelmän mahdollisuuksien parantamiseksi jatkosotaan. Jatkosodan osalta täydentämisjärjestelmä hyökkäys-, asemasota ja viivytystaisteluvaiheessa, painopisteen ollessa jatkosodan alkukuukausissa sekä asemasodassa. Kyseisinä ajanjaksoina tapahtuivat henkilötäydentämisjärjestelmän suurimmat muutokset, jotka pysyivät muuttumattomina jatkosodan viivytysvaiheessa. Tutkimus rajataan päättymään jatkosodan päättymiseen pois lukien koulutuskeskuksia käsittelevä kappale. Tutkimustyöstä rajataan pois meri- ja ilmavoimien henkilötäydentämisen järjestelyiden tarkempi esittely.

Tutkimuksessa käsiteltyjä erillisiä osa-alueita ovat rautatiet, puolustusvoimat, suojeluskunnat, Kotijoukot, suojajoukot sekä esimerkkeinä käytetyt joukot. Kyseisillä kokonaisuuksilla voidaan esittää järjestelmän todellinen toimivuus sekä toiminta. Puolustusvoimat ja Suojeluskuntajärjestö nivoutuivat yhdessä Kotijoukkojen kanssa henkilötäydennysjärjestelmän rungoksi ja ovat siten ehdoton osa tutkimustyötä. Rautateiden merkityksellinen osuus täydennysten kuljettajana esitellään talvi- ja jatkosodan henkilötäydennyksen luvuissa. Suojajoukkoja käsitellään irrallisena osana talvisodan henkilötäydennysjärjestelmässä. Suojajoukkokappaleen tarkoituksena on esittää ja todentaa talvisodan alussa käytetty täydennysperiaate.

Esimerkkijoukot käsittävät useiden eri armeijakuntien henkilötäydennys- sekä opastuskeskuksia. Muita esimerkkijoukkoja ovat talvisodan suojajoukot sekä jatkosodan ratkaisutaisteluiden JR1 ja JR48. Aika sekä käsiteltävien arkistojen laajuus on asettanut rajoitteet joukkojen valinnalle. Käytetyt joukot on valittu niiden henkilötäydennykselle ratkaisevan osuuden perusteella. Esimerkkijoukoilla on tarkoitus esittää henkilötäydennyksen vastaanottamiseksi tehdyt toimenpiteet, toteutetun henkilötäydennyksen vaikutukset sekä henkilötäydentämisjärjestelmän todellinen toiminta. Esimerkkijoukkojen painopiste on jatkosodan luvussa, joka on koko tutkimuksen painopisteluku.

Kaikki edellämainitut osa-alueet yhdessä todentavat henkilötäydennysjärjestelmän monimuotoisen merkityksen ja ovat siten tutkimuksen kannalta oleellisia.

1.4. Lähdeaineisto

Tutkimuksessa on käytetty kuvailevaa ja analyysoivaa kirjallisuutta sekä arkistotutkimusta. Tutkimuksen lähdeaineistona toimivat aiemmat tutkimustyöt, historialliset julkaisut sekä sota-arkiston Päämajan ja yhtymien arkistot. Primäärilähteinä on käytetty sota-arkiston kirjelmiä, sotapäiväkirjoja sekä tutkimustöitä. Historialliset julkaisut ovat toimineet primäärilähteitä täydentävinä lähteinä.

Tutkimuksen kannalta merkittävimmät arkistolähteet ovat olleet sota-arkiston päämajan järjestelyosaston, Kannaksen armeijan, Aunuksen armeijan sekä Karjalan Ryhmän

kirjelmät. Henkilötäydennystä käsittelevä diplomityö (kapteeni Uolevi Kettinen ”Henkilötäydennyksen tarve ja järjestely”) on osoittautunut tärkeimmäksi tutkimustyöksi. Muita tärkeitä arkistolähteitä ovat olleet armeijakuntien henkilötäydennyskeskusten ja divisioonien kirjelmät. Kirjallisuuslähteistä tärkeimmiksi ovat osoittautuneet Talvisodan historia 4 sekä Jatkosodan historia -teokset 1, 4 ja 6.

Muita tärkeitä lähteitä ovat olleet sota-arkistosta löytyvät kotijoukkoja, rautateiden järjestelyä, talvisodan aikaista henkilötäydennystä, maamme aluejaotusta sekä joukkojen sosiaalista käyttäytymistä koskevat tutkimustyöt. Kadetti Harri Huttusen kandidaatin tutkielma koulutuskeskuksista on osoittautunut hyödylliseksi koulutuskeskuksia käsittelevän kappaleen osalta. Sota-arkiston suojajoukkojen sotapäiväkirjat ovat osoittautuneet tutkimuskysymyksiä todentaviksi lähteiksi.

Pienemmän osuuden lähteistöstä ovat saaneet suojajoukkojen arkistojen kirjelmät tärkeimpänä erillisosasto Paloheinän arkisto. Täydentävää kirjallisuutta ovat olleet *Suomi 85*, *Puolustusvoimat ennen ja nyt* sekä *Lauri Malmberg ja suojeluskunnat* -teokset.

Sota-arkiston kirjelmät sekä Kettisen diplomityö ovat työn kannalta tärkeimmät lähteet. Arkistolähteet ovat autenttisia ja tiedoiltaan oikeita, jolloin lähdekritiikki kohdistuu tutkijan tekemiin arkistovalintoihin.

Tutkimustyössä käytetty Kettisen diplomityö henkilötäydentämisestä on tehty 1950-luvulla välittömästi sodan päätyttyä. Työssä on esitelty hyvin henkilötäydennyksen yleinen kulku talvi- ja jatkosodassa sekä toteutettu täydennys. Tutkimustyöstä on huomioitava, että se on tehty siinä vaiheessa, kun sota-arkistossa oleva materiaali on ollut vielä järjestelemätöntä. Siten tutkimustyössä on virheellisiä tietoja etenkin numeraalisissa esityksissä. Tutkimustyön arvostelija onkin kiinnittänyt tähän huomiota. Työssä ei ole haastateltu sotien aikana toimineita henkilöitä, joka vähentää työn arvoa. Varsinkin työn ajankohtaan nähden tämä olisi ollut mahdollista. Haastatteluilla olisi saatu selville tehtyjen ratkaisuiden taustoilla olevista asioista. Työn ansioksi on laskettava, että se on henkilötappioiden täydentämisjärjestelmästä tehty ensimmäinen tutkimus välittömästi sotien jälkeen. Tutkimusta on käytetty sotien jälkeen kehitettävän uuden henkilötäydennysjärjestelmän pohjana, etenkin työssä esitettyjen, sodista saatujen

kokemusten kannalta. Työssä esiintyvät puutteet on voitu tarkistaa ja täydentää muista arkistoista sekä kirjallisuudesta. On huomioitava, että arkisto on paremmin järjestelty nyt 60 vuotta sotien jälkeen ja käytössä on enemmän tutkimusaineistoa.

Kettisen tutkimuksessa on käsitelty varsin pintapuolisesti kenttäarmeijan henkilötäydennyksen käytännön toteuttajia eli henkilötäydennyskeskuksia. Näiden keskusten osalta tärkeimmiksi lähteiksi osoittautuivat teos Jatkosodan historia 4 sekä VII, IV ja II armeijakunnan arkistomateriaalit. Jatkosodan historia kuvailee lyhyesti, mutta sekavasti keskusten tehtävät sodan ajalta. Arkistomateriaalin ja tutkimustöiden pohjalta henkilötäydennyskeskuksista on kyetty tutkimuksessa jäsentelemään looginen kokonaisuus samalla uutta tietoa luoden. Päämajan järjestelyosaston sekä armeijoiden arkistot yhdessä ovat mahdollistaneet henkilötäydennysten järjestelyn selkeyttämisen sekä eri tutkimustöissä esiintyvien ristiriitaisten tietojen tarkistamisen.

Talvisotaa käsittelevässä luvussa on esitetty useassa kohdassa sota-arkiston arkistolähde. Tarkoituksena on ollut todentaa tutkimuksen lähdeaineiston tieto oikeaksi, jolloin varmentavana tekijänä on käytetty arkistolähdettä.

Kirjallisuuslähteistä Jatkosodan historia -teokset käsittelevät henkilötäydennystä hajanaisesti ilman selkeää kuvausta vallinneesta järjestelmästä. Tämä johtuu teosten valtavasta tiedon määrästä ja täydennysjärjestelmän eri tekijöiden erillisistä käsittelyistä. Teokset ovat valmistuneet 1970-1990-lukujen välisenä aikana, jolloin luonnollisesti jälkimmäiset teokset tarjoavat enemmän tietoja. Teosten ansioksi on laskettava varsin tarkka ja runsas tieto, jota on voinut sellaisenaan käyttää varsinkin Suojeluskuntajärjestöä ja kotijoukkoja käsittelevissä osioissa.

Sota-arkiston tutkimustöiden lähteistö on usein epätarkkaa. Varsinkin vanhimmissa töissä puuttuvat käytetyt lähteet sekä viitteistys. Tämä heikentää töiden luotettavuutta, mutta kaikkiaan tietoja voidaan pitää luotettavina ajalle tyypillisissä tutkimustöissä. Töiden tietojen luotettavuus on tarkastettu muista arkisto- ja kirjallisuuslähteistä.

Lähdemateriaalien numeerallisia tilastoja verrattaessa, voidaan huomata niissä esiintyvän eriävyyksiä. Tämä johtuu arkistojen sijoittumisesta ajallisesti pitkälle

aikavälille sekä inhimillisistä tekojosta. Nämä tekijät on huomioitu tutkimuksessa ja eri lähteiden numeraaliset eroavaisuudet on pyritty tarkentamaan oikeiksi.

Lähdemateriaali on työn tulosten kannalta riittävän kattava. Arkistomateriaali mahdollistaisi työn laajemman esityksen, mutta työn järkevä laajuus ylittyisi. Tutkimustyötä on rajattu sen selkeyden säilyttämiseksi.

Tutkimustyössä esiintyy päälukujen sisällä kappaleita, joista puuttuu lähdeviittaus. Kappaleet kuuluvat lähdeaineistoon, eivätkä ole kirjoittajan omia mielipiteitä. Tyhjän tekstikappaleiden viite löytyy seuraavasta viitatusta kappaleesta. Tutkijan omia mielipiteitä on esitetty johdanto- ja yhteenveto luvuissa sekä johtopäätöskappaleissa. Viittausmenetelmällä on karsittu käytetyn lähteen perättäiset, samalta sivulta olevat viittaukset. Menetelmä on sovittu tutkimustyön ohjaajan kanssa.

2. HENKILÖTÄYDENTÄMISJÄRJESTELMÄN VALMIUS ENNEN TALVISOTAA

2.1. Puolustuslaitos ja Suojeluskuntajärjestö ennen talvisotaa

Kansalaissodan päätyttyä vuonna 1918 luotiin pohja puolustuslaitoksen järjestelylle. Vallitsi kaksi näkemystä, joista valittiin kenraali Mannerheimin kannattamaa alueellista perustaa vastainen kenraali von der Goltzin suunnitelma. Tämä ei sisältänyt liikekannallepanon suorittamista sodan ajan armeijan luomiseksi. Katsottiin, että rauhanajan kolme divisioonaa riittäisi myös sodan aikana.

Myöhemmin katsottiin välttämättömäksi laatia suunnitelmat laajemman sodan ajan armeijan perustamiseksi. Vastuu perustamisesta annettiin rauhan ajan joukko-osastoille. Siten päädyttiin kaaderijärjestelmään, jossa rauhan ajan armeija kouluttaa henkilöstön, laatii ja ylläpitää sodan ajan armeijan perustamissuunnitelmat sekä vastaa liikekannallepanon ja keskitysten suojaamisesta.

Suomi jaettiin 1920-luvulla kutsuntojen suorittamista varten kutsuntapiireihin sekä sodan ajan armeijan perustamista varten täydennysalueisiin, joista perustettavat joukot täydensivät ja saivat reserviläisensä.⁵

Tämä saksalainen kaaderijärjestelmä todettiin 1920-luvulla liian hitaaksi ja kankeaksi, eikä se enää vastannut aikansa olosuhteita sodan aikaisen armeijan perustamiselle. Vuosina 1923–1926 valtioneuvoston asettama puolustusrevisioni oli suorittanut sotilaspoliittisen ja –maantieteellisen tilanteenarvostelun, jota everstiluutnantti Airo kehitti edelleen vuosina 1928–1929 tutkimuksessaan ”Aluejärjestelmän luontoisen puolustuslaitosjärjestelmän soveltuvuudesta ja kustannuksista silmällä pitäen maan puolustuslaitokselle asettamia vaatimuksia”. Tutkimuksen perusteella yleisesikunta laati ehdotuksen ”Maavoimien uudelleenjärjestelyksi”, johon siirtyminen aloitettiin 1932 ja päätettiin 1934.⁶

Uudelleenjärjestelyn perustana oli todettu ristiriita puolustuslaitoksen mahdollisuuksien ja tehtävien välillä. Suunniteltiin suojajoukot, joiden tehtävä oli hankkia Karjalan kannaksella ajanvoitto kenttäarmeijan liikekannallepanon suorittamiseksi ja keskittämiseksi. Tuolloin Suomeen katsottiin kohdistuvan uhka ainoastaan

Neuvostoliitosta. Suojajoukot oli perustettava 23 000 miehen vahvuiseksi ja sen pääosien keskittämisen piti tapahtua vuorokaudessa. Suojajoukkojen oli kyettävä taistelemaan 12-18 vuorokautta, joka laskettiin tarvittavan kenttäarmeijan perustamiseen ja keskittämiseen.⁷

Rauhan ajan puolustuslaitos ei kuitenkaan kyennyt edellä esitettyyn tehtävään resurssien puutteiden vuoksi. Liikekannallepanon onnistuminen perustui siihen, että rauhan ajan armeijaa käytettiin kokonaisuudessaan perustamisen runkona. Näin ollen vain pieni osa rauhan ajan joukoista voitiin määrätä suojatehtävään. Tästä jäi puuttumaan 10 000 miestä, vaikka suojeluskunnista saatiinkin 6000 miestä.⁸

Suojajärjestelmä oli mahdollista toteuttaa vain koko rauhanajan armeijalla, jolloin liikekannallepanotehtävä olisi jäänyt suorittamatta. Ongelman ratkaisuksi puolustuslaitosjärjestelmää oli tarkistettava sellaiseksi, että molemmat tehtävät olisivat olleet mahdollisia suorittaa samanaikaisesti.⁹

Kansalaissodasta suoriutuneelle Suojeluskuntajärjestölle nähtiin suurempi rooli Suomen kokonaismaanpuolustuksessa. Lauri Malmberg, Suojeluskuntajärjestön päällikkö, kiinnitti jo vuonna 1923 ylimmän sotilasjohdon huomiota siihen, että suojeluskunnilla olisi suurimmat mahdollisuudet olla avuksi ja tukea liikekannallepanoa ja periaatteessa myös suorittaa se.¹⁰

Vuoden 1926 joulukuussa oli hallitus jättänyt eduskunnalle esityksen laiksi suojeluskunnista. Perusteluiksi lain tarpeellisuudelle esitettiin, että yleinen asevelvollisuus ei kyennyt yksistään pitämään armeijaa tarvittavan suurena. Lisäksi esitettiin, että puolustusvoimat tarvitsisivat lisätukea, jotta toiminta kriisitilanteessa käynnistyisi nopeasti. Tasavallan presidentti vahvisti lain 22.12.1927.¹¹

Koko 1930-luvun ajan Suojeluskuntajärjestön toiminta kehittyi ja läheni puolustuslaitoksen kanssa siten, että lopulta puolustuslaitoksesta 29.6.1933 ja 30.12.1937 annettujen asetusten mukaan puolustuslaitos yhdessä Suojeluskuntajärjestön, rajavartiolaitoksen ja merivartiolaitoksen kanssa muodostivat rajoituksineen puolustusvoimat.¹²

2.1.1. Aluejärjestö

Vuonna 1932 aloitettiin maavoimien uudelleenjärjestäminen, jonka mukaan rauhanaikainen armeija jakaantui kahteen tehtävään. Nämä olivat liikekannallepano-organisaatio ja koulutus- sekä suojajoukko-organisaatio. Kutsuntalaitos lakkautettiin ja sen tehtävät annettiin uudelle organisaatiolle, aluejärjestölle.¹³ Uuteen alueelliseen liikekannallepanojärjestelmään eli aluejärjestöön siirtyminen tapahtui 1.5.1934 mennessä.¹⁴

Aluejärjestelmän periaate oli, että sen aluejaotus vastaa sodan ajan armeijan kokoonpanoa. Armeijan vahvuudeksi määrättiin yhdeksän divisioonaa, ja siten maa jaettiin yhdeksään sotilaslääniiin, joiden kunkin tehtävä oli perustaa divisioonan joukot. Sotilaslääni jaettiin kolmeen sotilaspiiriin, jotka perustivat divisioonan jalkaväkirykmentit. Sotilaspiiri jaettiin liikekannallepanojärjestelmän mukaisesti ala-alueisiin siten, että kukin sotilaspiirin perustettava yksikkö sai oman reserviläisalueensa. Ne käsittivät yhden tai useamman kunnan riippuen reserviläisten määrästä ja perustettavista joukoista.¹⁵

Aluejärjestö käsitti 30 sotilaspiiriä. Aluejärjestön aluejaotuksen muotoutumiseen vaikuttivat myös eräät muut vaatimukset. Rautatie- ja maantieyhteydet oli käytettävä parhaalla mahdollisella tavalla hyväksi, ottaen huomioon liikekannallepano- ja keskityskuljetukset. Perustamispaikkojen oli oltava sellaisia, että niihin kyettiin varastoimaan sotavarusteita. Ruotsinkielisistä asevelvollisista oli muodostettava yksikielisiä joukkoja, ja aluejaotuksen sovittava parhaalla tavalla hallinnolliseen jakoon. Aluejärjestelmään siirtymisen jälkeen ei jaotuksessa tapahtunut periaatteellisia muutoksia. Aluejaotusta tarkastettiin vuonna 1937, jolloin Tampereen ja Kuopion sotilaspiirejä yhdistettiin sekä Kannaksen sotilaspiiri jaettiin kahtia.¹⁶

Aluejärjestöön siirtyminen vuonna 1934 merkitsi sitä, että joukko-osastot saattoivat nyt keskittyä täydellä tarmolla koulutustehtäviin ja saattaa joukot sotakelpoisiksi. Vuonna 1932 asetettu uusi asevelvollisuuslaki asetti palvelusajaksi miehistölle 350 päivää ja upseereiksi ja aliupseereiksi koulutettaville 440 päivää. Lisäksi vuosittaiset kertausharjoitukset lisättiin osaksi järjestelmää.¹⁷

2.1.2. Suojeluskuntajärjestön rakenne ja tehtävät

Suojeluskuntajärjestöltä edellytettiin, että se olisi sotilaallisesti järjestetty. Sen toimintaa johti tasavallan sotavoimien ylipäällikön alaisena suojeluskuntainpäälikkö apunaan suojeluskuntain yliesikunta. Suojeluskuntajärjestö jaettiin piireihin, alueisiin sekä paikallisiin suojeluskuntiin. Ensimmäiseksi suojeluskuntien ylipäälliköksi nimitettiin Lauri Malmberg.¹⁸

Vuonna 1932 aloitetun maavoimien uudelleenjärjestelyn vuoksi kutsuntalaitos poistettiin ja samalla tarkennettiin Suojeluskuntajärjestön roolia. Järjestö kytkeytyi entistä kiinteämmin puolustuslaitokseen, ja sen tehtävänä oli kouluttaa ja muodostaa kaaderirungot sodan aikaisiin joukkoihin sekä osallistua liikekannallepanon valmisteluihin.¹⁹

Suojeluskuntajärjestössä annettiin koulutusta kaikissa aselajeissa suojeluskunta-alueilla. Sodanaikaisen joukon reserviläisalueella olevista suojeluskuntalaisista pyrittiin muodostamaan rungot kenttäarmeijan eri yksiköille. Muut asianomaisen alueen reserviläiset ryhmitettäisiin liikekannallepanossa suojeluskuntarungon ympärille. Aluejärjestö käsitti 30 sotilaspiiriä ja Suojeluskuntajärjestö 22 suojeluskuntapiiriä. Tämä eroavaisuus heikensi liikekannallepanon valmisteluita.²⁰

Suojeluskuntajärjestölle suunniteltuja sotilaallisia tehtäviä olivat liikekannallepanon suorittaminen sekä kenttäarmeijan perustaminen. Asia ilmenee seuraavasta tehtävälistasta (Sk.y:n tutkielma n:o 444.35 la/427 sal/1935):

- a) ”ylläpitää ja kouluttaa suojeluskuntakaaderit sotilaspiirien ja merivoimien toimesta perustettavien sodanaikaisten puolustusvoimien yksiköjä ja muodostelmia varten. Näiden suojeluskuntakaadereiden vahvuudet oli sotaväen päällikkö määrännyt;
- b) perustaa rannikkopuolustusmuodostelmat Pellingin, Turun, Satakunnan, Vaasan ja Oulun rannikkolohkoilla, ylläpitää ja kouluttaa suojeluskuntakaaderit näille muodostelmille sekä itsenäisesti hoitaa näiden rannikkolohkojen liikekannallepanovalmistelu- ja perustamistyöt;
- c) vahvistaa eri rajavartiostojen kenttävartioita suojeluskuntalaisilla;

- d) asettaa sotilaspiirien ja merivoimien perustamispaikoissa ja suurimmassa osassa niiden ulkopuolella olevista kunnistakin liikekannallepanosuoritusosastot. Tällaisia osastoja oli muodostettava myös suojeluskuntapiirien omien rannikkolohkojen perustamispaikoissa sekä lohkon kuuluvissa kunnissa. Nämä osastot vapautuivat liikekannallepanon tultua suoritetuksi;
- e) asettaa ja kouluttaa henkilökuntaa seuraaviin tehtäviin: kotiseutupalvelukseen sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen, ilmavalvontaan ja ilmatorjuntaan, avustamaan ja järjestämään maan- ja vesitiekuljetuksia, olemaan siviiliviranomaisten apuna rajaseutujen väestön evakuoinneissa ja majoittamisessa, hoitamaan valistustyötä ja nuorison ennakkovalmennusta, huolehtimaan sotaorvoista ja kaatuneiden omaisista, vapaaehtoisista keräyksistä ja viihdytystoiminnasta sekä osallistumaan metsäpalojen sammuttamiseen, desanttien torjuntaan jne. ”

Kohdissa a) ja b) mainittuihin tehtäviin varattiin pääasiassa suojeluskuntien reserviläisiä ja kohdassa c) oleviin myös nostoväkeen kuuluvia. Kohdissa d) ja e) oli käytettävä suojeluskuntalaisia, joilla ei ollut liikekannallepanomääräystä sodanaikaisiin puolustusvoimiin. Tuollaisia olivat nostomiehet, asevelvollisuudesta vapautetut, suojeluskuntaveteraanit sekä lotat. Mahdollisessa liikekannallepanossa suojeluskuntain piiripäällikkö vastasi vain siitä, että suorituskäskyjen ensimmäiset toimenpiteet suoritettiin. Näitä olivat liikekannallepanokäskyn viestitys, suojeluskuntain hälyttäminen, liikekannallepanosuoritusosastojen kokoaminen ja toimintaan saattaminen. Kyseiset toimet suoritettuaan, siirtyivät eri osastot käskyjensä mukaisen sotilaspiirin päällikön käskynalaisuuteen. Tuolloin suojeluskuntaviranomaisten vastuu varsinaisesta liikekannallepanosta lakkasi.²¹

Suojeluskuntajärjestö onnistui kasvattamaan jäsenmääräänsä 1930-luvun loppua kohden, jolloin se pystyi suoriutumaan edellisistä tehtävistään. Tämä lisäys saavutettiin reservin ja nostoväen III-luokkaan kuuluvilla miehillä. Lisäys olisi ollut suurempikin, mutta aseistuksen ja varustuksen puute asettivat rajat suojeluskuntapiirien jäsenmäärille. Rajat asettivat suojeluskuntain yliesikunta.²²

2.2. Ylimääräiset kertausharjoitukset ja liikekannallepano

Samalla, kun 11. syyskuuta 1939 annettu käsky ylimääräisistä kertausharjoituksista (YH) ulotettiin koskemaan kaikkia reserviläisiä, annettiin myös puhelinsanoma:

” Armeijakunnan joukoista sekä sotakouluista komennetaan määrätty henkilöstö aluejärjestöön.” Kyseinen käsky annettiin suojeluskuntain päällikölle, josta tehtiin liikekannallepanosuunnitelman mukaisesti Kotijoukkojen komentaja.²³

Lisäksi rauhan aikainen Ylipäällikkö tiedotti lokakuun 9. päivänä antamassaan käskyssään seuraavaa: ” Tasavallan presidentin määräyksestä luovutan Suojeluskuntain komentajan komentoon: 1. Armeijakuntaan kuuluvien joukko-osastojen varuskuntiin jäävät osat sekä 2. Sotilasläänit sitä mukaa kuin niiden kenttäarmeijaan kuuluvat osat siirtyvät perustamispaikoiltaan ---. ”

Käskyn toinen kohta merkitsi sitä, että aluejärjestön sotilaspiirien tehtävät siirtyivät nyt suojeluskuntapiireille. Kohdan 1. mukaisia varuskuntiin jääviä, henkilökunnan, osia olivat joukko-osastoa kohden noin 400 miestä. Lisäksi varuskuntiin jäivät perustamispaikkoihin pienehköt, keskityskuljetusten jälkeiset, henkilöstön osat. Suojeluskuntapiirien haltuun siirtyivät kaikki, niiden alueilla olevat, joukko-osastoihin jäänyt valtion omaisuus kuten kiinteistöt, irtaimisto, aseet ja varusteet.²⁴

Suojeluskuntapiirien esikunnat siirtyivät sodanaikaiseen kokoonpanoon YH:n toimenpiteiden edistyessä. Suojeluskuntapiirien vakinaiset piiripäälliköt, sotilasjohtajat, aluepäälliköt ja paikallispäälliköt siirtyivät kenttäarmeijaan, jolloin suojeluskuntapiirien, niiden alueiden sekä suojeluskuntien hoitaminen jäi sodanaikaisten sijaisten tehtäväksi. Lisäksi suojeluskuntapiirien esikunnat saivat uusia tehtäviä, koska sotilaspiirien esikuntien työt tulivat niiden hoidettaviksi.²⁵ Päätös tästä organisaatiomuutoksesta tehtiin 26.9.1939.²⁶

Aluejärjestö suunniteltiin lopettamaan toimintansa YH:n tai liikekannallepanon tultua suoritetuksi. Sen tehtävät siirtyivät Suojeluskuntajärjestölle, jonka seurauksena suojeluskuntapiirijako muutettiin sotilaspiirijakoa vastaavaksi. Poikkeuksena sotatoimialueella sijainneet suojeluskuntapiirit jäivät alueillaan toimineiden yhtymien käskynalaisiksi sotilasasioissa, mutta hallinnollisesti suojeluskuntapiirien käskynalaisiksi.²⁷

2.3. Suojeluskuntajärjestö muutetaan Kotijoukoiksi

Lokakuun 17. päivä 1939 annettiin käsky Kotijoukkojen perustamisesta, joista käytettiin myös nimitystä koti-T-joukot.²⁸ Kotijoukkojen tehtävät määriteltiin jo 26. syyskuuta 1939 puolustusministeriön kirjelmässä n:o 440/39.J.1.sal. Sen mukaan suojeluskuntain yliesikunta toimi Kotijoukkojen esikunnan runkona. Suojeluskuntain päällikkö toimi Kotijoukkojen päällikkönä, ja hänen johtoonsa kuuluivat kotitäydennysjoukot sekä Suojeluskuntajärjestö. Yhteiseltä nimeltään tätä muodostelmaa kutsuttiin kotijoukoiksi.²⁹ Koti-T-joukkojen rungon muodostivat koti-T-divisioonat ja sotakoulut. Koti-T-divisioonat perustettiin kolmen sotilasläänin reserviläisylijäämästä.³⁰

Kotijoukot olivat sotilaallisissa tehtävissään alistettu päämajalle ja hallinnollisissa tehtävissä puolustusministeriölle. Varsinaisen työskentelyn Kotijoukkojen Esikunta aloitti 12.10.1939, vaikkakin siitä käytettiin 2.12.1939 saakka nimeä suojeluskuntain yliesikunta.³¹

Kotijoukkojen johdon sekä sen alaisten joukko-osastojen tehtävinä olivat sotatilan alettua: 1) järjestää sodan aikana tarvittava henkilötäydennys ja perustaa lisäjoukot ja muodostelmat; 2) kouluttaa näihin tarvittava päällystö, alipäällystö ja miehistö; 3) huolehtia hallinnosta kotijoukoissa, Suojeluskuntajärjestössä ja muissa kotialueelle sijoitetuissa joukko-osastoissa ja yksiköissä; 4) huoltaa kaikki edellä mainitut ja 5) vastata kotialueen suojaamisesta.³²

Kotijoukkojen tehtävät jaettiin neljään pääryhmään. Ensimmäinen koski kotiseutujen turvaamista vihollisen desanteilta sekä avainkohteiden, kuten rautateiden liittymäkohteiden, siltojen sekä varastojen, suojaamista. Lisäksi osallistuminen ilmatorjuntaan sekä vankien vartiointiin kuuluivat tähän kategoriaan.³³

Toinen tehtäväryhmä koski yleisen järjestyksen sekä turvallisuuden ylläpitoa yhteistyössä viranomaisten kanssa. Nämä tehtävät kuuluivat ylläpidollisesti kotirintamalla sisäministeriön alaisille järjestys- ja väestönsuojeluviranomaisille. Järjestysviranomaisten kanssa suoritettavat tehtävät olivat koulutuskeskuspaikkakuntakohtaisia, varuskuntaohjesäännön edellyttämiä avunantoja. Väestönsuojeluviranomaisten kanssa yhteistyö rajoittui suojeluskuntien virka-apuna

toimimiseen pommituksissa ja maahan pudotettujen lentokoneiden sekä miesten hakemisessa. Kolmas tehtävä oli asevelvollisuusasiat, kutsunnat, asevelvollisten valvonta, karkureiden, haavoittuneiden ja vangiksi joutuneiden luettelointi ja yhteydenpito näiden omaisiin sekä asevelvollisuusasioihin liittyvät oikeuskäsittelyt.³⁴

Koulutus- ja huoltotehtävät muodostivat neljännen ja laajimman tehtäväkokonaisuuden. Huomattavimpia haasteita olivat tilapäiskuljetusten järjestelyt, kotialueelle jäävien suojeluskuntalaisten kouluttaminen, avustaminen evakuoinneissa, nuorison ennakkovalmennus, invalidihuolto sekä hevosten, ajoneuvojen ja moottoriajoneuvojen pakkohaltuunotto.³⁵

Kotitäydennysjoukkojen tehtävä, osana kotijoukkoja, oli kouluttaa täydennyshenkilöstöä kenttäarmeijaa varten, lähettää ne sekä perustaa käsketyt joukot, kun taas kenttäarmeijan vastuulle jäivät sotatoimien suorittaminen. Käytännössä täydennys- ja perustamistehtävä toteutettiin Kotijoukkojen koulutuskeskuksissa. Koulutus jakaantui aselajeittain alokkaiden, sotamiesten, reservialiupseerien, nostoväen aliupseerien ja (nostoväen) miehistön koulutukseen. Kotitäydennysjoukot toimivat henkilötäydennyksen tärkeimpänä toteuttajana.³⁶

2.3.1. Koulutuskeskukset perustana henkilötäydennykselle

Puolustusvoimain Pääesikunnan liikekannallepanoa valmistelemissä käskyissä oli sotilasläänien perustamistehtäviin sisällytetty koulutuskeskusten perustaminen liikekannallepanon jälkeisessä vaiheessa. Näissä koulutuskeskuksissa oli koulutettava henkilöstö, jota käytettäisiin eri sotatoimiyhtymien henkilötäydennyksiin.³⁷

Kotijoukkojen esikunnan toimesta perustettiin talvisodan aikana koulutuskeskuksia eri kotialueille. Ne muodostuivat eri aselajeista (kuten jv, tyk, viesti, pion, huolto, kss, pst, rv ja lääkäri) ja ne antoivat alokaskoulutusta palvelukseen saapuville sekä täydennyskoulutusta riittämättömästi koulutetuille. Keskuksissa järjestettiin lisäksi

erilaisia kursseja kenttäarmeijan henkilöstölle. Koulutuskeskukset olivat käskynalaisia Kotijoukkojen esikunnalle, mutta tukeutuivat huollossa alueellaan olevaan suojeluskuntapiiriin. Ensimmäiset koulutuskeskukset perustettiin 13.11.1939. Näitä olivat

kenttätykistön koulutuskeskus Hämeenlinnaan, raskaan kenttätykistön koulutuskeskus Vaasaan, viestijoukkojen koulutuskeskus Riihimäelle ja pioneerijoukkojen koulutuskeskus Korialle. Huoltokoulutuskeskus perustettiin 2. marraskuuta Lahteen.³⁸

2.4. Johtopäätökset

Maantieteellisesti verrattain suuren maan oli saatava aseisiin pienestä väestömäärästään mahdollisimman tehokas ja ajanmukainen asevelvollisuusarmeija. Käyttöön valittiin von der Goltzin kolmen divisioonan suuruinen sodan ja rauhan aikainen armeija. Huomioitaessa ensimmäisen maailmansodan kulutussodan luonne sekä Suomen maantieteellinen koko ja olosuhteet, oli suunniteltu armeija jo syntyessään liian pieni.

Lopulta päädyttiin Mannerheimin esittämään alueelliseen perustaan nojautuvaan armeijaan. Alueellinen perusta osoittautuu ehdottomaksi, kun otetaan huomioon tarve rakentaa satojen tuhansien miesten suuruinen armeija. Tämä armeija oli vielä varustettava riittävällä materiaalilla. Ajanmukaisen ja puolustusvelvoitteet täyttävän armeijan muodostamiseksi tarvittiin juuri alueellista järjestelmää, joka mahdollisti riittävään tarkkuuteen pääsemisen.

Ehdottomina ja luonnollisina edellytyksinä aluejärjestöön siirtymiselle toimi kaksi aiemmin vallinnutta järjestelmää: Ensimmäinen koski maan uudelleenjakoa kutsuntapiireihin ja täydennysalueisiin 1920-luvulla kehitetyn järjestelmän mukaisesti, ja toinen vallitsevaa kaaderijärjestelmää, joka oli havaittu kankeaksi ja hitaaksi suhteessa sille asetettuihin tehtäviin.

Aluejärjestön luomiseksi maata tarkasteltiin varta vasten sotilasmaantieteellisesti ja määriteltiin maata vastaan kohdentuva uhka, jota vastaan varautua. Kyse oli siis sotilaspoliittisesta toiminnasta, jolloin politiikka antoi puolustusvoimille tehtävät. Poliitiikan ja asevoimien suhdetta toisiinsa testattiinkin Lapuan liikkeen ja Mäntsälän kapinan aikoihin, joiden jälkeen asevoimien rooli erottui selvemmin irti politiikasta. Aluejärjestöön siirtyminen ja koko maan valmistautuminen seuraavaan kulutussotaan edellytti kyseistä erottelua, jolloin valtion sisäisistä ristiriidoista kyettiin keskittymään paremmin ulkoisiin uhkiin.

Aluejärjestön tärkeimpinä osakokonaisuuksia voidaan pitää armeijan perustamista, operatiivisia ja taktillisia näkökulmia sekä siviilisektorin käyttöä. Operatiivisista ja taktillisista näkökulmista Neuvostoliitto oli ainoa uhkakuva, ja uhkakuvaa vastaan oli varauduttava painopisteen ollessa Karjalan kannaksella. Armeijan perustaminen edellytti liikekannallepanoa, johon tärkeimpinä tekijöinä vaikuttivat väestön maantieteellinen jakauma sekä maan liikenteelliset ja hallinnolliset olosuhteet. Siviilisektoria oli käytettävä entistä enemmän hyödyksi ja sen tarpeet oli huomioitava sodan ajan armeijaa kokoonpantaessa. Liikekannallepanon suorittamiseksi oli rajalle saatava riittävän ajoissa suojajoukko, joka mahdollisti armeijan perustamisen täysivahvuiseksi. Nämä muuttuneet ja lisääntyneet tehtävät osoittautuivat puolustusvoimissa mahdottomiksi suorittaa käytössä olevin resurssein.

Uusista tehtävistä suoriutumiseksi ja aluejärjestöön siirtymiseksi 1934 jaettiin puolustusvoimien tehtävät kahtia. Liikekannallepano-organisaatio ja sen yhdeksän sotilasläänä nopeuttivat sodan aikaisen armeijan perustamista. Koulutus- ja suojajoukko-organisaatio puolestaan sai rauhassa keskittyä koulutustehtäviin ja tarvittaessa siirtyä nopeasti puolustukseen rajalle. Nopeus saavutettiin sijoittamalla aluejärjestön eri instanssit rautateiden läheisyyteen. Maantieverkosto sekä ajoneuvokanta oli kyseisenä aikana heikkoa ja liian hidas liikekannallepanon toteuttamiseksi.

Tehty jako yksinkertaisti huomattavasti puolustusvoimien tehtäviä ja mahdollisti varsinaiseen sotaan valmistautumisen. Huomioitaessa asevelvollisuusajat sekä kertausharjoitukset, joita suoritettiin 1930-luvulla runsaasti, paranivat valmiudet tulevaa sotaa silmällä pitäen. Tämän osoittaa kahden vastakkaisen asevelvollisuusarmeijan taktillisten ja sotilaallisten taitojen vertailu sodan lopputulokseen nähden. Suomalaisten tappiot olisivat olleet huomattavasti suuremmat, mikäli aluejärjestöön siirtymistä ei olisi toteutettu 1930-luvulla. Neuvostoliitto olisi kyennyt nopeasti etenemään rajoilta Suomen elintärkeille alueille, ja puolustusvoimat olisi ollut kykenemätön keskittämään joukkoja sekä antamaan täysipainoisesti sotilaallista koulutusta.

Puolustusvoimat tarvitsivat nuorena ja suuntalinjojaan hakevana organisaationa tukea muista maanpuolustushenkisistä järjestöistä. Tärkeimmäksi osoittautui

Suojeluskuntajärjestö, jonka toiminta perustui vapaaehtoisuuteen, ja jonka vaikutus ulottui laajasti jokaiseen yhteiskuntaluokkaan. Suojeluskuntien määrätietoinen toiminta Suomen puolustamiseksi sai runsaasti huomiota yhteiskunnassa, ja etenkin sen tehtävien laillistamisen jälkeen kansalaisten luottamus järjestöä kohtaan kasvoi. Kansalaisenemmistön luottamusta nauttien järjestö kykeni kehittämään toimintaansa ja lisäämään jäsenmääräänsä.

Suojeluskuntajärjestön tullessa 1920-luvulla osaksi puolustuslaitosta, korostui sen merkitys armeijalle tukea antavana organisaationa. Tämä oli yksi perusedellytys sille, että Suomen puolustusvoimat kehittyivät parissakymmenessä vuodessa talvisotaan tultaessa. Suojeluskuntajärjestö järjesti reserviläisten kertausharjoituksia, täydennyskoulutusta ja toimi mittavana liikuntakasvattajana. Näiden toimien ansiosta armeijalle jäi tehtäväksi kouluttaa alokkaat, jotka reservissä saattoivat kehittyä suojeluskunnan johdolla sotilaallisissa taidoissaan. Tämä käytäntö säästi kenttäarmeijan niukkoja resursseja ja oli toimintatapana erittäin käytännöllinen.

Laki Suojeluskuntajärjestöstä selvensi huomattavasti eri puolustusvoimien instanssien tehtäviä. Armeija sekä Suojeluskuntajärjestö pystyivät keskittymään tämän ansiosta paremmin tehtäviinsä. Esimerkiksi Suojeluskuntajärjestö vapautti puolustusvoimat käymään varsinaisia taisteluja sotatoimialueilla eikä puolustusvoimien tarvinnut siten jakaa voimia kotialueiden puolustukseen. Tämä mahdollisti sodan ajan armeijan miehistön mahdollisimman tehokkaan käytön taistelevissa joukoissa.

Sodan ajan armeijan rungon muodostivat suojeluskuntakaaderit, joiden ympärille kerättiin sotilasalueiden muut reserviläiset. Tämä kaaderisto oli armeijan selkäranka, joka oli parhaiten motivoitunut ja koulutettu tehtäviinsä. Siten kenttäarmeijan lähtökohdat käydä sotaa olivat paremmat kuin pelkän vakinaisen puolustusvoimien kaaderistoon nojautuvassa armeijassa. Suomen 9 divisioonaa käsittävään armeijaan pelkkä puolustusvoimien kaaderisto olisi ollut täysin riittämätön. Ottaessa vielä huomioon Suojeluskuntajärjestön koulutuksellinen rooli, oli luonnollista että talvisodan alkaessa kenttäarmeijan täydennyshenkilöstön koulutus annettiin Suojeluskuntajärjestön tehtäväksi.

Suojeluskuntakaaderisto sekä sodan aikaisen yksikön selkärangan muodostivat siis

suojeluskuntareserviläiset. Kotialuetta puolustivat suojeluskuntien puolustusvoimista rauhanaikana vapautetut ja vanhempien ikäluokkien miehet. Nämä tehtävät mahdollistuivat ainoastaan Suojeluskuntajärjestön suurella jäsenmäärällä, joka kasvoi huomattavasti 1930-luvulla. Jäsenmäärän kasvu mahdollisti myös Suojeluskuntajärjestön tehtävien muuttumisen YH:n ja LKP:n aikana. Kansan enemmistön luottamusta nauttiva järjestö sai nimekseen Kotijoukot, jonka osuutena oli sodankäynnin kannalta kaksi merkittävää tehtävää. Nämä tehtävät olivat kotialueiden turvaaminen sekä kenttäarmeijan henkilöstön kouluttaminen ja täydentäminen.

Molemmat tehtäväkokonaisuudet ovat henkilötäydentämisen kannalta merkittäviä kokonaisuuksia. Kotialueiden turvaaminen mahdollisti kenttäarmeijan keskittymisen ainoastaan itse sodankäyntiin. Silloin kaikki taistelukelpoiset miehet kyettiin kohdentamaan ensisijaiseen tehtävään, joka oli taisteluiden käyminen. Henkilöstön kouluttaminen Suojeluskuntajärjestön haltuun tulleissa koulutuskeskuksissa oli edellytyksenä taistelukyvyn ylläpitämiselle kenttäarmeijassa. Kun kyseinen henkilöstö kohdennettiin kotitäydennysjoukoista täydennyshenkilöstönä kenttäarmeijaan, mahdollisti tämä tuloksellisen sodankäynnin.

Kaikilla edellämainituilla puolustusvoimien kehityksellä, aluejärjestöllä ja Suojeluskuntajärjestöllä oli yhteen nivoutuessaan ratkaiseva rooli tulevan sodan valmiuden kannalta, tärkeimpänä osa-alueena henkilötäydennys. Nuoren valtion puolustuskyky oli kahdessakymmenessä vuodessa kehittynyt huomattavasti ja sen valmius sodankäyntiin oli olosuhteisiin nähden paras mahdollinen. Tärkeimpänä tekijänä varuspuutteet huomioiden oli henkilöstön valmius käydä sotaa.

3. TALVISODAN HENKILÖTÄYDENTÄMINEN

3.1. Talvisodan henkilötäydentämisen kolme periaatetta

Henkilötäydennysjärjestelyt jakoutuivat talvisodassa kahteen varsinaiseen menettelytapaan ja yhteen olosuhteillemme ominaiseen tapaan. Ensimmäisessä muodostettiin täydennyshenkilöstöstä uusia joukko-osastoja tai yksiköitä ja ne liitettiin voimassa oleviin joukko-osastoihin täydentämään henkilöstömenetykset. Toisessa menetelmässä lähetettiin täydennyshenkilöstöstä yksittäisiä miehiä ja pieniä ryhmiä joukko-osastoihin tappioiden täyttämiseksi. Kolmas tapa liittyi olennaisesti liikekannallepanojärjestelyihimme ja olosuhteisiimme. Tavoitteena oli saada täydennyshenkilöstö joukko-osastoihin samalta alueelta, missä ne olivat perustettu.³⁹ Liitteessä 2 esitetään divisioonaorganisaatio talvisodan alussa.

YH:n aikana oli määritelty henkilötäydentämisen periaatteet Päämajan kirjelmässä n:o 110/39./Järj.2/sal./7.11.39. Sen mukaan Päämaja luovutti tarpeen vaatiessa divisioonalle pataljoonan tai sen osia, jotka liitettiin täydennystä saaviin joukkoihin yksikköinä. Tällä menetelmällä korvatus pataljoonan tai sen jäljelle jääneiden osien henkilöstö oli koottava yksiköksi tai käytettävä se divisioonan muiden joukkojen täydennykseksi. *Ensimmäistä periaatetta* ei kuitenkaan noudatettu, sillä tähän varatut kenttäarmeijan henkilötäydennysmuodostelmat liitettiin uusina joukkoina kenttäarmeijaan.⁴⁰

Olosuhteiden pakosta jouduttiin soveltamaan *toista periaatetta*. Kokemusten valossa kannattavammaksi osoittautui täydentää joukko-osastoja pienillä ryhmillä tai yksittäisillä miehillä. Tähän viittaavat täydennystilaukset, joissa ei esiinny orgaanisia yksiköitä, vaan tarvittava miesmäärä päälukuna.⁴¹

Kolmatta periaatetta, jossa täydennyshenkilöstö oli saatava joukkoihin samalta alueelta kuin missä ne olivat perustettuja, pyrittiin noudattamaan mahdollisimman pitkään. Periaatteesta oli luovuttava sodan loppuvaiheilla täydennystarpeen kasvaessa nopeasti. Päämaja antoi luvan poiketa kyseisestä periaatteesta 7.2.1940. Tämän osoittaa Kannaksen armeijan kirjelmä, n:o 1250/I/20/4.2.40, ja siinä oleva reunamerkintä. Periaatteesta luopumista on puoltanut se, että tietyt yhtymät saattoivat olla jatkuvasti

kiivaissa taisteluissa toisia yhtymiä enemmän. Tällöin täydennyshenkilöstön saapuessa samalta perustamispaikkakunnalta saattoivat tiettyjen valtakunnan alueiden henkilötappiot kasvaa kohtuuttoman suuriksi. Periaattessa pysymistä puolsi demobilisaatiokysymysten yksinkertainen järjestely sekä kansanluonne, minkä mukaan tutut miehet taistelivat mieluiten keskenään.⁴²

3.2. Henkilötäydennysmahdollisuudet talvisodassa

Talvisodan alkaessa 1939 palvelukseen oli kutsuttu 19 ikäluokkaa, mikä sisälsi kaikki 18 reserviläisikäluokkaa sekä yhden palveluksessa olevan varusmiesikäluokan. Varsin nopeasti taistelujen alettua osoittautui tästä miesmäärästä kokoonpantu armeija liian pieneksi, minkä seurauksena oli välttämätön tarve perustaa uusia joukkoja. Perustamiseen kyettiin nopeimmin käyttämään päämajan oma henkilötäydentämismuodostelma, kenttä-T-prikaati. Tämä vaikeutti huomattavasti henkilötäydentämistä, ja siksi joulukuun lopussa vuonna 1939 palvelukseen kutsuttiin nostoväen I luokan vuosien 1898-1899 ikäluokat. Tammikuun lopussa 1940 oli palvelukseen astunut uusi varusmiesikäluokka, jolloin talvisodan lopulla palveluksessa oli kaikkiaan 22 ikäluokkaa. Helmi–maaliskuun vaihteessa piti astua vielä palvelukseen vuosien 1895, 1896 ja 1897 ikäluokat, mutta ne eivät ehtineet palvelukseen sodan aikana.⁴³

Kenttäarmeijan täydennysmuodostelmien täydennysvalmius talvisodan alkaessa oli kenttäarmeijan tarvetta vastaava. Reserviin kuuluvasta miehistöstä oli pääosa lomautettuna ja upseerit sekä aliupseerit täydennyskoulutuksessa Niinisalon koulutuskeskuksessa. Sodan alettua huomattiin välittömästi tarve perustaa lisää joukkoja. Tähän tarkoitukseen käytettiin edellä mainittu päämajan johdossa oleva kenttätäydennysprikaati. Siitä muodostettiin kolme rykmentin vahvuista taisteluosastoa, jotka liitettiin välittömästi taisteleviin joukkoihin. Täydennykset toteutuivat ainoastaan kotitäydennysmuodostelmista suoraan divisioonien henkilötäydennysmuodostelmiin. Tämä vaikeutti henkilötäydentämisen tasausta ja jatkuvuuden turvaamista jatkossa.⁴⁴

Täydennysmahdollisuudet kotitäydennysdivisioonista olivat rajoitetut, ja sen johdosta palvelukseen kutsuttiin lomautetut ja ylimääräiseen reserviin kuuluvat miehet 7.12.1939. Täydennysmahdollisuuksia pienensivät edelleen uusien perustettavien joukkojen runsas

määrä, minkä johdosta Päämaja suhtautui varovaisesti täydennysmääräysten antamiseen kotijoukoille. 21.12.1939 kotitäydennysdivisioonat liitettiin kenttäarmeijaan numeroinnin 21., 22. ja 23. divisioonana, jolloin ne menettivät täydennysmuodostelmamerkityksensä.⁴⁵

Menetetyn täydennysportaan korvaamiseksi perustettiin 18.12.1939 koulutuskeskuksia, jotka toimivat kotijoukoissa täydentämismuodostelmana. Koulutuskeskusten täydennysmahdollisuudet ja valmiudet olivat heikot tammikuun puoleenväliin 1940 saakka, jolloin vuonna 1919 syntyneistä astui ensimmäinen osa palvelukseen. Tuona aikana oli täydennykseen käytettävissä 29 700 miestä, joista oli heti kelpoisia 9 700 reserviläistä ja 7000 alokasta, eli yhteensä 16 700 miestä. 23.1.1940 mennessä täydennysmahdollisuudet kasvoivat uusien ikäluokkien astuessa palvelukseen. Täydennysmahdollisuus oli tuolloin 31 600 miestä, mutta valmius oli edelleen heikko miesten koulutuksen puutteellisuuden takia.⁴⁶

Pienimmillään koulutuskeskusten täydennysvalmius oli 15.2.1940, jolloin kaikki koulutuksen saaneet reserviläiset ja osa alokkaistakin oli käytetty torjuntataisteluiden aikaiseen täydennykseen. Koulutuskeskusten täydennysmahdollisuus oli laskenut 22 700 mieheen, jotka kaikki olivat alokkaita tai nostoväen I luokan vuosien 1898-1899 ikäluokkien miehiä. Heillä oli takanaan vain 4-5 viikon koulutus. Näitä miehiä jouduttiinkin sittemmin käyttämään täydentämiseen.⁴⁷

Täydennysmahdollisuudet paranivat jälleen 15.2.1940 jälkeen, kun toinen osa 1919 ikäluokasta astui palvelukseen. Nostoväen II luokan vuosien 1897-1919 ikäluokat, joista osa oli jo kutsuttu palvelukseen, määrättiin kutsuntoihin helmikuun lopussa. 15.3.1940 olivat täydentämismahdollisuudet kasvaneet 43 800 mieheen, mutta valmius täydentämiseen oli edelleen heikko miesten puutteellisen koulutuksen johdosta.⁴⁸

Helmi-maaliskuun vaihteessa määrättiin vielä palvelukseen nostoväen I luokan 1894 – 1897 ikäluokat ja maaliskuussa nostoväen III luokan vuoden 1920 ikäluokka. Näillä toimenpiteillä varauduttiin henkilötäydennyksen jatkuvuuden turvaamiseen. Kotijoukkojen täydentämismahdollisuudet olivat 1.4.1940 kasvaneet 67 600 mieheen.⁴⁹ Henkilötäydennysmahdollisuudet sekä talvisodan täydennykset esitetään liitteessä 3.

3.3. Kotijoukkojen henkilötäydennysmuodostelmat

Täydennyksiä varten perustettiin *kolme kotitäydennysdivisioonaa* ja ne saivat henkilöstönsä ylimääräisestä reservistä, varuskuntien asevelvollisista sekä vähäisestä päällystö- ja alipäällystökaaderiostosta.⁵⁰ Näihin divisiooniin sisältyivät myös erikoisaselajien joukko-osastot, joista suoritettiin aselajitäydennykset. Koti-T-divisioonat saatettiin määrävahvuiseksi 21.12.1939, ja ne liitettiin kenttäarmeijaan uusina joukkoina. Menetetty täydennysmuodostelma korvattiin 18.12.1939 käskemällä Kotijoukkojen esikunnan perustaa lisää *koulutuskeskuksia*, joihin koti-T-divisioonien ylimääräinen henkilöstö siirrettiin.⁵¹ Perustetut koti-T-divisioonat ja niiden sijoituspaikat esitetään liitteessä 4.

Koti-T-divisioonien alkuperäinen tehtävä oli toimia henkilötäydennyksen runkona ja samalla ylläpitää taistelukelpoisuutta. Niiden oli varauduttava käytettäväksi sellaisenaan kenttäarmeijassa. Divisioonista oli suoritettava täydennyserien lähetykset yhtymien kenttätäydennyspataljooniin. Koti-T-divisioonat huolehtivat myös omien joukko-osastojensa koulutuksesta ja järjestelyistä. Koulutus tapahtui koti-T-divisioonille alistetuissa YH:n aikaisissa koulutuskeskuksissa.⁵²

Nopeasti sodan alettua jouduttiin repeileviä rintamia paikkailemaan kenttäarmeijan henkilötäydennysmuodostelmilla sekä Koti-T-divisioonilla. Marraskuun lopussa päämaja määräsi kotijoukoille uuden jalkaväkirykmentin perustamisen, jonka tarkoituksena oli täydentää 9. Divisioonaa. Tästä divisioonasta oli liitetty Jalkaväkirykmentti 26. ylimääräisten kertausharjoitusten aikana 8. Divisioonaan. Nyt perustettava Jalkaväkirykmentti 40. muodostettiin toisen koti-T-divisioonan joukoista, Oulussa joulukuun alussa. Tämä kolme pataljoonaa käsittävä rykmentti tultiin liittämään 9. Divisioonaan. Lisäksi Päämaja antoi 1.12.1939 käskyn koti-T-divisioonien muuttamisesta prikaatikokoonpanoon. Tätä organisaatiomuutosta ei kuitenkaan ehditty toteuttaa, kunnes 9.12. Päämaja palautti käskyllään koti-T-divisioonaorganisaation. Ainoana muutoksena käskystä seurasi se, että JR 40 perustettiin ja toinen koti-T-divisioona menetti kolmannen rykmenttinsä.

Divisioonaorganisaatioon palattiin rintamatilanteen huonontuessa. Päämajan käsityksen mukaan ei ollut enää järkevää syöttää kenttäarmeijalle joukkoja yksittäin, vaan oli

parempi liittää ne yhtyminä kenttäarmeijaan. Joulukuun 19. päivänä T-divisioonat saivat kenttäarmeijan nimet. Ensimmäisestä koti-T-divisioonasta muodostettiin 21. Divisioona, toisesta koti-T-divisioonasta 22. Divisioona ja kolmannesta koti-T-divisioonasta 23. Divisioona. Uusien divisioonien jalkaväkirykmentit numeroitiin JR 61- 63, JR 64-65 ja JR 67-69. 22. Divisioona sai keskityskäskynsä 20.12.1939 ja 21. Divisioona 19.1.1940 sekä 23.divisioona 7.2.1940.⁵³

Koti-T-divisioonien käyttösuunnitelmien vaihtuessa muuttuivat myös täydennystoimitusten järjestelyt. Samalla kirjelmällä, jolla koti-T-divisioonat määrättiin prikaatikokoonpanoon, annettiin myös käsky uusien koulutuskeskusten perustamisesta. Kotijoukkojen Esikunnan käskyllä 18.12.1939 perustettiin seitsemän jalkaväen, kaksi polkupyöräjoukkojen, kaksi ratsuväen ja kolme tykistön koulutuskeskusta, joista kaksi suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen. Lisäksi perustettiin mittaus-, kaasusuojelu-, panssari-, pioneeri-, viesti- ja huoltojoukkojen koulutuskeskuksia yksi kutakin. Päälystää varten oli sotakoulukeskus. Koulutuskeskuksia perustettiin paljon, jotta koko liikekannalle pantu reservi voitiin ottaa yhtäaikaan koulutukseen.⁵⁴

Perustetut koulutuskeskukset määrättiin alun perin alisteisiksi koti-T-divisioonille, mutta käytännössä ne jäivät Kotijoukkojen esikunnan alaisiksi koti-T-divisioonien tultua keskitetyiksi. Tästä ei annettu mitään erillistä käskyä, ja esimerkiksi vahvuusimoiutukset ovat tulleet koulutuskeskuksista ja koti-T-divisioonista erikseen Kotijoukkojen esikunnalle.⁵⁵

Koulutuskeskukset ryhmitettiin hajalleen maaseudulle, jolloin ne olivat kaupunkien ja liikenteen solmukohtien ulkopuolella. Tarkoituksena oli saada ne pois vihollisen todennäköisten pommituskohteiden piiristä. Koulutuskeskusten henkilökunta sijoitettiin kuntien, suojeluskuntien, yhdistysten sekä yksityisten henkilöiden rakennuksiin. Myös koulut kävivät henkilökunnan sijoituksiin.⁵⁶

Koulutuskeskukset perustettiin palveluksessa olevien alokkaiden, ylimääräisen reservin, vapaaehtoisten, nostoväen I luokan tammikuussa palvelukseen saapuvien sekä tammihelmikuussa 1940 palveluksen aloittavien vastaanottoa ja kouluttamista varten.⁵⁷ Nostoväkimiehistä oli koulutuskeskuksissa muodostettava koulutusmuodostelmia, kuten komppanioita tai pataljoonia. Kyseisiin muodostelmiin ei saanut sijoittaa

koulutuskeskuksen alokkaita, vaan ne oli koulutettava omissa muodostelmissaan. Nostoväkimiehiä oli tarkoitus käyttää taistelevien joukkojen täydennyksinä.⁵⁸

Täydennystoimitusten järjestelystä määrättiin 21.12.1939 siten, että kenttäarmeijan henkilötäydennys toteutettiin koulutuskeskuksista. Huomiota kiinnitettiin nostoväen koulutuksen puutteeseen. Esimerkiksi pk-, krh-, ja kss. koulutushaarojen henkilöstö voitiin täydentää vain sitä mukaa, kun nostoväkeä ehdittiin kouluttaa. Lisäksi oli huomioitava, että käytettävissä olivat vain suojeluskunnissa vastaavan koulutuksen saaneet nostomiehet. Tästä johtuen määrättiin, että joukot tarkastaisivat henkilöstösijoituksensa, sillä joukko-osastoissa ja muodostelmissa oli todennäköisesti sijoitettuna erikoiskoulutuksen saanutta henkilöstöä. Määrättiin, että mikäli kyseisiä henkilöitä löytyisi, aloitetaan toimenpiteet heidän sijoittamiseksi koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Näiden miesten paikat korvattiin nostoväkimiehillä.⁵⁹

3.4. Kenttäarmeijan henkilötäydennysmuodostelmat

Sodan alkaessa toimivat kenttäarmeijan täydennysmuodostelmina Päämajan *kenttätäydennysprikaati* sekä kussakin divisioonassa *kenttätäydennyspataljoona*. Päämajan johdossa olevaan kenttätäydennysprikaatiin kuului yksi täydennyspataljoona kutakin divisioonaa kohti, eli yhdeksän täydennyspataljoonaa. Kenttäarmeijalla oli siis varattuna kaksi täydennyspataljoonaa kutakin yhdeksää divisioonaa kohti. Erikoisaselajien henkilötäydennykset oli suunniteltu suoritettavaksi suoraan Kotijoukkojen täydennysmuodostelmista.⁶⁰ Kenttätäydennysprikaatista suunniteltiin jaettavaksi kokonaisia yksiköitä pahiten tappioita kärsineille kenttäarmeijan yhtymille.⁶¹

Viikon kuluttua talvisodan alkamisesta katsottiin välttämättömäksi korjata puutteita Päämajan sotajaotuksessa. Tähän käytettiin Päämajan kenttätäydennysprikaati, josta perustettiin kolme uutta rykmentin vahvuista joukko-osastoa. Tällöin Päämajan välitön henkilötäydennysporras hajosi ja jäljelle jäivät vain kenttäarmeijan divisioonien henkilötäydennysmuodostelmat eli kenttätäydennyspataljoonat.⁶² Kenttä-T-Prikaatin joukkoja käytettiin muun muassa suojajoukkojen vahventamisessa. Tämä selviää kappaleesta 3.6.

Täydennystä vastaanottavana ja jakavana elimenä oli kullakin divisioonalla kenttätäydennyspataljoona. Se toimi pääasiassa jalkaväen tarpeita varten, mutta se välitti myös muiden aselajien täydennyksiä pois lukien tykistön täydennykset.⁶³

Kenttätäydennyspataljoonat olivat suoraan yhtymien komentajan alaisia, ja niiden alkuperäisenä tehtävänä oli yhtymän täydennyksen vastaanottaminen, huoltaminen, jatkokoulutuksen antaminen rintaman välittömässä läheisyydessä sekä täydennyksen lähettäminen erissä taisteleville joukoille sen mukaan, kun tarvetta ilmeni. Täydennyspataljoonilla oli myös varsinaisten täydentämistehtävien lisäksi muita tehtäviä, joista kouluttaminen ja taaempien asemien varustaminen olivat tärkeimpiä.⁶⁴

Sodan edetessä täydennyspataljoonien tehtävien luonne muuttui. Rintamatilanne kääntyi vihollisen huomattavasta ylivoimasta johtuen sellaiseksi, että erittäin vaikeasti puolustettavat paikat vaativat erikoisjärjestelyjä. Tällaisissa paikoissa ei enää riittänyt pelkkä joukkojen täydentäminen määrävahvuiseksi. Ylivoima oli niin suurta, että käytössä olevat joukot eivät riittäneet vihollisen torjumiseksi. Ongelmana oli myös, ettei muilta rintaman osilta kyetty irrottamaan lisävoimia. Tämän seurauksena oli turvauduttava kenttätäydennyspataljooniin ylivoiman torjumiseksi. Aluksi selvittiin useimmiten lähettämällä rintamalle avuksi pienehköjä osastoja, kuten joukkueita, mutta tämäkin oli jo vastoin kenttätäydennyspataljoonan alkuperäistä käyttöperiaatetta. Sodan kuluessa täydennystarve vain kasvoi, ja siitä aiheutuen sodan loppuvaiheessa jouduttiin usein lähettämään koko kenttätäydennyspataljoona etulinjan vahvistukseksi.⁶⁵ Kenttätäydennyspataljoonan alkuperäinen tehtävä täydennyksiä huoltavana, kouluttavana ja jakavana elimenä muuttui täysin alkuperäisestä käyttötarkoituksesta. Kenttätäydennyspataljoonasta oli muodostunut yhtymän komentajan reservi.⁶⁶

Kenttätäydennyspataljoonien henkilöstö oli jo ensimmäisen sotakuukauden jälkeen loppuunkulutettu, ja virallisesti pataljoonat hajotettiin Päämajan kirjelmällä n:o 511/Järj.2./sal./15.1.1940. Kenttäarmeijalla ei ollut tämän jälkeen lainkaan henkilötäydentämismuodostelmia talvisodassa.⁶⁷

3.5. Henkilötäydennyksen järjestelyt kotitäydennysjoukoista kenttäarmeijaan

3.5.1. Johtoelimet

Henkilötäydennyksen johti *Päämajan järjestelyosaston henkilötäydennystoimisto* ja täydennyksen toteutti *Kotijoukkojen Esikunta*, jolle Kotijoukkojen täydennysmuodostelmat oli alistettu.⁶⁸

Päämajan järjestelyosasto päätti täydennyshenkilöstön jaosta sotatoimiyhtymien kesken ja antoi käskyt Kotijoukkojen esikunnalle. Käskyssä määrättiin koti-T-divisioona, josta täydennyshenkilöstö oli otettava. Sama käsky sisälsi myös kenttätäydennyspataljoonan paikan ja sen, mihin täydennys oli toimitettava. Lisäksi käskyssä määriteltiin yksityiskohtaisesti henkilötäydennysmiesten aseistus ja varustus.⁶⁹ Täydennykset pyrittiin järjestämään siten, että eri yksiköiden aluepohjaisuus säilyisi.⁷⁰

Kotijoukkojen esikunnan oli tehtävä lähettämistään henkilötäydennyslähetyksistä ilmoitus Päämajan järjestelyosastoon. Ilmoituksessa oli mainittava, oliko täydennystilaukset lähetetty kokonaisina vai oliko niihin jäänyt vajausta. Kyseisellä järjestelyllä kyettiin parhaiten pysymään selvillä todellisesta täydentämistilanteesta.⁷¹

Kotijoukkojen esikunnan tehtävänä oli myös laatia vahvuusilmoitukset kotitäydennysjoukoista täydennysmahdollisuuksien selvittämiseksi. Ilmoituksessa esitettiin aselajeittain rintamakelpoisten ja alokkaiden lukumäärät.⁷²

3.5.2. Täydennystilausten teko ja henkilöstön siirto kenttäarmeijaan

Perusteena divisioonan henkilötäydennykselle oli viikoittain laadittu vahvuus- ja tappioilmoitus sekä niiden perusteella suoritettu täydennystilaus. Vahvuus- ja tappioilmoitukset sekä täydennystilaukset laadittiin divisioonittain ja lähetettiin armeijakuntien esikuntaan.⁷³

Täydennystilauksen tekemistä varten oli täydennyshenkilöstö numeroitu koulutushaaroittain. Numerointia oli noudatettava tilauksia tehdessä, ja joukoille oli jaettu tilauslomakkeet malliesimerkkeineen. Täydennystilaus laadittiin, kun täydennystarve oli

yli 10 prosenttia määrävahvuudesta ja erikoishenkilöstön osalta tarpeen vaatiessa. Vahvuusilmoitus seurasi aina täydennystilausta.⁷⁴ Useimmiten täydennystilaukset jouduttiin tekemään puhelimella tai lennättimellä.⁷⁵

Täydennystilaukset saapuivat Päämajan komendantin toimiston sekä ase- ja huoltolajipäälliköiden yhdistäminä tilauksina henkilötäydennystoimistoon, joka antoi täydennysmääräyksen Kotijoukkojen esikunnalle. Tämä laati puolestaan suorituskäskyn täydennysdivisioonille tai myöhemmässä vaiheessa koulutuskeskuksille. Täydennys toimitettiin edelleen divisioonien kenttätäydennyspataljooniin ja niistä kyseisen divisioonan komentajan ohjeiden mukaan joukko- ja perusyksiköille. Divisiooniin kuulumattomat joukko- tai perusyksiköt saivat täydennyksensä aselajiteitse.⁷⁶ Esimerkit talvisodassa käytetyistä lomakkeista liitteessä 5.

Lähetetyn täydennyshenkilöstön komennustodistuksiin merkittiin, minkä yhtymän täydennystilauksesta oli kyse ja millä päivämäärällä tilaus oli tehty. Näin meneteltiin, jotta yhtymät pysyivät selvillä, mistä täydennyserästä kulloinkin oli kyse ja mille yhtymälle se oli osoitettu. Tämä järjestely aiheutti myöhemmässä vaiheessa sekaannuksia yhtymissä, kun henkilötäydentäminen aloitettiin koulutuskeskuksista koti-T-divisioonien sijaan ja kun kenttätäydennyspataljoonat jouduttiin vastaanottavina eliminä lakkauttamaan.⁷⁷

Kenttäarmeijan yhtymissä komentajat olivat vastuussa henkilötäydennyksen suorituksesta ja valvonnasta. Kenttätäydennyspataljoonien ollessa voimassa oli yhtymien henkilötäydennys helposti toteutettavissa sekä henkilötäydentämistilanteen seuranta Päämajassa helppoa.⁷⁸ Täydennyshenkilöstön jakoa kenttätäydennyspataljoonista taisteleviin joukkoihin käsiteltiin kappaleessa 3.3.

3.5.3. Henkilötäydennyksen jako koulutuskeskuksista

Kotijoukkojen Esikunta laati edelleen Päämajan järjestelyosastolle vahvuusilmoitukset koulutuskeskuksissa olleista rintamakelpoisista miehistä ja alokkaista. Menettely oli sama kuin koti-T-divisioonien suhteen, ja tarkoituksena oli jatkuvasti pysyä selvillä täydennysmahdollisuuksista. Lisäksi lähetetyistä täydennyksistä oli edelleen ilmoitettava Päämajan järjestelyosastolle.⁷⁹

Täydennyskäsken saatuaan Kotijoukkojen Esikunta antoi käsken koulutuskeskuksille täydennyksen suorittamisesta. Perustetut koulutuskeskukset ryhmitettiin aluksi siten, että jalkaväen koulutuskeskukset 1, 2, 3 ja 4 sekä polkupyöräjoukkojen koulutuskeskus 2 toimittivat henkilötäydennykset Kannaksella taisteleville joukoille. Jalkaväen koulutuskeskukset 5 ja 9 sekä polkupyöräjoukkojen koulutuskeskus 1 toimittivat henkilötäydennyksen Laatokan koillispuolen joukoille. Täydennysmahdollisuuksien kiristytessä luovuttiin tästä ryhmittelystä.⁸⁰

Kenttätäydennyspataljoonien hajottamisen jälkeen toimitettiin henkilötäydennys kotijoukoista armeijakuntien määräämille rautatieasemille. Rautatieasemilla oli täydennyshenkilöstöä vastassa opas tai opaselin. Nämä jakoivat ja siirsivät täydennykset edelleen yhtymiin, joista ne voitiin jakaa edelleen joukko-osastoihin.⁸¹ Liittessä 6 esitetään kaaviona tutkijan näkemys talvisodan henkilötäydentämisestä.

3.5.4. Rautateiden käyttö henkilötäydennysten kuljetuksissa

Kaikki henkilötäydennyskuljetukset kotijoukoista kenttäarmeijaan toteutettiin rautateitse. Henkilötäydennyskuljetuksissa ei oltu varauduttu maantiekuljetuksiin, sillä maanteitse suoritettavat materiaalikuljetukset menivät henkilötäydennysten edelle.⁸²

Talvisodan aikana sotilasjohto ei kyennyt puuttumaan rautatielaitoksen toimintaan. Rautatielaitoksen rauhan ja sodan ajan ylin johto oli rautatiehallituksella. Jopa sotilasjohdon perustamat rautatieyksiköt kuuluivat rautatiehallituksen johtoon. Sotilasjohdolla oli vain oikeuksia tilata sotilaskuljetuksia tarpeen mukaan. Tämä järjestelmä osoittautui talvisodan aikana epäkäytännölliseksi, sillä sotilasjohdolla ei ollut mahdollisuutta säännöstellä sotilaskuljetuksia. Säännöstelyllä olisi kyetty estämään rataosuuksien kapasiteetin ylittäminen ja siten laukaisemaan kuljetusten kannalta uhkaavat tilanteet, kuten ruuhkautumiset. Epäkohtaa alettiin muuttaa välittömästi talvisodan päätyttyä.⁸³

Talvisodan aikana rautatiet olivat sotatoimiyhtymien ja sodan käynnin kannalta niin tärkeä kokonaisuus, ettei ilman niitä olisi kyetty sotimaan. Talvisodan aikana, helmikuussa 1940, rautateihin kohdistuneet lukuisat pommitukset lamauttivat

rautatieliikenteen hetkeksi.⁸⁴ Esimerkiksi 17.2.1940 olivat radat pommitusten vuoksi ruuhkautuneet niin pahasti, että rautatieliikenne oli keskeytettävä Kouvolasta itään 48 tunniksi. Siten henkilötäydennyskuljetukset joutuivat usein odottamaan pitkiäkin aikoja yhteyksien aukeamista.⁸⁵

3.6. Suojajoukkovaihe henkilötäydennysten käynnistäjänä

Suomi jaettiin sotatoimien kannalta kolmeen alueeseen, jotka olivat Karjalan Kannas, Laatokan Karjala sekä Pohjois-Suomi⁸⁶. Näille alueille sijoitettiin joukkoja suojaamaan kenttäarmeijan perustaminen. Kyseisistä joukoista käytettiin nimitystä suojajoukot.⁸⁷

Karjalan Kannaksen suojajoukkojen tehtävä oli viivytystaisteluja käyden tuottaa viholliselle mahdollisimman suuret tappiot sen edetessä kohti pääasemaa. Kannaksen suojajoukot käsittivät rauhan ajan armeijakunnan, yhdeksän rajakomppaniaa ja seitsemän suojeluskuntapataljoonaa, joista viisi erillistä ja kaksi muodosti neljännen prikaatin. Kokonaisvahvuus oli noin 18 000 miestä. Suojajoukkotaistelut alkoivat 30.11.1939 aamulla ja päättyivät 4.12. Suojajoukkovaiheen jälkeen joukot alistettiin pääaseman joukoille. Suojajoukkoja varauduttiin vahventamaan pääaseman joukoilla, mutta tavoitteena oli pitää pääasema koskemattomana. Taisteluiden aikana tehtiin suojajoukkojen sisäisiä alistuksia kriittisimpien taisteluiden tukemiseksi.⁸⁸

Laatokan Karjalan suojajoukkojen tehtävä oli offensiivinen. Suojajoukkojen oli välittömästi hyökättävä oletettuja Neuvostoliiton (NL) varmistavia voimia vastaan. Suojajoukot olivat neljännen armeijakunnan (IV AK) keskittämisen jälkeen alisteisia sen komentajalle. Vasta komentajan käskystä ne saivat aloittaa viivytystaistelut. Suojavaiheen taistelujen päätyttyä oli suojajoukoista muodostettava IV AK:n reservi.⁸⁹ Suojajoukot jakaantuivat Karjalan Ryhmään (ErP8, ErP9, ErP10 + vahvennukset) ja ErP11:een. Suojajoukkotaistelut alkoivat 30.11. ja päättyivät 7-9.12. neljännen armeijakunnan annettua divisioonilleen uudet puolustustehtävät.

Suojajoukkojen tehtävä muuttui taisteluiden alettua viivytystaisteluiksi. Viivytysvaiheen aikana yritettiin vastahyökkäyksin torjua vihollinen, mutta niissä epäonnistuttiin. Vasta uusien joukkojen tullessa keskitetyksi kyettiin vihollinen pysäyttämään. Esimerkiksi 5.12. XII/kenttä-T-prikaatilla vahvennettiin puolustusta Ilomantsin Oinaan salmella.⁹⁰

Joukkojen täydennystilauksia tapahtui myös jo ennen varsinaista suojajoukkotaisteluvaihetta. Tämän osoittaa IV AK:n Er.Os Paloheinän täydennystilaus 26.11.1939.⁹¹

Pohjois-Suomen Ryhmän tehtävä oli hyökätä alueensa suojaamiseksi välittömästi rajan yli. Varsinaiseen suojajoukkotoimintaan ei Pohjois-Suomen alueella varauduttu. Rauhan aikaisten rajakomppanioiden oli suojattava pääjoukkojen keskittäminen. Vihollisen osoittauduttua suuremmaksi muodostui pääjoukkojen taistelu suojajoukkomaiseksi.⁹² Pohjois-Suomen Ryhmän alaisuuteen kuuluivat Pohjois-Karjalan Ryhmä (ErP12, ErP13, ErP14), ErP15, ErP16, ErP17 ja 10.ErK. Taistelut alkoivat 30.11. ja jatkuivat 14.12. saakka suojajoukkotaisteluina, kunnes vahvennuksiksi saaduilla uusilla joukoilla kyettiin saamaan aloite viholliseen nähden. Tämä mahdollisti vihollisen pysäyttämisen ja myöhemmässä vaiheessa jopa tuhoamisen Raatteen tien suunnalla. Esimerkiksi ErP17 vahvennettiin kahdella täydennyspataljoonalla Rovaniemeltä. Näistä A-pataljoona taisteli Kuolajärvellä ja B-pataljoona Kursujoella. Kolmas täydennyspataljoona oli VIII/Kenttä-T-Prikaati, joka taisteli Kitisen lossilla. 5.12. ErP15 sai vahvennuksiksi IV/Kenttä-T-Prikaatin.⁹³

Yksittäisiä tai pieniä eriä henkilötäydennystä ei suoritettu lyhyiden suojajoukkotaisteluiden aikana. Poikkeuksena voidaan kuitenkin mainita Erp 8, joka sai 5.-6.12.1939 täydennykseksi viisi miestä. Tämä tapahtui kuitenkin suojajoukkotaisteluiden päättyessä.⁹⁴

3.7. Toteutetut henkilötäydennykset talvisodassa

Lokakuun lopussa 1939 käynnistyivät kenttäarmeijan ensimmäiset täydennykset, vaikka varsinaisia taistelutappioita ei edes ollut. Tämä johtui siitä, että ylimääräisiin harjoituksiin kutsuttuja reserviläisiä jouduttiin vapauttamaan palveluksesta lääkärinlausunnon tai muiden syiden takia.

YH: n aikana kotijoukoilta tilattiin yhteensä 90 upseeria, 346 aliupseeria ja 2003 miestä. Osa näistä täydennystarpeista voitiin toteuttaa vasta sodan alettua. Täydennyksiin sisältyi noin sata eri koulutushaaran edustajaa. Varsinkin YH:n aikana epätarkoituksen mukaiset sijoituspaikat aiheuttivat sen, että henkilöstöä jouduttiin uudelleen sijoittamaan.

Tämä johtui siitä, että reserviläisten siviiliammateista tai niiden muutoksista ei ollut tietoa. Kotijoukoista siirrettiin kenttäarmeijaan 40 upseeria sekä 2 aliupseeria ja päinvastoin 9 upseeria.⁹⁵

Kotijoukkojen Esikunta sai käskyn 6.12.1939 kutsua palvelukseen I, II ja III-luokan työvelvolliset. Kyseiset työvelvolliset muodostivat työkomppanioita, jotka alistettiin joulukuun kuluessa eri yhtymille. Lisäksi Kotijoukkojen Esikunta sai ensimmäisen sotakuukauden aikana perustettavaksi yli 80 yksikköä. Nämä yksiköt sekä toinen koti-T-divisioona yhdessä merkitsivät yhteensä 22 000 miehen täydennystä kenttäarmeijalle.

Täydennystilaukset toteutettiin käytännössä samaan tapaan kuin YH:n aikana. Kotijoukoilta tilattiin noin 2 600 miestä joulukuun aikana. Lisäksi Ryhmä Talvelalle piti toimittaa noin 800 miestä. Näin ollen, ensimmäisen sotakuukauden aikana, Kotijoukkojen Esikunta sai käskyt 3 400 miehen täydennyksestä kenttäarmeijalle. Halutuimmat täydennykset koskivat kivääri-, pikakivääri- ja konekiväärimiehiä sekä päällystön ja alipäällystön osalta kivääri- ja konekiväärijoukkueita. Joulukuussa siirrettiin kotijoukoista kenttäarmeijaan 34 upseeria ja 5 aliupseeria. Kenttäarmeijasta siirrettiin päinvastoin 26 upseeria ja 3 aliupseeria kotijoukkoihin.

Tammikuussa 1940 Karjalan kannaksella vallitsi asemasotakausi, jonka johdosta kotijoukoilla oli täydentämis- ja perustamistehtävien kannalta rauhallisempaa aikaa. Käynnissä oli vielä muutama joulukuussa käsketty tai aloitettu perustamistehtävä. Uusia perustamistehtäviä määrättiin kotijoukoille tammikuussa hieman yli toistakymmentä. Perustamistehtävät koskivat pääosin tykistöä sekä, 20.1. perustettavaksi käskettyä, sotasaaliskalustolla varustettua panssarikomppaniaa, jolle Kotijoukkojen oli hankittava henkilöstö. Tykistöä koskeva perustamistehtävä koski kolmea patteristoa sekä erillistä patteristoa.⁹⁶

Tammikuun aikana Kotijoukkojen perustamistehtävät käsittivät noin 2600 miehen täydennykset kenttäarmeijalle. Tähän lukumäärään ei sisälly tammikuussa keskitetyksi tulleita 21. ja 23. Divisioonaa. Kotijoukoilta tilattiin tammikuussa 5 päällystöön, 105 alipäällystöön ja 216 miehistöön kuuluvaa henkilöä. Kotijoukkojen Esikunta sai Päämajan henkilötäydennystoimistosta muutaman suuremman täydennystilauksen. Tammikuun viides päivä määrättiin lähetettäväksi 700 miestä täydennykseksi ja 21.1.

tilattiin 2 800 hevosmiehiksi sopivaa nostomiestä joihin tuli sisältyä aliupseereita. Koulutuskeskusten oli 24.1. mennessä toimitettava noin 5000 jalkaväki-, 400 pioneeri- ja 525 huoltokoulutuksen saanutta aliupseeria ja miestä kenttäarmeijalle. Ryhmä Talvelalle osoitettiin 1000 miestä, Pohjois-Suomen Ryhmälle 700, Lapin Ryhmälle 500 ja Kannaksen armeijalle 2 800 miestä. Näin täydennystilausten yhteismäärä nousi toisen sotakuukauden aikana 10 000:een.

Neuvostojoukot aloittivat suurhyökkäyksen Kannaksella helmikuun alussa. Hyökkäykset jatkuivat massiivisina ja miltei keskeytymättä sodan loppuun asti. Lisääntyvät tappiot heijastuivat täydennystilauksissa, joita saapui yhteensä 23 900. Tästä erästä Kannaksen Armeijalle osoitettiin noin 14 000 miestä, IV armeijakunnalle lähes 5 500 miestä loppujen jäädessä Ryhmä Talvelalle, Pohjois-Suomen Ryhmälle sekä Lapin Ryhmälle. Päämajasta saapui edellisten lisäksi tilauksia noin 1 500 miehen edestä aina maaliskuuhun saakka. Nämä miehet olivat koulutushaaroittain eriteltyjä, tykki-, viesti- ja automiehiä sekä muita erikoiskoulutettuja täydennysmiehiä. Jalkaväkimiehiä ei kyseisissä tilauksissa enää esiintynyt.

Entisistä koti-T-divisioonista liitettiin tykistöt kenttäarmeijaan helmikuussa. Nämä, yhteensä viiden patteriston ja kahden tykistörykmentin lisäys kenttäarmeijalle, sisälsivät lähes 4000 miestä. Helmikuun lopussa Kotijoukkojen Esikunta sai käskyn, jota täydennettiin 2.3. Sen mukaan käskettiin perustaa 4 kevyttä ja raskasta, 1 järeä patteristo, 3 patteria sekä 2 tykistöyksikön esikuntaa, joista keskitettiin rintamalle ennen sodan päättymistä vain yksi kevyt patteristo. Muut liitettiin vasta myöhemmin kevään kuluessa. Tykistöä lukuunottamatta, kotijoukoille osoitettiin sodan loppukuukausina suhteellisen vähän perustamistehtäviä. Poikkeuksena on mainittu helmikuussa panssarintorjuntatykkikoulutuskeskukselle toimitettu 1000 miehen lisäys. Sodan loppuvaiheessa Päämajan käskystä koulutuskeskuksille määrättiin perustettavaksi myös joitakin joukkueetason yksiköitä. Näistä saatiin rintamalle vain sairasautojoukkue.

Helmi–maaliskuussa kotijoukoista siirrettiin kenttäarmeijaan 207 miestä ja (päinvastoin) 289 miestä kotijoukkoihin. Näistä suurin osa oli päällystöstä sekä alipäällystöstä, jota siirrettiin koulustehtäviin tai perustettavien joukkojen päällystökseksi. Suurimman osan päällystöstä sai tykistö. Lisäksi 14.2. kenttäarmeijasta irrotettiin 27 upseeria uusien

tykistömuodostelmien päälliköiksi ja komentajiksi.⁹⁷ Talvisodan toteutetut henkilötäydennykset esitetään liitteessä 3.

3.7.1. Kriittinen täydennystilanne sodan loppuvaiheessa

Ylipäällikön mukaan, sodan loppuvaiheessa vallinnut henkilöstövaje oli laadultaan pahempi kuin materiaalivaje. Maaliskuussa täydennysreservinä olivat ainoastaan ulkomaalaiset vapaaehtoiset sekä koulutuskeskuksissa koulutuksessa olleet pataljoonat. Ulkomaalaisista vapaaehtoisista taisteluihin rintamalle ehtivät ainoastaan ruotsalaiset ja norjalaiset vapaaehtoiset. Tämä ”Svenska Frivilligkåren” liitettiin kenttäarmeijaan vapauttamaan Lapin Ryhmän joukkoja Kannaksen taisteluihin 19.2.1940. Lisäksi amerikansuomalaisten legioonasta liitettiin 9.3. komppania kenttäarmeijaan.

Maaliskuussa Ylipäällikkö keskitti, sanojensa mukaan ”viimeiset voimavaramme”, neljatoista koulutuskeskuksissa ollutta pataljoonaa pääsotanäyttämön taakse 3-4 pataljoonaa käsittävinä osastoina. Ensimmäisten osastojen ryhmitystasat kulkivat Virolahden ja Miehikkälän tasalla. Tämän toimenpiteen tarkoituksena oli tukea sotilaallisesti, mahdollisemman voimakkaasti 6.3. Moskovaan matkaavaa valtuuskuntaa. Valtuuskunnan tehtävänä oli tunnustella mahdollista rauhaa Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Tilanteen vakavuudesta kertoo sekin, että miehistöpuutteen ollessa pahimmillaan sodan lopussa jouduttiin turvautumaan suojeluskuntapataljooniin. Ne oli koottu vapaaehtoisista nuorista pojista sekä yli-ikäisistä miehistä. Kotijoukkojen tehtävänä ei kuitenkaan ollut muodostaa näitä, vaan ne kuuluivat sotatoimialueen suojeluskuntapiireinä kenttäarmeijan alistukseen.⁹⁸

3.8. Henkilötäydentämisen ongelmia talvisodassa

Henkilötäydennyksen tarkkaa lukumäärää koko talvisodassa on vaikea selvittää tarkasti. Tämä johtuu siitä, että Päämajan henkilötäydennystoimiston antamat toimitusmäärät sekä perustettavien joukkojen määrävahvuudet eivät aina vastanneet tarkasti lähetettyjä täydennyseriä. Kotijoukkojen Esikunta laati tarkempia vahvuustaulukoita vasta vuoden 1940 alusta. Vaikka näissä tilastoissa ei ole otettu huomioon kaikkia pieniä osastoja, on Kotijoukkojen Esikunta pyrkinyt noudattamaan

tarkoin määräyksiä sekä määrävahvuuksia. Siten laskelmissa olevat virheet ovat kokonaisuuden kannalta ilmeisen merkityksettömiä.⁹⁹

Henkilötäydennykset suoritettiin talvisodan aikana pääosiltaan vasta vuoden 1940 puolella. Suurin tarve syntyi helmi-maaliskuussa suurtaistelujen aikana. Kun täydennystilaukset tehtiin YH:n aikana ja joulutammikuussa muodollisesti oikeina, (niin) helmi-maaliskuussa ne saapuivat Kotijoukkojen Esikuntaan puhelinsanomina. Tuolloin aika ei riittänyt kirjallisille, virkateitse lähetetyille kirjelmille.¹⁰⁰

Kenttätäydennyspataljoonien lakattua oli täydennysten vastaanotto ja jako suoritettava toisella tavalla kenttäarmeijassa. Yhtymän esikunta otti vastaan saapuvan täydennyserän ja jakoi sen suoraan eniten tarvitsevalle joukko-osastolle tai sinne, missä taistelut kävivät kiivaimpina. Joissakin tapauksissa yhtymän esikunnan oli ohjattava täydennys ilman pysähdyksiä suoraan sitä tarvitsevalle joukko-osastolle.¹⁰¹ Täydennysmiehet, jotka lähetettiin suoraan kiivaimpiin taisteluihin ilman kipeästi tarvittavaa jatkokoulutusta ja taistelukokemusta, suoriutuivat kokemusten perusteella yllättävän hyvin heille asetetuista vaatimuksista.¹⁰²

Kenttäarmeijan joukkojen jäätyä vaille henkilötäydennystä seurasi se, että yksiköt saattoivat kutistua kovissa taisteluissa murto-osaan määrävahvuudestaan. Varsinkin päällystön tappiosuhteiden ollessa määrällisesti suurehkoja ei joukolla ollut enää sille asetettua taisteluarvoa. Johto ei voinut asettaa tällaisille yksiköille normaalisti annettavia tehtäviä. Osoittautui tehokkaaksi yhdistää komppanioita siten, että vähennettiin niiden määrää. Tällä saavutettiin taistelukyvyyn palautuminen miltei normaalia määrää lähentelevillä yksiköillä.

Johtoportaiden käytössä olleet reservit sulivat sotatoimien kuluessa olemattomiin. Tästä johtuen jouduttiin usein muodostamaan tiukan paikan tullessa reservejä erikoisaselajien takana olevista osista sekä huoltoelimestä. Talvisodan aikana ei ollut harvinaista, että tällaisten reservien hyökkäyksillä pysäytettiin vihollisen hyökkäyksiä ja vallattiin takaisin menetettyjä asemia.

Mitä pidemmälle sotaa kesti, sitä vaikeampaa oli elävän voiman täydentäminen. Kärsityt henkilöstötappiot, rintaman laajeneminen ja täydennyksen vaikeutuminen olivat syynä

ongelmiin. Täydentämisen yleisjärjestelyt olivat kaikkiaan toimivat, vaikka täydentämisen toimeenpano muodostui ylivoimaiseksi voimasuhteiden johdosta. Tähän epäkohtaan reagoitiin kaikilla mahdollisilla tavoilla, jopa tuomalla itse täydennystä antavat joukot etulinjaan.¹⁰³

Henkilötäydentäminen vaikeutui ja muodostui ongelmalliseksi myös Kotijoukkojen organisaatiomuutosten vuoksi. Kun koti-T-divisioonat keskitettiin ja koulutuskeskukset aloittivat henkilötäydennyksen jaon, mukaan luettuna vielä kenttätäydennyspataljoonien lakkauttaminen, syntyi usein tilanteita, joissa henkilötäydentäminen viivästyi ja kävi miltei mahdottomaksi. Tämä johtui koulutuskeskusten henkilöstön kokemattomuudesta. Täydennyserien ja henkilöiden komennustodistuksiin oli merkittävä yhtymä, jolle täydennys osoitettiin sekä millä päivämäärällä kyseinen tilaus oli tehty. Näiden merkintöjen puutteellisuus aiheutti yhtymien osoittamilla määränpääasemilla sekaannuksia. Samalla asemalla saattoi olla useamman yhtymän täydennyserät, eikä tällöin tiedetty mille yhtymälle mikään täydennyserä oli osoitettu. Yhtymille aiheutui sekaannusten johdosta turhia puhelinsoittoja sekä kirjeenvaihtoa asioiden selvittämiseksi. Kenttätäydennyspataljoonien toimiessa kyseinen ongelma oli vielä selvitettävissä, sillä ne toimivat täydennyksen vastaanotto- ja tasaamisportaana.¹⁰⁴

Päämaja joutui henkilötäydennysportaiden lakattua ottamaan johtoonsa kaikkien yhtymien ja suoraan omassa johdossaan olevien joukkojen henkilötäydennyksen järjestelyt. Tilanteessa Päämajalla oli liian paljon tarkkailtavia ja valvottavia. Päämajan ohjattua täydennys jollekin Armeijakunnan yhtymälle, sitoi se Armeijakunnan mahdollisuudet kohdentaa täydennys jollekin muulle yhtymälle. Tällainen yhtymä saattoi taistella Armeijakunnan kannalta kriittisimmässä paikassa ja siten tarvita täydennystä enemmän kuin täydennettäväksi osoitettu yhtymä.¹⁰⁵

3.9. Johtopäätökset

Talvisodan henkilötäydennyksen kannalta merkittävimmäksi tekijäksi osoittautui vastustajan aliarvioiminen. Vastassa olevan vihollisen torjumiseksi suunnitellut joukot olivat määrällisesti liian pienet ja sitä kautta suunniteltu henkilötäydennysjärjestelmä osoittautui tappioiden kasvaessa riittämättömäksi. Henkilötäydennysjärjestelmää jouduttiin muuttamaan välittömästi sodan alettua ja sen organisaatorakenne rikkoutui

täydellisesti olosuhteiden pakosta. Organisaation muutokset toteutettiin reagoimalla hätäisesti vallitsevaan täydennystilanteeseen, eikä siten saatu kunnollisia kokemuksia suunnitellun järjestelmän toimivuudesta. Pakosta jouduttiin siirtymään tilapäisjärjestelyihin, jotka vaaransivat kenttäarmeijan taistelukyvyyn.

Talvisotaan luodussa henkilötäydennysjärjestelmässä kiinnitettiin paljon huomiota henkilötäydentämisen henkilöstön määrään. Yhdelle divisioonalle oli varattu peräti kaksi täydennyspataljoonaa, kun divisioona käsitti talvisodassa 10-12 pataljoonaa. Tämä on ollut noin 15-20 prosenttia divisioonan vahvuudesta. Nykyisin käytössä olevan huollon tappioperiaatteen mukaan joukko on taistelukyvytön, jos sen vahvuus on pudonnut 20 prosenttia. Tähän näkökulmaan verrattuna talvisodan tappioihin osattiin varautua vahvasti ennakolta. Toinen nykyaikana tunnettu tosiasia on tappioiden sietokyvyn paraneminen sodan pitkittyessä, mistä talvisodassakin saatiin kokemuksia.

Joukkojen kärsimien tappioiden liikkeessa pienissä erissä kyettiin talvisodan alussa toimimaan vielä henkilötäydennysperiaatteen mukaan täydentämällä joukkoja kenttätäydennyspataljoonista, jotka taas saivat täydennyksensä kotitäydennysdivisioonista. Tämä periaate menetti kuitenkin merkityksensä talvisodan lopulla, jolloin kenttätäydennysprikaatit ja kotitäydennysdivisioonat tulivat lähetetyiksi kenttäarmeijan vahvennuksiksi vihollisen pysäyttämiseksi. Päämajan ratkaisu oli ehdoton ja ainoa vaihtoehto. Tarkoituksenmukaisena nähtiin valmiin joukon lähettäminen kenttäarmeijalle, sillä uuden joukon perustaminen olisi ollut liian hidasta. Nopealla toiminnalla hidastettiin vihollisen etenemistä ja annettiin kenttäarmeijalle paremmat mahdollisuudet toimia sitä vastaan. Pitkäjänteisellä tarkastelulla valittu ratkaisu säästi henkilötappioita voimasuhteiden tasoittuessa nopeasti. Tilanteessa toimittiin kuitenkin henkilötäydennyksen kustannuksella.

Suojajoukkoja ei täydennetty vetäytymisvaiheen aikana, sillä tappiot olivat pieniä ja joukot jatkuvasti liikkeellä. Viivyttävät joukot olivat myös pieniä pataljoonan suuruisia joukkoja ja niiden tehtävä oli viivyttää vastustajaa vain lyhyen aikaa, jolloin jo keskitetty kenttäarmeija kykeni ottamaan puolustusvastuun. Siten pienet tappiot ja vähäiset kosketustaistelut pienessä ajassa eivät edellyttäneet suojajoukkojen täydentämistä. Suojajoukot kyettiin täydentämään niiden siirryttyä viivytysvaiheen jälkeen reserviin. Suojajoukkojen tappiot eivät ylittäneet 10% niiden vahvuudesta vetäytymisen aikana,

joka oli myös yksi täydennystilauksen kriteeri. Ennen suojajoukkovaihetta esiintyi kuitenkin täydennystarvetta vahvuuksien jäädessä alle määrävahvuuden.

Viivyttämään jouduttiin aluksi kaikilla rintamilla ja tilanne saatiin kääntymään vasta uusien joukkojen tullessa keskitetyiksi. Tällaisia uusia joukkoja olivat kenttäarmeijan täydentämiseen kaavaillut kenttätäydennysprikaatit ja kotitäydennysdivisioonat, jotka olivat nopeiten keskitettävissä. Yksi henkilötäydentämisen muodoista oli uusien joukkojen perustaminen, mutta edellämainitussa tapauksessa voidaan puhua puolustusvoimien määrävahvuuksiin kuuluvan joukon tehtävän muuttamisesta eikä sinänsä henkilötäydennyksestä.

Uusia joukkoja jouduttiin jatkuvasti perustamaan vastustajan ylivoimaisuuden johdosta. Uusien joukkojen perustamiseen oli käytössä viimeksi palvelukseen kutsutut alokkaat, joita ei sellaisenaan voitu välittömästi käyttää täydentämiseen. Täydennys kyettiin aluksi järjestämään nostoväellä, mutta myöhemmin sodan edetessä jouduttiin käyttämään myös alokkaita. Päämajan tasapainottelu uusien joukkojen perustamiseen ja täydentämiseen valittavan henkilöstön välillä aiheutti pakosta viivytyksiä kenttäarmeijan täydentämisessä. Tällaiset viivästykset saattoivat kestää viikkoja. Kyseisten viikkojen aikana taistelevissa joukoissa koettiin enemmän tappioita, jolloin täydentäminen kävi edelleen vaikeammaksi ja joukkojen taistelukyky heikkeni. Täydennysjärjestelyt kävivät ajallisesti liian pitkiksi ja Päämaja omalla toiminnallaan aiheutti turhaan viivästyksiä henkilötäydennyksen suorittamiseksi. Tilanne olisi vältetty henkilötäydennykseen ja perustamisiin varatun henkilöstön tarkemmalla selvittämisellä ja varaamisella.

Päämaja joutui pakosta keskittämään kotitäydennysdivisioonat uusina joukkoina kenttäarmeijaan. Tilanteeseen jouduttiin uusien joukkojen perustamisen hitaudesta ja täydentämiseen valittavan henkilöstön vähyydestä johtuen. Tehtyjen ratkaisujen jälkeen ei kenttäarmeijan täydentämiseen ollut käytössä täydennysmuodostelmia pois lukien kenttätäydennyspataljoonat. Joukkojen kutistuessa ja täydennyshenkilöstön puuttuessa jouduttiin kenttätäydennyspataljoonatkin tuomaan kokonaisina yksiköinä korvaamaan menetetyt yksiköt.

Talvisodassa huomattiin ensimmäisen kerran tarkoituksenmukaiseksi yhdistää kuluneita yksiköitä, jolloin niillä saatiin takaisin menetetty taisteluarvo. Pienemmällä määrällä

yksiköitä kyettiin edelleen torjumaan vihollinen laajasta vastuualueesta huolimatta. Torjunta edellytti kuitenkin käytössä olevia reservejä, joita jouduttiin välillä muodostamaan huollon joukoista. Tämä lisäsi luonnostaan tappioita, mutta vallitsevissa tilanteissa se oli välttämätöntä. Talvisodassa komppanioiden kokoonpanoja muutettiin omatoimisesti, kun taas jatkosodassa nelijoukkueiset komppaniat muutettiin päämajan käskystä kolmijoukkueisiksi. Jatkosodan ratkaisuun päädyttiin nimenomaan talvisodan kokemusten perusteella.

Täydennysmuodostelmien lakattua noudatettiin täydentämisessä toista periaatetta, jossa joukot täydennettiin koulutuskeskuksista yksittäisinä henkilöinä tai pienissä osastoissa. Koulutuskeskukset olivat ainoa kokoamispaikka kotijoukoissa täydennysmuodostelmien puuttuessa. Täydennyshenkilöstön vähydestä johtuen joukot oli täydennettävä pienissä erissä useista eri koulutuskeskuksista. Tällöin lakkasi myös kolmannen periaatteen noudattaminen, joka pyrki järjestämään täydennyshenkilöstön samalta alueelta missä yksikkö oli perustettu. Talvisodassa tämä periaate oli joukon yhtenäisyyden kannalta tärkeää, mutta muodostui kohtuuttomaksi mikäli saman alueen tappiot kasvoivat liian suuriksi. Tämä vaikutti huomattavasti kotialueen mahdollisuuksiin suoriutua siivilielämälle tarpeellisista töistä. Myöhemmin sodassa tappioita täydennettiin tasaavammalla periaatteella, jolloin tappiot eivät kohdentuneet liikaa alueellisesti.

Päämaja määräsi täydennyserien menosta divisioonille ja koulutuskeskukset olivat ainoa mahdollinen organisaatio, joka kykeni lähettämään täydennykset kotialueelta kenttäarmeijaan. Kenttäarmeijassa oli puolestaan kadonnut täydennyshenkilöstön vastaanottamiseen tarvittava muodostelma divisioonasta. Täydennyshenkilöstön ohjaaminen annettiin armeijakunnan komentajan vastuulle, joka vastasi täydennysten lähettämisestä divisioonille. Komentajalla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta jakaa armeijakuntatasolta täydennystä sitä eniten tarvitsevalle divisioonalle. Tämä oli henkilötäydentämisjärjestelmän johtosuhteissa kriittisin epäkohta.

Johtoportana armeijakuntatasa on toiminut luonnollisena täydennysten vastaanottajana ja kohdentajana. Käytännössä armeijakunta joutui luomaan organisaatiostaan erillisen ohjauselin henkilöstön opastamiseksi oikeaan divisioonaan. Muutostilanteet aiheuttivat pahoja ongelmia, kun täydennyshenkilöstöstä ei tiedetty mille yhtymälle ne olivat tarkoitettu. Tämä pidensi edelleen täydennyksen perillesaapumisaikaa, joka

saattoi olla useita vuorokausia.

Joukkojen taistelukyky oli jatkuvasti heikkoa täydennysedellytysten ollessa heikot. Taisteluarvoa täydennyshenkilöstön osalta heikensi pahiten kenttätäydennyspataljoonien puute, jossa täydennyshenkilöstö sai sodan alussa hiljalleen taistelukokemusta ja koulutusta. Tärkeimmäksi henkilötäydennysmuodostelmaksi osoittautui kenttätäydennyspataljoona.

Johtosuhteet olivat sodan alussa järjestetty loogisesti ja toimivasti. Sodan edetessä ja organisaation muuttuessa jouduttiin tekemään useita muutoksia johtosuhteissa. Tämän johdosta Päämaja oli se organisatio, jolla oli suurin tarve keskittää henkilötäydennyksen suorittaminen johtoonsa. Päämajan työmäärän kasvaessa heikentyi täydennyksen ja sen vaikutuksen seuraaminen. Henkilötäydentäminen kävi epätasaiseksi täydennysmuodostelmien puutteen vuoksi. Taisteluiden kausiluontoinen kiivaus edellytti henkilötäydennyksen tasausvarmuutta. Tasausvarmuuden säilyttämiseksi olisi kenttäarmeijassa tullut säilyttää kenttätäydennyspataljoonat tai edes niiden runko henkilöstön ohjauselimenä. Sodan aikana divisioonan komentaja joutui vallinneen tilanteen vuoksi lähettämään täydennyksen suoraan ilman pysähdyksiä taisteluihin.

Sodan loppussa koulutuskeskusten rooli muuttui ohjauselimen kaltaiseksi kokoonpanoksi, kun täydennysmahdollisuudet heikkenivät. Sen tehtävä eli kouluttaa uudet alokkaat muodostui mahdottomaksi jatkuvasta kenttäarmeijan joukkojen tarpeesta johtuen. Koulutusaika oli minimissään parin viikon kokonaisuus, jonka jälkeen kokemattomat alokkaat lähetettiin suoraan taisteluihin. Tällaisten taistelijoiden taisteluarvo oli erittäin heikko.

Täydennystilanne on ollut sodan lopussa vakava, vaikka uusi saapumiserä alokkaita kutsuttiin palvelukseen juuri ennen sen päättymistä. Taistelukyky oli erittäin heikkoa ja vihollisen suurhyökkäys kulutti edelleen taistelevia joukkoja, joita ei kyetty täydentämään. Mannerheimin ratkaisu siirtä loputkin koulutuskeskuksissa olleet alokkaat pataljoonina välittömästi rintaman taakse oli uhkarohkeaa, mutta sodan lopputulokseen nähden tuloksellista. Neuvostoliitto ei ole voinut tietää kyseisten joukkojen koulutuksellista tasoa, mutta keskitettyjen joukkojen lukumäärän se on kuitenkin kyennyt varmasti selvittämään. Neuvostoliiton tappiot huomioiden on Mannerheimin ratkaisun

täytynyt vaikuttaa rauhanneuvotteluihin myönteisesti. Neuvostoliiton etuna ei ollut sodan pitkittyminen eikä lisätappiot. Lisäksi Neuvostoliitto oli jo kyennyt valtaamaan tarvittavan suoja-alueen Leningradin alueelle.

4. HENKILÖTÄYDENTÄMISJÄRJESTELMÄN VALMIUS VÄLIRAUHAN AIKANA

4.1. Puolustusvoimien aluejärjestö ja Suojeluskuntajärjestö yhdistyvät

Talvisodan jälkeen sotatilaa ei kumottu Suomessa, eikä presidentti myöskään ottanut vastaan ylipäällikkyyttä. Maan asema oli edelleen liian vaarallinen ja maanpuolustusasiat otettava vakavasti huomioon.¹⁰⁶

Suomen sotilaspoliittinen ja –maantieteellinen asema oli arvioitava uudelleen välittömästi talvisodan jälkeen. Tämän arvioinnin pohjalta *puolustusvoimien* kokonaistehtävä jakautui siten, että torjunta Neuvostoliiton vastaisilla maarajoilla ja välittömästi viereisillä merirajoilla annettiin maavoimien vastuulle. Kotijoukot vastasivat kotiseudun puolustuksesta. Rajavartiolaitos jäi edelleen talvisodan ajalta operatiivisesti alistetuksi maavoimille siirtyen myöhemmin puolustusvoimien pääesikunnalle.¹⁰⁷

Suojeluskuntajärjestö päätettiin säilyttää osana puolustusvoimia ja sille annettiin aluejärjestötehtävät. Tällä liittämisellä päästiin eroon päällekkäisten organisaatioiden mukanaan tuomista aluerajojen eroavaisuuksista sekä yhteistoimintaongelmista.¹⁰⁸

Ensimmäisenä toimenpiteenä liittämisestä Päämaja alisti Kymenlaakson, Savonlinnan, Mikkelin, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Pohjolan suojeluskuntapiirit sekä jäljellejääneet osat Viipurin, Sortavalan ja Lappeenrannan sotilaspiireistä 23.3.1940 Maavoimien esikunnalle. Näiden lisäksi Taivalkosken ja Sodankylän suojeluskunnat alistettiin maavoimien esikunnalle.¹⁰⁹

Välirauhan kriittisimpiä toimenpiteitä oli laatia uudet suunnitelmat sodan ajan armeijan perustamiseksi, ja 28.5.1940 annetulla käskyllä maan aluejako uusittiin. Uuden armeijan vahvuudeksi määritettiin 16 divisioonaa. Liikekannallepanon suorittamiseksi jakoi Päämaja maan 16 sotilasläänin ja edelleen nämä 34 suojeluskuntapiiriin. Kunkin suojeluskuntapiirin oli perustettava yksi jalkaväkirykmentti ja kenttätukipatteristo. Sotilaslääni vastasi koko divisioonan perustamisesta.¹¹⁰ Kenttäarmeija suunniteltiin käsittämään kokonaisuudessaan 48 jalkaväkirykmenttiä ja 48 kenttätukipatteristoa päämaja-, armeijakunta- ja divisioonajoukkoineen.¹¹¹

Heinäkuussa Päämaja määräsi 28.5. annetun käskyn mukaiset suojeluskuntapiirit perustettaviksi. Samalla muutettiin johtosuhteita siten, että sotilasläänien komentajat alistettiin Kotijoukkojen komentajalle. Operatiivisissa asioissa sotilasläänien komentajat olivat armeijakuntien komentajien alaisia.¹¹²

Puolustusvoimain ylintä johtoa koskeva asetus annettiin elokuussa 1940. Siinä määrättiin, että suojeluskuntain(Kotijoukkojen) komentaja oli suoraan Ylipäällikön alainen. Uutta oli se, että aluejärjestöä koskevissa asioissa suojeluskuntain komentaja ja suojeluskuntaviranomaiset olivat puolustusvoimain komentajan alaisia.¹¹³

Syyskuun 23. päivä Ylipäällikkö antoi käskyn valtakunnan aluejaosta 1.10.1940 alkaen sotilaslääneihin ja sotilaspiireihin, jotka samalla olivat suojeluskuntapiirejä. Ylipäällikkö määräsi lisäksi, että kaikki ennen sotaa aluejärjestölle kuuluneet tehtävät annettiin Suojeluskuntajärjestölle. Aluejärjestön rauhanajan tehtäviin kuuluivat kutsuntojen toimeenpano ja asevelvollisten valvonta. Lisäksi tehtäviin kuuluivat huolehtiminen reserviläisten kertausharjoituksista sekä joukkojen perustamisvalmistelujen suorittaminen. Myös puolustusvoimain pääesikunnan määräämän henkilöstön ja liikuntavälineistön varaaminen ja luovutus rauhanajan joukkojen saattamiseksi sotavahvuiseksi kuuluivat tehtävänkuvaan.¹¹⁴

Lainvoiman aluejako sai vasta 24.1.1941 annetulla asetuksella. Vielä helmikuun viimeisenä päivänä 1941 annettiin asetus *Suojeluskuntajärjestöstä*, jossa järjestön tehtävänä oli myös valmistella ja tarpeen vaatiessa toteuttaa sodanajan puolustusvoimien perustaminen.

Suojeluskuntain päällikkö (Kotijoukkojen komentaja) toimi järjestön osalta sotilaallisen käskyvallan haltijana ja hallinnon johtajana suojeluskuntain yliesikunta(Kotijoukkojen esikunta) apunaan. Esikuntaan kuuluivat esikuntapäällikkö, komento- ja koulutusosasto, järjestely- ja liikekannallepano-osasto, keskusosasto, talousosasto, valistustoimisto, meritoimisto ja rovastintoimisto.¹¹⁵

Sotilasläänin esikunnan tehtävänä oli johtaa kertausharjoituskoulutusta ja valvoa alaistensa suojeluskuntapiirien työtä. Esikunnan tehtävänä oli myös puolustusvoimain

pääesikunnan ja armeijakunnan antamien operatiivisten tehtävien valmistelu. Sotilasläänin komentajan apuna oli esikuntapäällikkö sekä sotilasläänin esikunta.

Suojeluskuntapiirien tehtävänä oli suojeluskuntatyön ohella asevelvollisten kutsunta-, valvonta- ja jatkokoulutustehtävät. Lisäksi niiden oli huolehdittava liikekannallepanon suorituksen yksityiskohdista. Näitä kokonaisuuksia olivat yksikön perustamisessa tarvittavien suorituskäskyjen laatiminen sekä tarpeellisen henkilöstön varaaminen ja valmentaminen. Piirit vastasivat myös perustettaviin joukkoihin sijoitettavien henkilöstön, hevosten, ajoneuvojen ja sotavarustuksen saannista sekä jaosta joukkoihin.¹¹⁶

Liikekannallepanovalmistelut suojeluskuntapiireissä merkitsivät työn ja työvoiman keskittämistä vaikka liikekannallepano suunniteltiin edelleen toteutettavaksi aluejärjestelmän periaatteiden mukaisesti.¹¹⁷ Suojeluskuntapiiriin kuului myös ajoittain kokoontuva, luottamusmiehistä koottu suojeluskuntapiiriesikunta. Vastaavanlainen esikunta oli myös jokaisessa suojeluskuntapiirin suojeluskunnassa.¹¹⁸

Suojeluskuntapiirit jaettiin edelleen *suojeluskunta-alueisiin*. Niissä aluepäälliköt johtivat varsinaista kenttätöitä alisotilasohjaajien avustamana. Suojeluskunta-alueeseen kuului yksi tai useampia *suojeluskuntia*, joilla oli paikallispäälliköt. Paikallispäälliköitä tuki edellä mainittu, ajoittain kokoontuva suojeluskuntaesikunta.¹¹⁹

Suojeluskuntien jäsenet olivat järjestyneet varsinaisiin jäseniin sekä kannattaviin jäseniin. Vuosien 1940 ja 1941 vaihteessa suojeluskuntia oli 621 ja ne sisälsivät 113 500 jäsentä. Jäsenistä upseereita oli 8,5%, aliupseereita 25,5% ja miehistöön kuuluvia 66%. Suojeluskuntien määrä kasvoi kevään 1941 aikana ja sen jäsenistön kasvu jatkui 10%:a. Suojeluskuntajärjestön työn painopiste välirauhan aikana oli aluejärjestötehtävien hoitamisessa.¹²⁰

4.2. Asevelvollisuuslain uudistaminen ja liikekannallepano

Talvisodan ajan oli voimassa vuoden 1932 asevelvollisuuslaki, jota täydennettiin lokakuussa 1939. Euroopassa jatkuva sota edellytti käytettävien suojajoukkojen vakinaisen väen suurentamista ja koulutuksen tehostamista. Tammikuussa 1941 muutettiin asevelvollisuuslakia siten, että palvelusaika vakinaisessa väessä tuli

kaksivuotiseksi ajalle 1.2.1941-31.12.1945. Lain määräyksiä, jotka koskivat palvelusaikaa vakinaisessa väessä, ei sovellettu ennen vuoden 1940 tammikuun 1. päivää palvelukseen astuneisiin. Määräykset koskivat sen voimassa olon jälkeenkin kaikkia vuonna 1924 tai sitä ennen syntyneitä. Kaikille varusmiehille oli koulutuksesta riippumatta määrätty yhtä pitkä palvelusaika. Reserviin kuulumisaikaa pidennettiin viidellä vuodella eli 45 ikävuoteen miehistön ja aliupseeriston osalta, ja palvelukseen astuttiin vuotta nuorempana eli 20-vuotiaana. Asevelvollisuuslain muutoksista johtuen oli vuonna 1941 palveluksessa samanaikaisesti kolmen ikäluokan varusmiehiä.¹²¹

Suojeluskuntajärjestön ja aluejärjestön uudelleenjärjestely yhtenäiseksi sekä puolustusvoimien eri osa-alueiden kokoonpanojen vahvistaminen asettivat puolustusvoimien ulkoiset puitteet kuntoon uuden liikekannallepanon suunnittelemiseksi kesä-syyskuussa 1940. Aiemmin välittömästi talvisodan jälkeen liikekannallepano olisi ollut improvisiionin varassa johtuen demobilisaatiosta ja aluemuutoksista. Uutta liikekannallepano suunnitelmaa alettiin rakentaa talvisodassa käytetylle perustalle.¹²²

Syksyn 1940 aikana puolustusvoimien pääesikunta sai valmiiksi uuden liikekannallepanosuunnitelman. Sen valmistelussa oleellinen osa oli lokakuussa 1940 pidetyt valvontakokoukset, joilla selvitettiin maan todellinen asekelpoisten miesten lukumäärä. Kokouksiin tuli osallistua kaikkien reserviläisten sekä välttävän sotilaskoulutuksen saaneen nostoväen I luokan miehen aina vuonna 1895 syntyneisiin asti. Kokonaismiesmääräksi todettiin 474 000 miestä, joista vakinaisessa palveluksessa oli 98 000 ja 376 000 reservissä. Mukaan laskettiin vielä 1920-luvun alun palvelukseen astuvat ikäluokat, jolloin asekelpoisten määrä kasvoi yli puolen miljoonan.¹²³

Puolustusministeri määräsi valtakunnan puolustusvoimain ylimääräiset harjoitukset käynnistettäväksi siten, että ensimmäinen YH-päivä oli 18.6.1941. Tätä ennen oli jo 10.6. ja 15.6. määrätty erikseen käsketyt joukot ylimääräisiin harjoituksiin.¹²⁴ Erikseen käsketyt joukot käsittivät suojajoukot sekä ilmatorjunnan, jotka saatettiin sodan ajan määrävahvuuteen ja toimintavalmiiksi.¹²⁵

Kenttäarmeijan liikekannallepano voitiin toimeenpanna ilman ulkopuolista häirintää. Liikekannallepano pyrittiin salaamaan jakamalla kutsut ylimääräisiin harjoituksiin postitse. Yleisiä kuulutuksia pyrittiin välttämään, mutta käytännössä 17.6. levitettiin myös

yleisiä kuulutuksia johtuen siirtoväen keskeneräisestä asuttamisesta. Joukot olivat keskitysvalmiita perustamispaikoillaan noin neljännestä liikekannallepanovuorokaudesta alkaen, jolloin perussuunnitelman mukaiset kuljetukset käsketyille alueille puolustusasemiin saattoivat alkaa. Kesäkuun 22. päivän aamuun mennessä Suomen puolustusryhmitys oli valmiina jatkosotaan.¹²⁶ Kesäkuun 29. päivänä Suomen kenttäarmeijan keskitys arvioitiin päättyneeksi.¹²⁷ Kolme päivää Hitlerin 22.6.1941 antaman (Operaatio Barbarossan) hyökkäyspäiväkäskyn jälkeen Suomi oli jälleen sodassa Neuvostoliittoa vastaan.¹²⁸

Käytännön vaikutukset liikekannallepanon suoritusajankohdan valintaan olivat kevättyövoimien loppuun saattamisen tarve sekä epätietoisuus Saksan todellisista aikeista aloittaa sota Neuvostoliittoa vastaan, joka oli kuitenkin liikekannallepanoajankohtana jo ilmeistä. Lisäksi liikekannallepano kyettiin aloittamaan vasta, kun saksalaisten joukkojen keskitykseen Pohjois-Suomessa 8.-15.6. tarvittava rautatiekalusto vapautui suomalaisten joukkojen käyttöön.¹²⁹

Teoreettisesti Suomi oli nostanut 1941 kesäkuussa puolustusvoimien vahvuuden yli maan kestäkyvyn. Tämä johtui oletuksesta sodan lyhyestä kestosta ja Saksan menestyksestä. Laajasta palvelukseen kutsumisesta huolimatta olivat joukkojen vahvuudet vain 90-95% määrävahvuuksista. Liikekannallepanossa jätettiin kutsumatta palvelukseen vain hallinnon ja talouselämän tarvitsema välttämätön henkilöstö. Kotirintaman työt jäivät naisten ja yli 45-vuotiaiden miesten suoritettavaksi. Vuoden 1941 syyskesään mennessä Suomi oli mobilisoinut 610 000 kansalaistaan, joista kenttäarmeijan, merivoimien, ilmavoimien ja Kotijoukkojen osuus oli noin 475 000 miestä. Maan väkiluku oli vuonna 1941 noin 3,8 miljoonaa, jolloin 16% kansasta oli maanpuolustustehtävissä. Miespuolisesta väestöstä vastaava luku oli 30-33%. Ajan teoreetikkojen laskelmien perusteella liikekannallepanon kohotessa 15%:a, väkiluvusta oli kansan elävä voima käytetty loppuun.¹³⁰

4.3. Kotijoukot perustetaan uudelleen

Kotijoukot perustettiin liikekannallepanon yhteydessä Suojeluskuntajärjestön toimiessa runkona. Sotilaallisissa asioissa Kotijoukot olivat ylipäällikön ja hallinnollisissa asioissa

puolustusministerin alaisia. Kotijoukkoja johti komentaja (suojeluskuntain päällikkö) apunaan Kotijoukkojen Esikunta. Esikunta oli laajennettu suojeluskuntain yliesikunnasta.

Liikekannallepanossa säilytettiin uusi sotilaslääni- ja suojeluskuntapiirijako, jossa maa jakaantui 16 sotilaslääniin ja 34 suojeluskuntapiiriin esikuntineen. Suojeluskuntain eri koulut ja kotialueen varuskunnalliset esikunnat sekä muut elimet alistettiin Kotijoukkojen komentajalle. Kotijoukkojen kokoonpanoon kuuluivat myös 16 jalkaväen koulutuskeskusta, 3 kenttätykistön koulutuskeskusta, pioneerien koulutuskeskus, viesti-, panssari-, huolto- ja kaasusuojelukoulutuskeskus sekä tiedotuskomppania. Kotijoukoille tulivat kuulumaan myös 502 ilmasuojelukomppaniaa ja 163 erillistä ilmasuojelujoukkuetta.¹³¹ Kotijoukoille alistettiin kokonaan tai ainakin huollollisesti Päämajan ja puolustusministeriön alaiset kotialueella toimivat esikunnat, laitokset, sairaalat ja varikot.¹³²

Kotijoukkojen ensisijainen tehtävä oli huolehtia kenttäarmeijan henkilötäydennyksestä sekä koulutuksesta. Aluksi täydennyshenkilöstö muodostui liikekannallepanon sijoittamatta jääneestä henkilöstöstä, joka koottiin Kotijoukkojen koulutuskeskuksiin. Uutta täydennyshenkilöstöä saatiin aikaisemmin palveluksesta vapautetuista ja uusista varusmiesikäluokista.

Kotijoukkojen tehtäviä olivat myös Päämajan käskemät asevelvollisuusasioiden toimeenpanot. Näihin kuuluivat kutsunnat, palvelukseen kutsumiset, ikäluokka- ja joukkokohtaiset kotiuttamiset. Päämaja antoi myös asevelvollisuusasioissa käskyjä suoraan suojeluskuntapiirien esikunnille. 1944 tammikuussa siirrettiin pääsosa asevelvollisuusasioiden suunnittelusta Kotijoukkojen esikunnalle, jonka järjestely- ja komento-osastoon perustettiin asevelvollisuusasiaintoimisto. ”Asevelvollisuusasioita olivat kutsuntojen toimeenpano, palvelukseen määrääminen, jälkitarkastukset, lykkäys- ja vapautusasiat, lomauttamiset palveluksesta, asevelvollisten valvonta ja heistä laadittujen kortistojen ja tilastojen ylläpito. Myös II ja III luokan työpalvelusvelvollisia koskeneet kysymykset olivat asevelvollisuusasioita.”

Muita Kotijoukkojen tärkeitä tehtäviä olivat Päämajan käskemät uusien joukkojen perustamiset täydennyshenkilöstöstä, tärkeiden kohteiden vartiointi kotialueilla siviiliviranomaisten vastatessa yleisestä turvallisuudesta ja järjestyksestä, ilmasuojelu ja

desantintorjunta kotialueella, kotialueen ilmatorjuntajoukkojen johtaminen tammikuusta marraskuuhun 1942, keskitetyn tie- ja vesitieliikenteen järjestely ja johto kotialueella sekä siviilityövoiman järjestäminen puolustusvoimien ja muuhun valtion työhön. Sodan edetessä Kotijoukot vastasivat myös kotialueelle sijoitettujen sotavankien vartioinnista, huollosta ja työhön sijoittamisesta. Kotijoukkojen Esikunta johti sotavankileirejä huhtikuuhun 1943, jonka jälkeen ne siirrettiin Päämajan sotavankikomentajan alaisiksi.¹³³

Kesällä 1941 suojeluskunnat joutuivat luovuttamaan perustettuihin joukkoihin vakinaisen päällystönsä, alipäällystönsä sekä kenttäkelpoisen osan vapaaehtoisesta henkilökunnasta. Taistelujoukkoihin kelpaamaton henkilöstö siirtyi ilmasuojelumuodostelmien rungoksi. Kotijoukkojen Esikunta, sotilaslääni esikunnat sekä suojeluskuntapiirien esikunnat saivat liikekannallepanossa luovuttamansa kaaderihenkilöstönsä tilalle tarvitsemansa henkilöstön reservistä ja puolustusvoimista.¹³⁴

4.4. Johtopäätökset

Suomen oli pidettävä talvisodan päätyttyä sotatila voimassa, sillä Neuvostoliitto oli edelleen läsnä rajoilla ja sotatoimet olivat käynnissä muualla Euroopassa. Sotatilan ylläpitäminen, demobilisaatio sekä menetetyt alueet ja niiden aluejaotukset asettivat maan johdon hankalien kysymysten eteen. Verrattain nopeasti oli reagoitava muuttuneeseen tilanteeseen, kun maan talouselämä ja varsinkin kevättyöt vaativat armeijan supistamista. Kuitenkaan koko armeijaa ei voitu kotiuttaa, vaan rajojen läheisyyteen oli jätettävä suojaavat joukot, jotka olivat suuremmat kuin rauhanaikaiset joukot ennen talvisotaa. Ongelmalliseksi demobilisaation teki menetetyt alueet, jolloin sotilasalue ja suojeluskunta-aluejako oli pakosta järjestettävä uudelleen. Uudelleenjaon yhteydessä oli loogista tarkentaa sotilas- ja suojeluskuntapiirien jaot yhtenäisiksi, jolloin talvisotaa edeltäneet eroavaisuudet ja ongelmat liikekannallepanon suorittamisessa saatiin kerralla ratkottua. Tehty järjestely helpotti tulevan liikekannallepanon suunnittelua ja toteuttamista.

Suojeluskuntajärjestön aseman vakinaistaminen ja aluejärjestön tehtävien luovuttaminen sille oli talvisodasta saatujen kokemusten perusteella järkevää. Kun ennen talvisotaa, YH:n alettua, Suojeluskuntajärjestö sai aluejärjestön tehtävät, aiheutti

se paljon ylimääräistä työtä ja sopeutumista uuteen tilanteeseen. Välikauhan aikana tehty ratkaisu Suojeluskuntajärjestön ja aluejärjestön yhtenäistämisestä mahdollisti nopean työnteon aloittamisen sekä rauhanaikaisten suunnitelmien laatimisen, jolloin seuraavassa liikekannallepanossa ei tarvinnut keskittää ylimääräisiä resursseja muutostilanteen aiheuttamiin töihin. Tärkein seuraus yhdistämisestä oli välittömästi aloitettu kutsunta-asioiden hoitaminen, joka talvisotaa edeltävällä ajalla oli heikkoa. Aluejärjestötehtävien suorittaminen kuormitti Suojeluskuntajärjestön henkilöstöä ja varsinainen suojeluskuntatyö jäi tilanteessa pakosta taka-alalle. Tällöin Suojeluskuntajärjestön koulutukselliset ja sotilastaitoja kasvattavat tehtävät heikentyivät. Nämä kokonaisuudet eivät kuitenkaan olleet jatkosotaa ajatellen yhtä tärkeässä roolissa kuin kutsunta- ja asevelvollisuusasiat, joissa piti päästä talvisotaa parempaan tarkkuuteen.

Uusi sodanajan armeija suunniteltiin puolet suuremmaksi kuin talvisotaan oli varattu. Tähän päädyttiin vastustajan uudelleenarvioinnin ja talvisodasta saatujen kokemusten perusteella. Lisäksi uudelleenjärjestelyn mahdollisti materiaalitalanteen paraneminen. Uuden armeijan suunnittelussa jouduttiin myös toteuttamaan liikekannallepanon uudelleensuunnittelu. Liikekannallepanosuunnitelmien uudelleen toteuttamista edellytti joukkojen määrällinen lisääntyminen. Muita tärkeitä tekijöitä olivat sotilasmaantieteelliset uudelleenarvioinnit rajojen siirtyessä sekä vastustajan kokonaisvaltainen kehittyminen.

Johtosuhteiden ja tehtävien selkeyttäminen niin puolustusvoimien ylimmässä johdossa, sotilaslääneissä, suojeluskuntapiireissä ja –alueissa kuin yksittäisissä suojeluskunnissa mahdollisti operatiivisten ja koulutuksellisten tehtävien nopean käynnistämisen. Lyhyen välikauhan aikana tehty tarkennus osoittautui jatkosotaa ajatellen tärkeimmäksi muutokseksi puolustusvoimien järjestelyissä. Kenttäarmeijan joukkojen operatiiviset tehtävät olivat selvillä sodan alussa, ja suoritettavat kertausharjoitukset sekä joukkojen kouluttaminen paransivat armeijan iskukykyä. Välikauhan aikana tapahtunut Suojeluskuntajärjestön jäsenmäärän kasvu 10%:lla osoitti kansalaisten puolustushalukkuutta ja mahdollisti hyvän koulutuksellisen lähtökohdan jatkosotaan. Valmius jatkosotaan oli tehdyillä toimenpiteillä parempi kuin ennen talvisotaa. Huomioitaessa talvisodan lopussa täydennyshenkilöstössä vallinnut koulutuksen puute, oli tämäkin epäkohta kyetty poistamaan välikauhan aikana. Liikekannallepanossa Suojeluskuntajärjestöstä perustetun Kotijoukkojen tärkeimmäksi tehtäväksi tuli

henkilötäydennysten suorittaminen ja täydennyshenkilöstön kutsuminen sekä kouluttaminen.

Välirauhan aikana suunnitellun uuden armeijan kokoonpano edellytti asevelvollisuuslain muuttamista. Palvelusajan pidentäminen sekä palvelukseen astumisrajan pienentäminen mahdollistivat uuden kenttäarmeijan kasvattamisen 16 divisioonaan. Tärkeä merkitys oli myös suoritetuilla valvontakoukuksilla, jotka osakokonaisuutena mahdollistivat siviilielämän kriittisen työvoiman kohdentamisen sekä estivät talvisodan alussa havaitut sijoitusvaikeudet. Sijoitusvaikeuksista seurasi talvisodassa joukkojen vahvuuksien muutoksia ja siten suoraa täydentämistarvetta. Kaikkiaan asevelvollisuuslain muutokset sekä valvontakoukukset asettivat puolustusvoimille raamit, joiden varaan armeija voitiin rakentaa. Tämä armeija sisälsi myös sille varatun henkilötäydennykseen osoitettuna olevan henkilöstön.

Kesäkuussa 1941 suoritettua YH:n onnistumisen edellytyksenä olivat edellämainitut uudelleenjärjestelyt. YH oli pakko toteuttaa Neuvostoliiton sotatoimien varalta, sillä Suomessa oli saksalaisia joukkoja, joiden oletettiin aloittavan sotatoimet Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliiton provosoitumisen estämiseksi kutsunnat pyrittiin järjestämään luonnollisesti salassa, mutta käytännössä se ei ollut mahdollista maassa olevan evakuoidun väestön johdosta. Evakuoiduilla ei mitään ilmeisimmin pääsääntöisesti ollut pysyvää osoitetta tai sitä ei ollut puolustusvoimissa tiedossa, jolloin oli pakko toteuttaa yleisten kuulutusten varaan nojautuvat kutsunnat. YH:n ja keskitysten tärkeimpänä edellytyksenä oli rautateiden vapautuminen suomalaisten joukkojen käyttöön kesäkuun puolivälissä. Kesäkuun alussa suuri osa kalustosta oli varattu saksalaisten joukkojen siirtoihin Pohjois-Suomeen.

Suomen poliittinen johto tiesi seuraukset, mikäli Saksa hyökkäisi Neuvostoliittoon. Maan väestöstä mobilisoitiin 16%, jolloin kotialueiden ja siviilielämän kansantalous heikentyi huomattavasti. Koko armeijan mobilisointi kerralla edellytti sotaa, jota pidettiin erheellisesti lyhytkestoisena. Armeijan mobilisoinnissa ei kuitenkaan kyetty kaikista ratkaisuksista huolimatta riittävään tarkkuuteen, sillä joukkojen vahvuudet olivat vain jopa 90%:a määrävahvuuksista. Tämä edellyttikin sodan alettua henkilötäydennys- ja muutostoimenpiteitä.

Henkilötäydennykseen varattu henkilöstö ei voinut olla riittävä sodan alussa, kun huomioidaan joukkojen vahvuuksissa vallinneet puutteet. Siten kenttäarmeijan rakentamisessa ollaan oltu lyhytkatseisia. Talvisodan alun kokemukset huomioiden henkilötäydennyksen järjestelyyn varattua henkilöstöä olisi tullut tarkentaa suuremmaksi. Kaikkiaan tehdyt ratkaisut kenttäarmeijan suurentamiseksi on tehty vuoden sisään ja siten ajallisesti lyhyenä jaksena ei olla voitu riittävästi kiinnittää huomiota kaikkeen toimintaan.

Kyseisenä aikana ei ollut olemassa järjestelmää, jossa henkilöstö olisi kutsuttu vaiheittain palvelukseen riippuen vallitsevasta uhasta tai tilanteesta. Toimenpide olisi aikanaan helpottanut Suomen kansantalouden edellytyksiä, jotka olivat riippuvaisia ulkovalloista varsinkin elintarvikkeiden osalta. Toisaalta eräänlainen vaiheistetun palvelukseen kutsumisen esiaste olivat suojajoukot, mutta niidenkin tehtävä oli mahdollistaa koko kenttäarmeijan perustaminen. Varautuminen uuteen sotaan on ollut siis totaalista ja koko maan mobilisoimiseen on vaikuttanut oleellisesti vastustajan ylivoimaisuudesta saadut kokemukset talvisodan alussa. Sotilasmaantieteellisesti heikentyneessä asemassa Suomen oli pakko tehdä mainitut sotilaalliset ratkaisut ja kasvattaa kenttäarmeija mahdollisimman suureksi.

5. JATKOSODAN HENKILÖTÄYDENTÄMINEN

5.1. Jatkosodan täydennysperiaatteet

Talvisodan kokemusten perusteella jatkosotaan lähdettiin uusin järjestely ja laatuperiaattein. Periaatteet määritettiin helmikuussa 1941, ja ne tiedotettiin joukoille kesäkuun lopulla 1941. Niiden mukaan täydennystä lähetettiin joukoille yksittäisinä henkilöinä tai pieninä ryhminä. Kyseistä periaatetta oli noudatettu jo talvisodassa. Vain Päämajan erityisellä käskyllä oli muodostettava uusia yksiköitä tai joukko-osastoja. Kyseisiä periaatteita noudatettiin sodan loppuun saakka.¹³⁵

Huomioitava on, että palvelukseen kutsutut joukot olivat saaneet taistelukokemusta talvisodasta pois lukien vuoden 1920 ikäluokka, joka astui palvelukseen välittömästi talvisodan päätyttyä. Tämä ikäluokka sai tulikasteensa vasta Suomen sodassa 1941-45 ja kärsi sodan aikana palvelukseen astuneista ikäluokista raskaimmat tappiot, jotka olivat 12,8% kyseisenä vuonna syntyneistä. Täydennysperiaatteiden mukaan palvelukseen astuneet uudet ikäluokat siirtyivät kotijoukoista armeijakuntien henkilötäydennyskeskuksiin, joissa ne saivat koulutusta rintaman välittömässä läheisyydessä ja pääsivät kaikessa rauhassa totuttautumaan taisteluoloihin. Täydennysjoukkoja pyrittiin edelleen ottamaan taisteleviin joukkoihin samalta alueelta, missä ne olivat perustettuja, mutta periaatteessa pysymistä ei ollut muodollisesti määrätty.¹³⁶

5.2. Henkilötäydennysmahdollisuudet jatkosodassa

Liikekannallepanossa perustetut kenttäarmeijan joukot sitoivat niin tarkoin palvelukseen kutsutun henkilöstön, että sodan alkaessa oli täydennyshenkilöstön määrä vain n. 37 000 miestä eli 6% kenttäarmeijan vahvuudesta. Etenemisen alettua oli tämä määrä supistunut 2.8.1941 mennessä n. 19 500 täydennysvalmiiseen reserviläiseen ja 3 979 alokkaaseen.¹³⁷

Ylipääällikkö antoi käskyn määrävahvuuksien pienentämisestä 16.8., jonka mukaan jalkaväkirykmentin kustakin kiväärikomppaniasta lakkautettiin neljäs joukkue. Toimenpiteillä korvattiin henkilöstön vajaavuudet, jotka olivat joukoissa n. 90-95%

perustamisesta lähtien.¹³⁸ Henkilötäydennyksen tarve jatkoi kasvuaan elokuussa ja uhkasi saattaa joukkojen operatiivisen kyvyn kyseenalaiseksi. Ratkaisuksi Päämaja käski 21.8.1941 kotijoukkoja lähettämään kaiken koulutuskeskuksissa olevan täydennyshenkilöstön kenttäarmeijaan. Siirrot oli suoritettava 31.8.1941 loppuun mennessä. Kaikkiaan siirrettäviä henkilöitä oli 11500-12 000 miestä. Täydennykseksi ei saanut lähettää sairaita tai päällystää, jotka sisältyivät käynnissä olevaan kenttäarmeijan päällystövaihtoihin.¹³⁹

Täydennysmahdollisuuksien säilyttämiseksi siirrettiin 7000 miestä koulutuskeskuksiin ilmavoimista, merivoimista ja Päämajan rakentajamuodostelmista käytettäväksi syyskuun henkilötäydennykseen. Syyskuussa kutsuttiin vielä henkilötäydennyksen turvaamiseksi palvelukseen nostoväen III luokan vuoden 1921 ikäluokasta toinen osa ja vuoden 1922 ikäluokka kokonaisuudessaan. Näillä järjestelyillä kenttäarmeijan täydennysmahdollisuudet olivat syyskuussa 50 500 miestä, mutta heti käytettävissä olivat edellämainitut 7000 miestä. Lokakuun 10. päivään mennessä oli nämä 7000 miestä siirretty kenttäarmeijan henkilötäydennykseksi, jolloin täydennyshenkilöstön lukumäärä koulutuskeskuksissa oli kaikkiaan 43 500 aloasta. Lokakuun 10. päivän jälkeen ei kotijoukoista toteutettu henkilötäydennystä, toipilaita lukuun ottamatta, lainkaan vuoden 1941 aikana.¹⁴⁰

Tammikuun lopulla 1942, asemasotavaiheen aikana, siirrettiin syyskuussa palvelukseen astuneet 43 500 miestä kenttäarmeijaan ja samalla kutsuttiin palvelukseen uusi ikäluokka. Vuonna 1923 syntynyt ikäluokka, n. 27 700 miestä, muodostivat koulutuskeskusten täydennyshenkilöstön. Kevään kuluessa aloitettiin laajat kotiuttamiset, jotka saavutettiin loppuun kesäkuussa 1942. Kenttäarmeijasta kotiutetut sijoitettiin valmiiksi, niiden uutta liikekannallepanoa varten, perustamistehtävien mukaisesti. Perustamistehtäviin varattujen reserviläisten ylittävä reserviläisosa sijoitettiin täydennysreserviin. Reserviläisten liikekannallepanossa tämä täydennysreservi suunniteltiin sijoitettavaksi koulutuskeskuksiin täydennyshenkilöstöksi. Varsinaisen täydennyshenkilöstön määrä oli yhteensä 27 700 miestä koulutuskeskuksissa ja täydennysreservissä 44 400 miestä eli yhteensä 72 100 miestä.¹⁴¹

Vuoden 1942 lokakuussa siirrettiin palvelukseen astunut, vuonna 1923 syntynyt varusmiesikäluokka rintamajoukkoihin ja sen tilalle astui palvelukseen osa vuonna 1924

syntyneistä. Vuoden lopussa henkilötäydennystilanne oli samankaltainen kuin kesäkuussa.

Vuoden 1943 helmikuussa siirrettiin vuoden 1924 ikäluokan varusmiehet rintamajoukkoihin. Heidän tilalleen kutsuttiin palvelukseen jäljellä oleva osa vuoden 1924 ikäluokasta sekä ensimmäinen osa vuonna 1925 syntyneistä. Yhteensä palvelukseen astui 29 948 miestä. Nämä miehet siirrettiin lokakuussa jälleen kenttäarmeijan täydennykseksi, ja heidän tilalleen kutsuttiin palvelukseen toinen osa vuonna 1925 syntyneistä. Yhteensä palvelukseen astui 19 745 miestä.¹⁴² Palvelukseen kutsuttiin myös aikaisemmissa kutsunnoissa palveluksesta vapautetut D-miehet, jotka todettiin uudelleen vuoden 1943 kutsunnoissa palveluskelpoisiksi.¹⁴³ Vuoden 1943 lopulla kotiutetuista reserviläisistä muodostuva täydennysreservi supistui 31 000 mieheen perustamistehtävien muuttumisen vuoksi. Kotijoukkojen täydentämismahdollisuudet olivat vuoden 1943 lopulla yhteensä noin 50 700 miestä.¹⁴⁴

Vuoden 1944 huhtikuussa siirrettiin jälleen edellisvuoden lokakuussa palvelukseen astuneet täydennykseksi kenttäarmeijaan. Heidän tilalleen kutsuttiin palvelukseen vuonna 1926 syntyneet sekä nostoväen II luokan miehiä yhteensä 31 910 miestä. Kotiutettavien reserviläisten osalta oli perustamistehtäviä jälleen muutettu siten, että ne koskivat muutamia tykistö-, pioneeri-, ilmatorjunta- ja huoltomuodostelmia. Aikaisempien perustamistehtävien mukaan sijoitetut reserviläiset siirrettiin täydennysreserviin (kotiutettuina). Toukokuun lopulla 1944 henkilötäydennystilanne oli yhteensä 112 745 miestä, joista koulutuskeskuksissa 31 910 miestä ja kotiutettuna reservissä 80 835 miestä.¹⁴⁵

Kesäkuun alussa alkaneen venäläisten hyökkäyksen takia jouduttiin toimeenpanemaan kotiutettujen reserviläisten liikekannallepano. Henkilötäydennykseen jäävä määrä laski 69 600 mieheen, josta 27 000 miestä oli täydennysreservissä ja 42 600 miestä koulutuskeskuksissa. Koulutuskeskusten henkilöstön lisäys johtui vuoden 1926 palvelukseen astuneesta ikäluokasta, joka käsitti yhteensä 21 900 miestä. Ylipäällikkö kielsi vuoden 1926 ikäluokan käytön kenttäarmeijan henkilötäydennyksenä, jolloin todellinen täydennysmahdollisuus oli venäläisten hyökkäyksen alkaessa 48 300 miestä.¹⁴⁶ Jatkosodan henkilötäydennysmahdollisuudet esitetään liitteessä 7.

5.2.1. Suojajoukkoprikaatit kotiuttamisen perustana vuosina 1941-1942

Liikekannallepanossa perustetut 50 jalkaväkirykmenttiä, joista 48 kuului divisiooniin, ylittivät heti sodan alussa miesmäärällään maan talouden sietorajan. Talouselämän kannalta todettiin välttämättömäksi kotiuttaa kenttäarmeijasta 150 000 – 200 000 miestä, joista 70 000 heti joulukuussa 1941.¹⁴⁷

Kotiuttamisia silmälläpitäen Ylipäällikkö oli käskenyt jo elokuussa 1941 laatia suunnitelman kenttäarmeijan siirtymisestä suojajoukkokokoonpanoon, kun sotilaalliset tavoitteet oli saavutettu rintamanosilla. Laaditun suunnitelman mukaan olisi ollut mahdollista kotiuttaa kenttäarmeijasta 242 000 miestä. Maan uusille rajoille olisi suunnitelman mukaan jäänyt yhteensä 18 suojajoukkoprikaatia.¹⁴⁸

Kustakin 16 divisioonasta suunniteltiin muodostettavan neljä pataljoonaa, kaksi patteristoa sekä erikoisaselajiyksiköitä käsittävän prikaatin. Divisioonan loput osat suunniteltiin kotiutettaviksi. Kahta liikekannallepanossa perustettua prikaatia suunniteltiin käytettäväksi ylipäällikön reservinä.¹⁴⁹

Suunnitelmassa joukot järjesteltiin uudelleen siten, että kotiutettavista vanhemmista ikäluokista muodostettaisiin omia ”vanhennettuja” yksiköitä ja liikekannallepanossa palvelukseen astuneista nuoremmista varusmiesikäluokista ”nuorennettuja” yksiköitä. Kyseisillä toimenpiteillä voitiin vanhennetut (kotiutettavat) yksiköt siirtää reserviin ja tarvittaessa kutsua jälleen palvelukseen. Uudelleen järjestelyt suunniteltiin tapahtuvaksi divisioonan sisällä kalusto- ja henkilöstösiirroin. Ikäluokkiin perustuvaan kenttäarmeijan vahvuuden säätelyyn päädyttiin talvisodasta saatujen kokemusten perusteella.¹⁵⁰

Ylipäällikkö teki 30.9.1941 päätöksen kotiuttamisvalmistelujen aloittamisesta kenttäarmeijassa. Käskyn mukaan jokainen divisioona siirtyisi suojajoukkoprikaatikokoonpanoon edellä mainittujen periaatteiden mukaisesti. Uudelleenjärjestelyä johtivat yhtymien aselajikomentajat Päämajan aselajikomentajien ja huoltolajien johtajien ohjauksessa. Tarkoituksena oli lakkauttaa myös vuoden 1941 liikekannallepanossa muodostetut tilapäisyksiköt sekä linnoitusjoukot. Käsky annettiin kaikille joukoille vuoden 1941 loppuun mennessä.¹⁵¹ Uudelleenjärjestelystä johtuvia

henkilöstösiirtoja on käsitelty myös henkilötäydennyskeskuksia käsittelevässä kappaleessa 5.3.3.

Karjalan kannaksen divisioonissa oli uudelleen järjestelyt toteutettu marraskuun 1941 alkuun mennessä. Yhtymät oli muodostettu prikaatikokoonpanoon tarvittavista ”nuorennetuista” ja kotiuttamista odottavista ”vanhennetuista” joukoista. Karjalan armeijassa ja saksalaisille alistetuissa suomalaisjoukoissa valmistelut olivat kesken vielä toukokuussa 1942, jolloin Päämaja joutui luopumaan suojajoukkoprikaatikokoonpanoista.¹⁵²

Ensimmäisessä vaiheessa puolustusvoimat kotiuttivat 15.11.1941-7.3.1942 välisenä aikana maa-, meri- ja ilmavoimista sekä kotijoukoista noin 70 000 miestä. Maaliskuussa Päämaja antoi vielä käskyn 14 000 miehen kotiuttamisesta kuun loppuun mennessä. Kotiuttamiset koskivat eniten Karjalan kannaksen ”vanhennettuja” yhtymiä, sillä ne olivat tavoitteissaan. Samanaikaisesti taistelut jatkuivat Maaselän kannaksella, jolloin kotiuttamisia ei voitu suorittaa tasapuolisesti Karjalan kannaksen joukkoihin nähden.

Erikseen määrätty vanhennetut joukot oli kotiutettava huhtikuun 1942 alkuun mennessä, ja kotiuttamiset koskivat nyt koko kenttäarmeijaa. Kotiuttamiset eivät kuitenkaan koskeneet kaikkia vanhennettuja joukkoja. Jalkaväestä kotiutettiin useita pataljoonia ja suurin osa kevyistä joukoista. Kotiuttamiset koskivat myös vanhimpia ikäluokkia, ja heitä kotiutettiin kenttäarmeijasta sekä kotijoukoista siten, että kotiuttamiset päättyivät toukokuun aikana. Varsinaisia kotiutettuja oli yhteensä 105 000 miestä.¹⁵³

Maaliskuussa 1942 käskettyjen kotiuttamisten jälkeen divisiooniin jäi 118 pataljoonaa sekä kymmenen kevyttäosastoa, joista 64 oli nuorennettua, 20 vanhennettua ja 34 alokaspataljoonia. Divisioonien kevyet osastot olivat kaikki vanhennettuja. Huhtikuussa kotiutettiin vanhennetuista joukoista vielä neljä pataljoonaa ja kesällä kaikki kevyet osastot yhtä lukuunottamatta. Kokonaisuudessaan kesällä oli divisioonissa 114 pataljoonaa sekä yksi kevytosasto.¹⁵⁴

Maaliskuun ensimmäisestä päivästä 1942 alkaen tuli kaikille kolmelle kannakselle johtoporras, joita kutsuttiin Ryhmiksi. Nämä olivat Kannaksen, Aunuksen ja Maaselän

Ryhmät, entisiltä nimiltään IVAK, Karjalan armeija ja IIAK. Kannaksen ja Maaselän Ryhmät vastasivat armeijakuntaa ja Aunuksen Ryhmä kahta armeijakuntaa.¹⁵⁵

5.2.2. Divisioonien yhtenäistäminen talvella vuonna 1944

Helmikuussa 1944 Päämaja luopui kenttäarmeijan täydentämisestä joukkoyksikköinä. Aluejärjestö sai käskyn valmistautua suorittamaan täydennykset miehinä. Muutokset koskivat myös divisioonia, jotka yhdenmukaistettiin koko kenttäarmeijassa. Tavoitteena oli saattaa divisioonien kokoonpanoksi kaksi kolmipataljoonaista jalkaväkirykmenttiä, yksi erillinen (vanhennettu) pataljoona, kaksi tykkikomppaniaa ja yksi kranaatinheitinkomppania, kolmipatteristoinen kenttätykistörykmentti, raskaspatteristo, ilmatorjuntakonekiväärikomppania, pioneeripataljoona, viestipataljoona, kaasusuojelukomppania ja huoltoyksiköt.

Divisioonissa oli edelleen vanhennettuja pataljoonia, jotka oli saatettava 23.3.1944 annetun käskyn mukaan taistelukelpoisuudeltaan samanarvoisiksi kuin nuorennetut pataljoonat. Toimenpiteet suoritettiin siirtoina, joissa vanhennetusta pataljoonasta siirrettiin vanhimpia ikäluokkia nuorennettujen pataljoonien huoltoyksiköihin ja nuorennetuista pataljoonista nuoria miehiä vanhennetun pataljoonan taisteluosiin. Siirtojen yhteydessä oli vanhennettujen pataljoonien kiväärikomppaniat järjestettävä nelijoukkueisiksi.¹⁵⁶

Talvisodan lopussa divisioonassa oli 10-12 jalkaväkipataljoonaa, mutta nämä olivat heikkoja. Vastaavasti jatkosodan lopussa pataljoonia oli divisioonassa 7, jotka kaikki olivat vahvoja. Kaikkiaan Divisioonia ja Prikaateja oli jatkosodan lopussa kannaksella 4 jalkaväen divisioonaa, yksi heikko panssaridivisioona ja kaksi prikaatia. Aunuksen ja Maaselän suunnassa oli kahdeksan divisioonaa ja kolme prikaatia, kun taas Rukajärvi Uhtuan suunnassa kaksi divisioonaa. Kaikkiaan talvella 1944 Suomella oli 15 divisioonaa ja 5 Prikaatia.¹⁵⁷ Jatkosodan viivytysvaiheessa Suomalaisilla oli kenttäarmeijassa kaikkiaan 21 yhtymää ja 2 saksalaista yhtymää.¹⁵⁸ Jatkosodan divisioonaorganisaatio sekä siinä tapahtuneet muutokset esitetään liitteessä 8.

5.3. Henkilötäydennyksen järjestelyt kenttäarmeijaan

Kenttäarmeijan joukot saivat tarkat ja yksiselitteiset käskyt henkilötäydennysten järjestelyistä Päämajalta 20.6.1941 kirjelmässä n:o 32/järj.3.sal. Lisäksi ohjeistuksia tarkennettiin vielä 24.6.1941 kirjelmällä N:o 96/järj.3.sal.¹⁵⁹

Armeijan tarvitsema henkilötäydennys koottiin Kotijoukkojen komentajan alaisiin koulutuskeskuksiin sekä armeijakuntien henkilötäydennyskeskuksiin ja koulutettiin niissä. Täydennyshenkilöstö saatiin suojeluskuntapiirien henkilöstöylijäämästä, vakinaisessa palveluksessa olevista alokkaista, kutsuntojen perusteella palvelukseen kutsuttavista alokkaista, palvelukseen kutsuttavista nostomiehistä sekä liikekannallepanossa vapautuksen tai lykkäyksen saaneista henkilöistä.

Käskyn mukaan armeijakunnan henkilötäydennyskeskusten kautta toimitettiin henkilötäydennys yksittäisinä henkilöinä tai ryhminä joukkojen saattamiseksi määrävahvuiseksi. Uudet yksiköt tai joukko-osastot perustettiin aina eri käskystä ja niiden perustaminen suoritettiin Kotijoukkojen toimesta koulutuskeskuksissa. Tällainen joukko keskitettiin suoraan asianomaiselle yhtymälle.¹⁶⁰ Uusien joukkojen perustamisesta vastasi Kotijoukkojen esikunnan liikekannallepanotoimisto ja aseistamis- sekä varustamisasioista huoltotoimisto.¹⁶¹

Meri- ja ilmavoimien koulutettu henkilötäydennys suoritettiin suoraan niiden komentajien toimesta. Kouluttamattomasta täydennyksestä käskettiin erikseen. Armeijakuntien ilmatorjuntajoukkojen henkilötäydennys suoritettiin ilmavoimien komentajan toimesta aseiteitse.¹⁶² Liitteessä 9 esitetään kaaviona tutkijan näkemys henkilötäydennysjärjestelmästä jatkosodan alussa.

5.3.1. Henkilötäydennyksen johtoelimet

Päämajan järjestelyosaston tehtävänä oli johtaa ja valvoa henkilötäydennyksen yleistä kulkua. Se antoi käskyt Kotijoukkojen esikunnalle perustettavaksi määrättyjen joukko-osastojen, yksiköiden ja muodostelmien perustamisesta. Sen tehtävä oli antaa myös käskyt täydennyksen suorittamisesta Kotijoukkojen esikunnalle perustuen

armeijakuntien täydennystilauksiin. Järjestelyosaston oli järjestettävä Päämajan alaisten yksikköjen ja muodostelmien henkilötäydennys.

Kotijoukkojen esikunnan järjestely- ja komento-osaston tehtävänä oli toteuttaa Päämajan sille antamat uusien yksiköiden perustamistehtävät. Sen oli pidettävä yhteyttä Päämajan järjestelyosastoon sekä armeijakuntien henkilötäydennyskeskuksiin. Tarvittavien henkilötäydennyskuljetusten suhteen osasto piti yhteyttä Päämajan huolto-osastoon. Osaston tehtävänä oli myös toteuttaa päämajan antamat täydennysmääräykset sekä ilmoittaa päämajan järjestelyosastolle suoritetuista täydennystehtävistä. Täydennysmääräyksien jaossa osaston oli huomioitava, mistä täydennettävät joukot olivat peräisin. Koulutuskeskusten suhteen osaston oli valvottava täydennystehtävien nopeaa ja oikeaa suoritusta. Oleellinen tehtävä oli myös pitää kirjaa kotialueen täydennyshenkilöstön määrästä aselajeittain. Kyseisestä määrästä Päämajan järjestelyosasto vaati erikseen käskettyinä aikoina vahvuusilmoituksia.¹⁶³

5.3.2. Kotijoukkojen henkilötäydennyselimet

Kotialueen *koulutuskeskusten* tehtävänä oli kouluttaa täydennyshenkilöstö täydennyskelpoiseksi sekä suorittaa Kotijoukkojen esikunnan niille määräämät perustamistehtävät. Koulutuskeskukset huolehtivat tilatun henkilötäydennyksen lähettämisestä henkilötäydennyskeskuksiin Kotijoukkojen antamien käskyjen mukaisesti.¹⁶⁴

Liikekannallepanossa perustetut 16 jalkaväen koulutuskeskusta eivät riittäneet kaikkien palvelukseen kutsuttujen koulutukseen. Jalkaväen koulutuskeskus 3 oli perustettu, mutta ei toiminnassa. Kotijoukkojen oli perustettava uusia koulutuskeskuksia siten, että lokakuun lopussa 1941 oli toiminnassa 21 jalkaväen ja 10 aselaji- tai erikoiskoulutuskeskusta.

Uusien alokkaiden vastaanottoon liittyen Kotijoukkojen Esikunta antoi syyskuussa käskyn koulutuskeskusten uudelleenjärjestelystä. Jalkaväen koulutuskeskukset jaoteltiin alos-, täydennys- ja toipilaskoulutuskeskuksiksi. Alokaskoulutuskeskuksiksi käskettiin jalkaväen koulutuskeskukset 1-9, 11-17 ja 21. Jalkaväen koulutuskeskus 11 pidettiin ruotsinkielisenä. Vanhoissa koulutuskeskuksissa ollut

reserviläistäydennyshenkilöstö oli siirrettävä lokakuun alkuun mennessä täydennyskoulutuskeskuksiin. Näitä olivat jalkaväen koulutuskeskukset 10 ja 18. Toipilaskoulutuskeskuksiksi muutettiin jalkaväen koulutuskeskukset 19 ja 20. Niiden tehtävä oli ottaa vastaan rintamapalvelukseen kykenemättömät toipilaat, jotka kykenivät palveluun kotialueella. Lääkärintarkastuksessa rintamakelpoiseksi todetut toipilaat lähetettiin täydennyskeskuksiin.

Kaikkien muiden aselajien koulutuskeskukset toimivat alokas-, täydennys- ja toipilaskeskuksina samanaikaisesti. Jalkaväen koulutuskeskus 21 perustettiin tykistön koulutuskeskus 2:sta, joka toimi aiemmin tykistön toipilaskeskuksena.

Aselaji- ja erikoiskoulutuskeskuksina toimivat lokakuun alusta tykistökoulutuskeskukset 1 ja 3, viesti-, pioneeri-, huolto-, lääkintä-, panssari- ja kaasusuojelukoulutuskeskus. Päämaja käski lokakuussa perustettavaksi vielä ratsuväen koulutuskeskuksen, jonne koulutettavat siirrettiin jalkaväen koulutuskeskuksista.

Jalkaväen koulutuskeskukset käsittivät yhteensä 53 pataljoonaa, joista 2 tai 3 oli yhdessä koulutuskeskuksessa. Tykistön koulutuskeskuksiin kuului neljä patteristoa, ja muissa koulutuskeskuksissa oli kussakin yksi pataljoona.¹⁶⁵

Koulutuskeskusten koulutusajaksi määrättiin enintään kaksi kuukautta, joiden aikana alokkaista tuli kyetä kouluttamaan kenttäarmeijan täydennysmiehiä. Tämän pohjalta Kotijoukkojen Esikunta laati kahdeksan viikon koulutusohjelman, joka jaettiin koulutuskeskuksille 21.6.1941. Koulutuskeskuksiin saapuneen henkilöstön koulutuksen lähtötaso vaihteli paljon, jolloin koulutuskeskukset määrättiin jakamaan miehet koulutusryhmiin siten, että saman tason miehet sijoitettiin samaan yksikköön. Reserviläisten koulutus voitiin tarvittaessa aloittaa ohjelman viikoilta 4-6. Alokkaat aloittivat ohjelman ensimmäisestä viikosta.¹⁶⁶

Kotijoukkojen Esikunta esitti 1942 alokkaiden koulutuksen jatkamista kolmeen kuukauteen ja päämaja hyväksyi esityksen. Koulutusohjelma oli 3+3 kuukauden pituinen, ja se takasi koulutuksen joustavuuden, sillä ohjelmaa kyettiin jatkamaan kenttäarmeijan henkilötäydennyskeskuksissa vain kolmen kuukauden kotijoukoissa saadun koulutuksen jälkeen. Syyskesällä 1942 muista aselajeista tai puolustushaaroista

jalkaväkeen siirrettyjen koulutuksen oli tapahduttava kahdessa viikossa, jolloin he olivat täydennyskelpoisia. Kesällä 1944 palvelukseen astuneille suunniteltiin kuuden viikon koulutusohjelma, mutta kaikkien osalta tämä ei toteutunut.¹⁶⁷

Sodan pitkittyessä jouduttiin perustamaan uusia koulutuskeskuksia ja lakkauttamaan vanhoja. Perustamisia ja lakkautuksia sääтели palvelukseen kutsuttujen määrä. Lyhimmillään yhden koulutuskeskuksen elinkaari saattoi olla vain joitakin viikkoja ja pisimmillään koko sodan.¹⁶⁸

Kesällä 1944 alkanut Neuvostoliiton suurhyökkäys tyhjensi nopeasti koulutuskeskusten täydennyshenkilöstön. Kun rintama vielä siirtyi Neuvostoliiton edetessä, aiheuttivat nämä tekijät koulutuskeskusten lakkauttamisia, siirtoja ja yhdistämisä. Moskovan rauhan jälkeen 1944 alkaneet kotiuttamiset vähensivät koulutuskeskusten määrää siten, että viimeisetkin lopettivat toimintansa marraskuussa 1944.¹⁶⁹

Normaali menettelytapa oli lähettää täydennyshenkilöstö kotialueen koulutuskeskuksista, mutta poikkeustapauksissa toimittiin toisin. Sodan alussa, ennen kuin reserviläisylijäämä oli ehditty siirtää kokonaan koulutuskeskuksiin, ja vuoden 1944 kesällä, jolloin kokonaiset palvelukseen kutsutut reserviläisikäluokat piti nopeasti saada lähetetyksi kenttäarmeijan täydennykseksi, varustettiin reserviläiset *suojeluskuntapiirien henkilötäydennyskeskuksissa* ja lähetettiin sieltä suoraan komennuskuntina kenttäarmeijaan.¹⁷⁰

Marraskuun alussa 1941 muutettiin jalkaväen koulutuskeskukset 10 ja 18 *järjestelykeskuksiksi*, joiden kautta oli tarkoitus palauttaa rintamakelpoiseksi tulleet toipilaat takaisin joukko-osastoihinsa. Toipilaat lähetettiin suoraan yhtymiensä henkilötäydennyskeskuksiin. Aselajikoulutuskeskukset toimivat aselajinsa järjestelykeskuksena.¹⁷¹

Tarve järjestelykeskuksille syntyi Kotijoukkojen esikunnan esityksestä. Ongelmalliseksi oli havaittu etenemisvaiheessa tapahtuvat henkilötäydennyskeskusten siirtymiset, joista armeijakuntien oli ilmoitettava riittävän ajoissa etukäteen kotialueelle. Kun ilmoitusta ei tehty riittävän ajoissa ja henkilötäydennyskeskukset siirtyivät täydennyshenkilöstön kuljetusten aikana(kotijoukoista), jäivät täydennykset harhailemaan pitkiksikin ajoiksi

keskusten edellisille sijoituspaikoille etsien uutta ilmoittautumispaikkaa. Tämän seurauksena armeijakunnat veloitettiin jättämään opastus riittävän pitkäksi aikaa edelliselle henkilötäydennyskeskuksen sijoituspaikalle sekä ilmoittamaan riittävän ajoissa siirtymisestä. Pahiten harhailivat yksittäiset täydennysmiehet sekä toipilaat.¹⁷²

Päämaja määräsi jälkeen jätettävän opastuselimen vahvuudeksi yhden aliupseerin ja kaksi kirjuria. Päämajan järjestelyosaston tehtävä oli ilmoittaa armeijakunnille määräajoin tiedossaan olevien henkilötäydennyskeskusten sijoituspaikat, jolloin armeijakunnat saattoivat irrottaa opaselimen edelliseltä sijoituspaikalta. Kotijoukkojen Esikunnan tehtävänä oli pitää kaikki alaisensa koulutuskeskukset, suojeluskuntapiirit, sotasairaalat ja järjestelykeskukset tietoisina henkilötäydennyskeskusten sijoituspaikoista sitä mukaa, kun päämajan järjestelyosasto ilmoitti niiden siirtymisistä.¹⁷³

Suojeluskuntapiirit lähettivät alueensa toipilaat järjestelykeskuksiin siten, että Karjalan kannaksen joukkojen toipilaat lähetettiin Lappeenrannan järjestelykeskukseen (ent. Jv.Koul.K 18) ja Laatokan pohjoispuolen Keuruulle järjestelykeskus 2:een (ent.Jv.Koul.K. 10). Järjestelykeskukset lähettivät rintamakelpoiset toipilaat suoraan sotatoimiyhtymän henkilötäydennyskeskuksen kautta joukko-osastoihinsa, mikäli toipilaiden yksiköt olivat tiedossa.¹⁷⁴ Tällaiset miehet joutuivat viipymään järjestelykeskuksissa ainoastaan varustamisen ajan, joka oli noin 2-3 päivää.¹⁷⁵ Rintamalle palautettavien henkilöiden saapuminen sotasairaaloista ja suojeluskuntapiireistä järjestelykeskus 1:een ja 2:een jakautui suhteessa 2:1.¹⁷⁶

Järjestelykeskusten rooli toipilaiden siirrossa takaisin kenttäarmeijaan ja alkuperäisiin yhtymiin osoittautui laadullisesti tärkeäksi. Esimerkiksi Karjalan armeijan esikunta painotti marraskuussa 1941, että erikoisaselajien henkilöstöä on melkein mahdotonta täydentää. Siten oli erittäin tärkeää saada kyseinen erikoishenkilöstö takaisin omaan yksikköönsä. Joukkojen mielialalle oli myös tärkeää, että toipilaat palautettiin entisiin yksiköihinsä. Tällöin tappiot eivät vaikuttaneet liian suurilta, kun runkohenkilöstöä palasi takaisin sotasairaaloista.¹⁷⁷

Järjestelykeskus 2 lakkautettiin asemasodan aikana elokuussa 1942, kun toipilasmäärä pieneni huomattavasti. Sen tehtävät siirrettiin järjestelykeskus 1:lle, joka sittemmin kesällä 1944 heinä-elokuussa ruuhkautui toipilasmäärän kasvaessa

vetäytymistaisteluiden alla. Järjestelykeskus 1:n työmäärää ja tilanahtautta lisäsi myös kiinni saadut karkurit, joita pidettiin jatkuvasti tutkittavina ja vartioituina. Heitä oli määrällisesti noin komppanian verran.¹⁷⁸

Vetäytymisvaiheessa perustettiin järjestelykeskus 2 uudelleen ja se sijoitettiin Pieksämäelle. Järjestelykeskus 1 sijoitettiin tarkoituksenmukaisemmin taisteluiden alta Kouvolaan.¹⁷⁹

5.3.3. Kenttäarmeijan opastus- ja henkilötäydennyselimet

Karjalan armeijan ja sen armeijakuntien henkilöstön opastuskeskukset

Karjalan armeijan esikunnan (Kar.AE) komento-osaston kirjelmässä 8.8.1941 annettiin ohjeet 10.8.1941 toimintansa aloittavista henkilöstön opastuskeskuksista(HOKeskus). Ne perustettiin sairaaloista, komennuksilta ja lomilta yms. palaavien Kar.A:n reserviläisten ja henkilökunnan opastamiseksi joukko-osastoihinsa. Armeijan HOKeskukset jakaantuivat siten, että Joensuun HOKeskus järjestettiin Kar.AE:n toimesta komendantin viraston yhteyteen. Värtsilän HOKeskus perustettiin Ryhmä O:n toimesta Värtsilän huoltokeskuksen yhteyteen ja sen ohjauselimen kokoonpano oli yksi aliupseeri ja kolme miestä. Matkaselän HOKeskus järjestettiin VII armeijakunnan esikunnan toimesta. Pitkärannan HOKeskuksen järjesti VI armeijakunnan esikunta. Opastuseliminä toimivat myös henkilötäydennyskeskukset Onttolassa, Hammaslahdessa ja Korpiselässä yhteistoiminnassa HOKeskusten kanssa. Kaikkiaan Karjalan armeijalla oli neljä HOKeskusta ja henkilötäydennyskeskukset henkilöstön opastamiseen.¹⁸⁰

Opastuskeskuksen tehtävänä oli huolehtia sairaaloista, lomilta tai komennukselta palaavien henkilöiden ohjaamisesta seuraavaan HOKeskukseen tai joukko-osastoon. HOKeskuksen oli muonitettava ja tarpeenvaatiessa majoitettava kauttakulkevat yksityiset henkilöt tai osastot. Keskuksen oli omalla tai tilaamallaan kuljetusvälineellä huolehdittava suurempien osastojen kuljetuksesta seuraavaan HOKeskukseen tai joukko-osastoon. Keskuksissa oli taulut osoittamassa ilmoittautumispaikkaa, odotus- ja majoitushuonetta, erisuuntiin matkustavia varten. Keskuksen päälliköllä oli oltava lista kaikista Kar.A:n yksiköiden peiteluvuista ja tieto minne minkäkin peiteluvun omaavan

yksikön sotilaat ohjataan. Päällikön tehtävänä oli huolehtia myös sotilaallisesta kurista. Muonitusta varten HOKeskuksessa oli muonitusaliupseeri ja ainakin yksi keittäjä sekä keittovälineet.

Karjalan armeijan joukoille oli tiedotettava, että kenttäarmeijaan paluun tapahtuvan Joensuun kautta. Joensuun HOKeskuksen tehtävänä oli huolehtia, että kaikki Joensuun kautta kulkevat sotilaat pysäytetään ja ohjataan oikeaan suuntaan seuraavan HOKeskukseen. Rautatieasemalle varattiin opastuspartio, jonka tehtävänä oli tiedottaa kaikille saapuville velvollisuudesta selvittää seuraavan matkansa suunta Joensuun HOKeskuksesta. Esimerkiksi Ryhmä O:n sotilaita neuvottiin poistumaan junasta Värtsilässä ja ottamaan siellä yhteys HOKeskukseen. Vastaavasti VII Armeijakunnan sotilaita neuvottiin poistumaan Matkaselässä.

I Armeijakunnalla oli henkilöstönsä opastamiseksi kaksi HOKeskusta. Näistä HOKeskus 1 toimi 8.9.1941 alkaen Inkilässä ja sen perusti armeijakunnan henkilötäydennyskeskus. Keskukseen tehtävänä oli ohjata, muonittaa ja tarpeen vaatiessa majoittaa saapuva henkilöstö. Keskus ohjasi kotiseudulta saapuvan henkilöstön edelleen HOKeskus 2:een ja suoraan armeijakunnan alaisiin joukkoihin. Se myös otti vastaan HOKeskus 2:ta saapuvat lomalaiset ja ohjasi heidät edelleen kotialueelle. Keskukseen tehtävänä oli opastaa tarvittaessa henkilöstöä muihinkin HOKeskuksiin. HOKeskus 2:n tehtävänä oli ohjata HOKeskus 1:tä saapuva henkilöstö joukko-osastoihinsa ja huolehtia lomalle tai komennukselle lähtevän henkilöstön kuljetuksesta HOKeskus 1:een.¹⁸¹

VII Armeijakunnan esikunnan käskyllä 3.11.1941 määrättiin armeijakunnan aikaisemmat opaselimet lopettamaan toimintansa. Samassa käskyssä opaselimien tehtävät keskitettiin Äänislinnaan armeijakunnan henkilötäydennyskeskuksen ohjattavaksi. Henkilötäydennyskeskus sai tehtävään armeijakunnan entisten ohjauselimien henkilöstön kokonaisuudessaan. Lisäksi käyttöön annettiin aikaisemmissa opaselimissä olleet sotilaspoliisit henkilöstön tarkastamista ja järjestyksen ylläpitoa varten. Henkilötäydennyskeskus sai opastamista varten käyttöönsä aiemmin käytössä olleet majoitus- ja opastuspaikat. Ohjattavien majoitus ja muonitus järjestettiin siten, ettei varsinaisen henkilötäydennyskeskuksen toiminta häiriintynyt.¹⁸²

VII Armeijakunnan henkilötäydennyskeskuksen alaisena toimiva HOKeskus Äänislinnan asemalla oli seuraavanlainen. Keskuksessa oli majoitustilaa 24 upseerille, 20 lotalle ja 400 sotilaalle. Tarkoituksiin oli käytettävissä 5 rakennusta ja 2 saunaa. Keskuksen keskimääräinen opastettavien määrä oli marras-joulukuun vaihteessa 1941 noin 300 opastettavaa vuorokautta kohden. Mikäli keskuksen majoituskapasiteetti täyttyi hetkellisesti, voitiin tukeutua kilometrin päässä keskukselta olevaan henkilötäydennyskeskukseen, jossa majoitustilaa oli 20 upseerille, 20 lotalle ja 300 sotilaalle.¹⁸³ Liitteessä 10 esitetään Äänislinnassa toimineen HOKeskuksen yleisjärjestelyt kuvina.

HOKeskuksen suoritushenkilöstön kokonaisvahvuus oli kaksi upseeria, 7 aliupseeria, 17 miestä ja 4 lottaa sekä sotilaspoliisikomennuskunta, johon kuului 3 aliupseeria ja 7 miestä sekä poliisikoiria. Apumiehinä keskuksella oli 5 sotavankia. HOKeskuksen suoritushenkilöstö jakaantui vastaanottoryhmään, opastajaryhmään, majoitusryhmään, muonitusryhmään ja lomallelähtevien tarkastusryhmään(sotilaspoliisit).

Vastaanottoryhmän(3 miestä) tehtävänä oli saapuvien sotilaiden ja lottien vastaanotto sekä kokoaminen asemalla. Henkilötäydennyskeskukseen saapuvat ohjattiin yhden miehen toimesta suoraan asemalta määränpäähensä. Asemaopastajat kokosivat saapuneet (aseman taakse) luokseen ja ohjasivat heidät sotilaallisessa järjestyksessä asemalla olevaan opastustoimistoon.

Opastajaryhmä(3au+1korpr.+1 lotta) toimi toimistossa ja sitä valvoi upseeri. Toimistossa oli kolme opastuspöytää, jotka jakaantuivat eri yhtymille suoritettavaan opastamiseen. Opastuspöydän luona ilmoitaututtiin komennus- ja lomatodistukseen tehtävää saapumisaikamerkintää varten. Todistuksiin merkittiin myös mihin ja milloin henkilö oli opastettu sekä suoritettu muonitus.

Majoitusryhmän(1au+3m) tehtävänä oli samassa rakennuksessa opastuksen kanssa ohjata kunkin divisioonan majoittuvat näille varattuihin majoituspaikkoihin tai tarvittaessa ohjata henkilöstö suoraan ruokailemaan. Majoitusryhmän tehtäviin kuuluivat huoneiden lämmitys ja puhdistus sekä yö aikaan majoittuneiden herättäminen ajoissa ennen junien lähtöä. Apuna majoitusryhmällä oli 5 sotavankia.

Muonitusryhmä(2au+7m+3lotta) kykeni muonittamaan samanaikaisesti 250 henkilöä suuressa ruokasalissa. Upseerit ruokailivat omassa salissaan. Kahdessa kenttäkeittiössä kyettiin valmistamaan ruoka kaksi kertaa päivässä riippuen saapuvien junien aikatauluista.

Lomallelähtevien tarkastusryhmän(3au+7m+koira) tehtävänä oli lomallelähtevien matkatavaroiden tarkastus, pidätettyjen säilytys ja vartiointi sekä tarvittaessa kuljetus. Sotilaspoliisipartio tarkasti iltaisin asemalla ja keskuksessa olevien henkilöllisyys ja komennuspaperit.

Armeijakuntien henkilötäydennyskeskukset

Henkilötäydennyskeskusten (HTK) tehtävänä oli täydentää yksiköistään divisioonien jalkaväkimiehistön puute armeijakuntien antamien ohjeiden mukaisesti. Niiden oli huolehdittava saapuneen täydennyshenkilöstön lähettämisestä divisioonien ”opastus- ja täydennyselimiin” (OTE). HTK:ssa oli jatkuvasti koulutettava yksiköitä pääpainon ollessa erikoishenkilöstön koulutuksessa. HTK:n yhtenä tehtävänä oli myös huolehtia lomalaisten opastuksesta joukkoihinsa. Tehtävissään keskukset pitivät kiinteää yhteyttä armeijakunnan esikunnan toimisto I:een, Kotijoukkojen esikunnan järjestely- ja komento-osastoon sekä armeijakunnan alaisten divisioonien opastus- ja täydennyselimiin.¹⁸⁴ HTK:lle oli määrätty myös desantti- ja kulontorjuntatehtäviä.¹⁸⁵

Henkilötäydennyskeskuksia johti päällikkö, ja hänellä oli apunaan esikunta. Henkilötäydennyskeskuksen henkilöstö jaettiin runkohenkilöstöön sekä täydennyshenkilöstöön. Runkohenkilöstöä ei käytetty täydentämiseen, sillä siihen valittiin rintamakelvottomia, mutta järjestelykykyisiä henkilöitä. Runkohenkilöstön tehtäviä olivat esikunnissa ja täydennyspataljoonissa tapahtuva johtaminen sekä kouluttaminen. Täydennyshenkilöstö sijoitettiin täydennyspataljooniin.¹⁸⁶ HTK:iin kuului lisäksi 6 lottaa¹⁸⁷

Armeijakunnan henkilötäydennyskeskukseen kuului yleensä jalkaväkipataljoona kutakin divisioonaa kohti.¹⁸⁸ Mikäli armeijakunnalle alistettiin lisää divisioonaa, oli täydennyspataljoonia oltava divisioonaa vastaava määrä.¹⁸⁹ Erikoisaselajijoukkojen henkilöstö oli tilattava Kotijoukkojen esikunnalta. Kotijoukkojen Esikunta järjesti

tarvittavan henkilöstön lähettämisen erikoisaselajien koulutuskeskuksista. Erikoisaselajien täydennyshenkilöstön ja materiaalin valvontaan oli varattu HTK:ssa yksi tykistöupseeri, pioneeriupseeri sekä viestiupseeri.¹⁹⁰ Henkilötäydennyskeskukset sijoitettiin usein rautateiden läheisyyteen, jolloin kuljetukset kotijoukoista voitiin toteuttaa rautateitse.¹⁹¹

Kotijoukkojen Esikunnan lähettämä täydennys, sairaaloista, lomilta ja komennuksilta palaavat, ohjattiin HTK:n kautta joukko-osastoihinsa. Kenttäarmeijan uudelleenjärjestely, henkilöstövaihdokset, kotialueelta saapuvat täydennys- ja vaihtoerät sekä kotiuttamiset lisäsivät keskusten työn määrää sodan alussa. Täydentämisen edellytykset paranivat asemasodan aikana tappioiden pienentyessä.¹⁹²

Asemasotavaiheen henkilötäydennykset käsittivät käytännössä ainoastaan toipilaiden palautuksen kenttäarmeijaan. Uudet palvelukseen astuneet ikäluokat siirrettiin kokonaisina ja yhdellä kerralla täydennykseksi kenttäarmeijan armeijakunnille. Uudet ikäluokat siirrettiin aluksi henkilötäydennyskeskusten täydennyspataljooniin saamaan koulutusta ennen rintamavastuussa oleviin joukkoihin siirtoa. HTK:t saivat siten koulutuskeskusten luonteen.¹⁹³ Koulutusta voitiin jatkaa siitä, mihin koulutuskeskuksissa oli päädytty. Vuoden 1942 koulutusohjelman mukaan ei ollut väliä, tapahtuiko siirto kolmannen, neljännen vai viidennen kuukauden koulutusajan jälkeen, kunhan koulutusohjelma oli yhtenevä koulutuskeskusten kanssa.¹⁹⁴

Päämaja katsoi tarpeelliseksi sijoittaa koulutuskeskuksista henkilöstöä HTK:iin yli joukkojen täydentämistarpeen. Tämä osa ei osallistunut välittömästi taisteluihin, mutta sai alueella ollessaan kuvan sodasta sekä arvokasta koulutusta kotialueella saamansa lisäksi. Kun koulutettavia koottiin pataljooniksi tai komppanioiksi, voitiin niitä käyttää Päämajan tai armeijakunnan reserveinä.¹⁹⁵ Henkilötäydennyskeskukset säilyivät koko sodan ajan kenttäarmeijan ainoina henkilötäydennysmuodostelmina.¹⁹⁶

Päämaja halusi HTK:ien reservillä säännöstellä henkilötäydennystä tilanteiden vaatiman luonteen mukaan. Huhtikuussa 1942 annetun käskyn mukaan oli eri HTK:n varattava päämajan käyttöön tietyt minimimäärät täydennyshenkilöstöä. Henkilöstö oli varattava järjestelykeskuksista saapuvasta täydennyksestä, ja armeijakuntien komentajat saivat käyttää täydennykseen ainoastaan minimivahvuuden ylittävän osan. Päämaja edellytti

minimivahvuudet saavutettavaksi 25.4.1942 mennessä. Kannaksen ja Aunuksen ryhmien HTK:n oli varattava 1000 miestä, kuudennen armeijakunnan 800, viidennen armeijakunnan 400, Ryhmä O:n 100, Maaselän Ryhmän 1000, 14. Divisioonan 400 ja kolmannen armeijakunnan 500 miestä. Kaikkiaan päämajan välittömässä käytössä oli yhteensä 4200 miestä. Sotatoimiyhtymän komentaja sai muodostaa tästä henkilötäydennysreservistä yksiköitä, joiden koulutusta oli jatkettava ottamalla tarvittaessa jopa taistelevista joukoista kouluttajia.¹⁹⁷

Päämaja antoi käskyn henkilötäydennyskeskusten uudelleenjärjestelyistä 5.10.1942. Järjestelyt muuttivat keskusten kokoonpanoja sekä määrittelivät alistussuhteet ja tehtävät uudelleen. Aiemmin HTK:t oli nimetty sotatoimiyhtymien mukaan, mutta nyt ne saivat järjestysnumeroinnin. Uudelleenjärjestelyt olivat suoritettuina 20.10.1942 mennessä.¹⁹⁸

Uuden järjestelyn mukaisesti henkilötäydennyskeskukseen kuului esikunta, täydennyspataljoonia ja täydennysosasto. Ylipääällikkö määräsi täydennyspataljoonat ja niiden vahvuudet sekä pidätti käyttöoikeuden niiden käytöstä taistelujoukkona. Muissa asioissa henkilötäydennyskeskukset olivat sotatoimiyhtymien komentajien alaisia. Neljään henkilötäydennyskeskukseen (2,5,7 ja 10) ei kuulunut täydennyspataljoonaa, sillä keskuksille ei määrätty minimivahvuutta.¹⁹⁹ Uudelleenjärjestelyn taustalla oli Päämajan tarve saada käyttöönsä toisen täydennysreservin. Päämajan mahdollisuus vaikuttaa täydennysjärjestelyihin, huomioiden järjestelmän hitauden, puolsi uudelleenjärjestelyä.²⁰⁰

HTK:n täydennysosastoon sijoitettiin kotialueelta saapuva täydennyspataljoonien määrävahvuuden ylittävä henkilöstö. Osasto jakautui yhteen tai useampaan komppaniaan, ja sen henkilöstö oli tarkoitettu joukkojen välittömäksi täydennykseksi. Armeijakunnan komentaja määräsi osaston käytöstä.²⁰¹

Esimerkkinä IV Armeijakunnan henkilötäydennyskeskus

Tappioiden pienentymisestä aiheutui muutoksia henkilötäydennyskeskuksissa. Esimerkiksi IV armeijakunnan henkilötäydennyskeskusta jouduttiin supistamaan armeijakunnan komentajan käskystä 18.8.1941. Tämä johtui täydennyshenkilöstön ja

koulutettavien pienestä määrästä sekä täydennyksen saannin epätodennäköisyydestä. HTK:ta supistettiin siten, että esikunnan ja täydennyspataljoonien runkohenkilöstöksi jäivät ainoastaan välttämätön henkilöstö. Täydennyspataljooniin jätettiin jalkaväen komppanian ja erikoisaselajien osalta joukkueen kokoisten osastojen kouluttajat. Yli jäänyt päällystö ja alipäällystö komennettiin kenttäarmeijaan kuukaudeksi saamaan sotakokemusta. Runkohenkilöstönä toiminut miehistö käytettiin kenttäarmeijan täydennykseen.²⁰²

Myöhemmin HTK:n tyhjennettyä jälleen täydennyshenkilöstöstä, käskettiin 21.10.1941 HTK:n pataljoonat vahvuuksiltaan komppanioiksi. Samaisella käskyllä annettiin HTK:lle valmistautumistehtävä kenttäarmeijan joukkojen vastaanottamiseksi. Tämä liittyi kenttäarmeijan uudelleenjärjestelyihin.²⁰³ Uudelleenjärjestelyihin liittyen armeijakunnan divisioonien oli lähetettävä HTK:een vuonna 1912 tai sen jälkeen syntyneet, mikäli tämä osa henkilöstöstä jäi yli uusien määrävahvuuksien. Divisioonissa vastaava järjestely suoritettiin divisioonien kokoamispaikoilla, joista ylijäämä lähetettiin HTK:een. Uusissa määrävahvuuksissa esiintyviin armeijakunnan aukkoihin käytettiin sittemmin tämä armeijakunnan HTK:ssa oleva ylijäämä. Divisioonien kokoamispaikoilla oleva ylijäämä käytettiin divisioonan sisällä tasauksiin. Mikäli joukkojen määrävahvuudet saavutettiin, oli jäljelle jäävän henkilöstön osalta odotettava päämajan erillistä käskyä toimenpiteistä sen suhteen.²⁰⁴ Uudelleenjärjestelyitä on käsitelty kappaleessa 5.2.1. ja 5.2.2.

IV armeijakunnan henkilötäydennyskeskus lakkautettiin toimimasta varsinaisena henkilötäydennyselimenä 30.10.1941. Se tuli ajankohdasta eteenpäin toimimaan armeijakunnan henkilöstön ohjauselimenä. HTK:n oli varattava tarvittava henkilöstö ja lähettää muu runko- ja täydennyshenkilöstö täydennykseksi divisiooniin. Uuden ohjauselimen vahvuudeksi määrättiin kolme upseeria, viisi aliupseeria, 13 miestä ja viisi lottaa. Ohjauselimeen kuuluivat päällikkö, kuljetusupseeri, toimistohenkilöstö, majoitusaliupseeri, lääkintäaliupseeri, asemapartio, muonittaja, keittäjiä, muonituslottia, lähettejä, ajomiehiä, kuorma-autonkuljettaja sekä henkilöauton kuljettaja.²⁰⁵

Esimerkkinä Aunuksen Ryhmän henkilötäydennyskeskus

Päämajan	uudelleenjärjestelyiden	jälkeen	muotoutui	Aunuksen	Ryhmän
henkilötäydennyskeskuksen	kokoonpano	16.10.1942	seuraavanlaiseksi.		

Henkilötäydennyskeskusta johti päällikkö alaisenaan koulutus- ja vartiojoukkue, komennusjoukkue, täydennysjoukkue ja toimitusjoukkue.

Koulutus- ja vartiojoukkueen henkilöstöön kuului upseeri, kahdeksan aliupseeria ja 44 miestä. Joukkueen kaikki henkilöt saivat jalkaväki- ja konekiväärikoulutuksen. Koulutuksen painopiste oli desanttien ja partisaanien vaarattomaksi tekemisessä sekä partio- ja vartiotehtävissä varuskunnassa sekä kentällä. Joukkue sai olla 1/3 ajasta töissä ja 1/3 vartiotehtävissä. Viikossa oli varattava koulutukselle aikaa vähintään kaksi päivää.

Komennusjoukkue muodostettiin vuonna 1915 ja sitä ennen syntyneistä. Joukkue jakaantui huoltokeskus Ollilaan (1u+2au+5m), Aunuksen Ryhmän esikunnan polttoaineryhmään (2au+10m), päämajan karttavarastoryhmään (1au+4m, joista 1 aut.kulj) ja sotilaskotiosastoon (2au+3m, joista 4 aut.kulj.).

Täydennysjoukkue toimi saapuvan täydennyksen vastaanottoelimenä ja sitä johti upseeri apunaan majoitusaliupseeri.

Toimitusjoukkue muodostettiin vuonna 1915 ja sitä ennen syntyneistä. Sen tehtävänä oli HTK:n toiminnan mahdollistaminen. Joukkueeseen kuului vääpeli(au), kirjuri(au), lähetti, talousaliupseeri, varusaliupseeri, asealiupseeri, lääkintäaliupseeri, muonittaja, suutari, keittäjä apumies, kaksi keittäjälottaa ja kuljetusryhmä(1au+2 aut.kulj.+3 hev.miestä). Kuljetusvälineitä joukkueella oli asettaa henkilötäydennyskeskukselle kaksi kuorma-autoa ja kolme hevosta. Sotilaskotikeskusvaraston käytössä oli pakettiauto ja kuorma-auto.²⁰⁶

Divisioonien opastus- ja täydennyselimet (OTE)

”Opastus- ja täydennyselin” perustettiin tarvittaessa divisioonan esikunnan toimisto I:n toimesta, ja siihen kuului esikunnan henkilöstöä. OTE:n tehtävänä oli ottaa vastaan ja jakaa viipymättä divisioonalle tuleva henkilötäydennys. Esikunnan toimisto I antoi ohjeet henkilöstön jakamisesta. OTE:n toinen tehtävä oli opastaa lomalaiset joukkoihinsa. OTE ei ollut oikeutettu pitämään hallussaan minkäänlaista pysyvää täydennysreserviä, vaan kulloinkin saapuva täydennys oli jaettava välittömästi joukoille.²⁰⁷

OTE:n tehtävänä oli myös lomalle ja komennuksille lähtevien henkilöiden ohjaaminen ja tarkastaminen hyvissä ajoissa ennen lähtöä. Ohjauselimessä tarkistettiin henkilön oikeus kuljettaa ase kotialueelle sekä hänen varustuksensa sotilaallisuus. Mikäli asetta ei ollut oikeus viedä kotialueelle, jätettiin se ohjauselimeen säilytettäväksi. Opaselimet antoivat matkustaville ankarat ohjeet sotilaallisesta käyttäytymisestä kuljetusten ja lomien aikana.²⁰⁸ Päämaja oli antanut asemasodan aikana määräyksen koko kenttäarmeijan vahvuutta koskevasta lomaprocentista. Joukosta sai kerralla olla henkilöstöä lomilla 9%:a vahvuudesta.²⁰⁹

Divisioonien oli jatkuvasti pidettävä HTK tietoisena OTE:n sijainnista. Henkilöstön ohjaamiseksi joukko-osastoihin oli divisioonan OTE:lla oltava hallussaan luettelo divisioonan alueella olevista joukoista ja niiden peiteluvuista. OTE:n tuli myös olla jatkuvasti tietoinen divisioonan joukkojen sijoituspaikoista.²¹⁰

Armeijakuntien divisioonien ohjauselimet saattoivat sijaita usein samalla rautatieasemalla. II:n Armeijakunnan 2. Divisioonan, 18. Divisioonan ja 19. Divisioonan opaselimet sijaitsivat lokakuussa 1941 Perkjärven asemalla. Divisioonien opaselimet muodostuivat aliupseereista, miehistöstä ja lotista. Esimerkiksi 2. Divisioonan opaselimen vahvuus oli kolme aliupseeria, viisi miestä ja kolme lottaa. Opaselinten vanhimmaksi oli armeijakunnasta käsketty 19. Divisioonasta upseeri, jonka sotilasarvo oli kapteeni. Divisioonilla saattoi olla asetettuna lomalaisten ja henkilöstön kuljetuksia varten erillinen kuljetuselin. 2. Divisioonan osalta kuljetuselimen vahvuus oli yksi aliupseeri, neljä miestä ja neljä ajoneuvoa.²¹¹

Joukko-osaston esikunnan oli lähetettävä täydennystilaus divisioonan esikunnalle sekä huolehtia saapuvan täydennyshenkilöstön vastaanotosta ja jaosta edelleen yksiköille. Esikunta piti kiinteää yhteyttä divisioonan esikunnan toimisto I:n kautta divisioonan OTE:en.²¹² Liitteessä 9 esitetään kaaviokuvana tutkijan käsitys henkilötäydennysjärjestelmästä jatkosodan lopussa.

5.3.4. Täydennystilaukset ja täydennyksen yleinen kulku

Yksiköt toimittivat tarpeen vaatiessa ja viimeistään silloin, kun tappiot nousivat yli 10%, henkilötäydennystilauksen joukko-osaston esikuntaan, jossa laadittiin joukko-osaston täydennystarpeen yhteenveto. Täydennystarve lähetettiin edelleen divisioonan esikunnalle.

Divisioonan esikunta vastaanotti täydennystilaukset sekä määritteli kunkin joukko-osaston täydennyksen tärkeyden ja täydennysten täyttämisyjärjestyksen. Tämän jälkeen divisioonan esikunta lähetti yhtymän lopullisen täydennystilauksen armeijakunnan esikunnalle.²¹³

Divisioonien täydennystilausten perusteella armeijakunnan esikunta määritteli, minne ja kuinka paljon täydennystä oli lähetettävä henkilötäydennyskeskuksesta. Armeijakunnan esikunta antoi täydennysmääräyksen HTK:lle täydennystarpeen siltä osalta, jonka HTK pystyi suorittamaan. HTK lähetti täydennyksen edelleen käsketyn divisioonan OTE:en. Divisioonan esikunnan saatua tietää sinne saapuvan täydennyksen lopullisen määrän, antoi esikunta määräyksen opastus- ja täydennyselimelleen eri joukko-osastojen täydennystilausten täyttöjärjestyksestä ja kunkin joukko-osaston saamasta lopullisesta täydennyshenkilöstömäärästä.

Armeijakunnan esikunta tilasi puolestaan puuttuvan erikoishenkilöstön sekä henkilötäydennyskeskukseen tarvittavan täydennyshenkilöstön päämajan järjestelyosastolta. Täydennyskeskukselle tilattiin henkilötäydennystä, kun sen vahvuus väheni yli 25% suunnitellusta vahvuudesta. Täydennystilaukset tehtiin Päämajaan kirjallisesti kahtena kappaleena.²¹⁴

Kriittisimpiä täydennyshenkilöitä olivat krh.johtajat ja –erikoismiehet, radioaliupseerit ja –miehet, pst.aliupseerit ja –miehet sekä asemestarit ja aliupseerit. Myös autonkuljettajat olivat kriittistä henkilöstöä. Erikoismiehiä oli rajoitetusti eikä heitä kyetty kouluttamaan tarvittavia määriä. Joukkojen oli ensisijaisesti sijoitettava a.o. tehtäviin sotakokemusta saaneita saman aselajin miehiä. Nämä olivat joutuneet seuraamaan ja tutustumaan kyseisiin tehtäviin vierestä, ja voitiin korvata yksinkertaisemmin koulutettavilla.²¹⁵

Armeijakunnan esikunta antoi HTK:lle lisämääreitä tilausten suhteen. IV armeijakunnan henkilötäydennyskeskuksen oli tehtävä täydennystilaus armeijakunnan esikunnalle, kun vahvuus väheni edellämainitun 25%:n verran. Kiireellisissä tapauksissa tilaus tehtiin puhelimitse. HTK ohjeistettiin tilaamaan eri koulutushaaran täydennysmiehiä ruunsaammin kuin mitä tarve oli. Tällä ennakoitiin tilannetta, jossa täydennystä on lähetetty lisää joukoille ennen uutta HTK:een saapuvaa määrää. Tilauksissa oli huomioitava etukäteen ne koulutushaarat, joissa olisi suurempi kulutus.²¹⁶

Käskyn mukaan oli kotialueen sotasairaaloiden ja suojeluskuntapiirien rintamajoukkoihin palauttamaa henkilöstöä verrattava täydennyshenkilöstöön, ja heidän kanssaan meneteltiin henkilötäydentämisestä annettujen ohjeiden mukaisesti.

Täydennystilauskaavake oli kaikissa johtoportaisissa samanlainen, mutta erosi laadinnaltaan rykmenttitalasalle armeijakuntatasalle. Nämä johtoportaat käyttivät ”koulutushaaranumerointia” tilauksia tehdessään. Tarvittava numero saatiin erikseen jaettavasta vihosta, jossa jokaista eri aselajia vastasi numerointi. Alemmat portaat täyttivät täydennystilauskaavakkeessa koulutussarakkeen ja jättivät sen koulutushaaranumeron tyhjäksi. Liitteessä 11 esitetään jatkosodassa käytössä olleet lomakkeet sekä niiden esimerkit.

Täydennystilaus käskettiin lähettää postitse vastaanottajalle, mutta kiireellisissä tapauksissa voitiin täydennystilaus viestittää joko puhelimella, radiolla tai sähkölennätinillä. Tilaus oli aina varmennettava postitse. Puhelimessa tehdyssä tilauksessa oli käytettävä koulutushaaran nimen sijaan numeroa.²¹⁷

5.3.5. Täydennysmiehistön siirto kotialueelta rintamajoukkoihin

Kotialueen koulutuskeskuksen saatua täydennysmääräyksen, oli sen toteutettava se viipymättä. Täydennysmiehet lähetettiin mahdollisimman täydellisessä kenttävarustuksessa henkilökohtainen aseistus mukanaan. Mikäli täydennysmääräys edellytti ryhmä- tai muita erikoisaseita, oli Kotijoukkojen esikunnan määrättävä paikka, josta aseet luovutetaan. Täydennysmiesten tuli olla rintamakelpoisia, jotta heidät voitiin lähettää kenttäarmeijaan.

Useamman miehen täydennysosastolle nimettiin aina johtaja ja hänelle annettiin miesten sotilaspasit ja –kantakortit sekä tarvittava sotilaskuljetuslippu ja komennustodistus, jonka kaksoiskappale lähetettiin postitse vastaanottajalle täydennyksen perilletulon tarkistusta varten.²¹⁸ Vastaavasti HTK:n oli palautettava kuitattuna komennustodistus sille koulutuskeskukselle, joka täydennyksen oli lähettänyt. Palautettaviin komennustodistuksiin oli merkittävä myös havaitut puutteet saapuvassa täydennyksessä. Ainoastaan kyseisellä tavalla menetellen kykenivät Kotijoukot seuraamaan täydennysten perillemenoaa.²¹⁹

Lähtöhetkellä täydennysmiehet poistettiin koulutuskeskusten kirjoista ja lähtevälle osastolle annettiin matkustusohjeet sekä ilmoittautumispaikka. Täydennysmiesten huollosta matkan aikana vastasi koulutuskeskus aina armeijakunnan HTK:n vastaanottoasemalle saakka. Armeijakunnan HTK vastasi huollosta sijoituspaikalle saakka. HTK huolehti vastaanotosta lähimmällä rautatieasemalla ja sijoitti saapuneet täydennysmiehet heti yksiköidensä kirjoihin.²²⁰ Rautatiekuljetusten suhteen HTK:n yksiköt pitivät yhteyttä lähimpään rautatieupseeriin, jolloin saatiin tieto saapuvista kuljetuksista.²²¹

IV armeijakunnan HTK:n tilastojen perusteella täydennyserät saapuivat tilauksen jälkeen heinäkuussa 1941 koulutuskeskuksista noin 7-15 vuorokauden kuluessa.²²² Vastaavasti heinäkuussa VII armeijakunnan esikunnan mukaan täydennystarpeen esiinnyttyä vei varovaisten arvioiden mukaan ainakin 10 vuorokautta ennen kuin täydennys vaikutti joukoissa.²²³

Armeijakunnan HTK:n saatua täydennysmääräyksen jotakin divisioonaa varten oli viipymättä sovittava divisioonan esikunnan kanssa miesten lähetyksestä ja vastaanotosta. Lähetyshetkellä miehet oli poistettava HTK:n kirjoista. Miehet lähetettiin HTK:ta täydessä kenttävarustuksessa henkilökohtaisine aseineen. Mikäli henkilöstö saapui kotialueelta vajaavaisessa varustuksessa, oli armeijakunnan HTK:n täydennettävä se. Erikoisesti oli huolehdittava henkilökohtaisesta aseistuksesta sekä kaasunaamarista. Kuljetukset armeijakunnan HTK:sta aina perusyksikköön saakka oli sovittava muiden kuljetusten yhteyteen välttämällä erityiskuljetusten järjestelyitä.²²⁴

Joissakin tapauksissa armeijakuntien esikunnat antoivat henkilötäydennyskeskuksille täydentäviä ohjeita. Esimerkiksi täydennyslähetyksen varmistamiseksi IV armeijakunnan esikunta käski HTK:ta, että divisiooniin lähetettävää täydennysosastoa johti aina HTK:n upseeri. Tämä sai luovuttaa osaston vain sille divisioonalle, jolle se oli tarkoitettu. Luovutuksesta oli tehtävä aina kirjallinen kuittaus.²²⁵

Divisioonan esikunnan OTE ei siirtänyt saapuvaa henkilöstöä kirjoihinsa vaan huolehti sen lähettämisestä viipymättä niihin joukko-osastoihin joihin se oli kohdennettava. OTE toimi täydennyksen kauttakulkupaikkana, jossa huolehdittiin ainoastaan tilapäismajoituksesta ja muonituksesta. Sotilaskantakortit, sotilaspasit ja komennustodistukset kulkivat edelleen täydennysosaston vanhimman mukana.²²⁶

5.3.6. Täydennysten vastaanotto joukoissa

Taistelukuntonsa menettäneitä joukkoja täydennettiin välittömästi ennen niiden kuntouttamista tai kuntouttamisvaiheen aikana. Esimerkiksi 10. Divisioonan JR1:n tappiot olivat suuret viivytyksivaiheessa 9.-10.6.1944. Sen yhdeksästä kiväärikomppaniasta menetettiin kahdeksan päällikköä, eikä viivytyksen aikana tappioita kyetty täydentämään lainkaan. 18.6.-4.7.1944 välisenä aikana JR1:n I pataljoonaa täydennettiin siten, että 19.6. ennen kuntoutusvaihetta ensimmäinen komppania sai 103 miestä ja kuntoutusvaiheen aikana 20.6. kolmas komppania sai 35 miestä. Päälystöstä pataljoonaa sai 3.7. mennessä 13 upseeria täydennyksenä. Kesäkuun 1944 aikana I pataljoonan täydennyksen määrä oli ylittänyt henkilöstötappiot upseereiden ja miehistön osalta aliupseeriston jäädessä edelleen vajaaksi. Rykmentin muiden pataljoonien henkilötäydennys noudatti samoja linjoja, ja rykmentti sai taistelukuntonsa takaisin heinäkuun 1944 alkuun mennessä. Pääosa täydennyksestä saapui henkilötäydennyskeskuksen kautta.²²⁷

Henkilöstön suuri vaihtuvuus asetti päälystön vaikean tehtävän eteen joukon saamiseksi yhtenäiseksi. Tehtävä oli vaikeaa, kun esimerkiksi JR1:n I pataljoonan komentajana oli 10.6.-3.7. välisenä aikana toiminut neljä upseeria. Upseerit olivat vaihtuneet, komentajasta alkaen, rykmentin kaikissa päälystötehtävissä tappioiden ja siirtojen vuoksi. Rykmentin yhtenäisyyden eduksi oli, että sotasairaaloista palasi

aikaisemmin palvelleita upseereita I pataljoonaan kaksi, II pataljoonaan neljä ja III pataljoonaan kaksi.²²⁸

JR1:n tapaan myös JR48 palautti taistelukuntonsa täydentämällä henkilöstöä kuntoutusvaiheen aikana, ennen siirtymistä rintamavastuuseen Noskuan loholla 27.7.1944. Kuntoutusvaiheen aikana, 4.7. annetussa rykmentin komentajan käskyssä, päällystöltä edellytettiin aktiivista täydennyshenkilöstön yhteensovittamista vanhaan, kokeneeseen joukkoon. Tähän tarjoutui mahdollisuus vielä kahden viikon ajan kuntoutusvaiheen jälkeenkin. Käytännössä yhteensovittaminen toteutettiin komppaniakohtaisella koulutuksella varsinaisen levon jälkeen 6.7. alkaen.²²⁹

Jatkosodan täydennyshenkilöstö jakaantui reserviläisiin, varusmiehiin ja nostomiehiin. Tämä henkilöstö sulautui eriarvoisesti alkuperäisen yksikön veteraanien joukkoon. Reserviläiset samastuivat nopeiten alkuperäisen rintamamiehistön kanssa, mikäli olivat aiemmin taistelleet. Reserviläiset käyttäytyivät kuin rintamamiehet ja siten heidät rinnastettiin yksikön alkuperäiseen miehistöön. Veteraanit pitivät reserviläisiä täysivertaisina sotilaina, koska nämä tunsivat armeijan tavat. Nostoväen miehet sopeutuivat reserviläisiä huonommin reserviläisenemmistöön. Varsinkin vanhemmat nostoväen miehet muodostivat oman sosiaalisen ryhmän. Yhtenä sopeutumattomuuden syistä oli huono fyysinen kunto. Koulutuskeskuksista saapuneet varusmiehet sulautuivat alkuperäiseen miehistöön nopeammin, jos tulokkaat saapuivat komppaniaan ankaran taistelutilanteen aikana. Hiljaisena asemasota-aikana saapuneet koulutuskeskusvarusmiehet tulivat vaikeammin hyväksytyiksi veteraanien joukkoon.²³⁰

Asemasotavaiheessa vuonna 1943 Karjalan armeijan komentaja kiinnitti huomiota täydennyksenä saapuvien alokkaiden vastaanottamiseksi tehtäviin toimenpiteisiin. Johtajille asetettiin ehdoton velvollisuus tehdä hyvä aloitevaikutus alokkaisiin. Tärkeää oli, että alokkaat saivat joukoista oikeanlaisen käsityksen. Tarvittavaan vaikutukseen pääsemiseksi edellytettiin upseereilta ja aliupseereilta tinkimättömän kurin valvontaa. Johtajien oli perehdytettävä alokkaat taistelukentän oloihin ja kenttäelämään sekä kaikissa tilanteissa pidettävä huolta tulokkaista.²³¹

5.4. Rautateiden uudelleenjärjestely ja toiminta jatkosodassa

Jatkosodan aikaisten suurten sotatoimiyhtymien ja joukkojen keskittäminen ja ryhmittäminen sekä huolto vaativat rautateitä ehdottomana kuljetusmuotona. Suurten joukkojen huoltaminen 50-100 kilometrin päähän rautateiden päätepisteestä maanteitse tapahtuvien autokuljetuksien tuotti huomattavasti vaikeuksia ja jatkuvasti täydennettävää autokantaa, joka muutenkin oli heikkoa. Varsin vaikeaksi osoittautui jatkosodassa tilanne, missä sotatoimiyhtymät etenivät nopeasti kauas alueille, jossa rataverkko oli tuhouttu. Hyökkäys jouduttiin kyseisessä tapauksessa pysäyttämään, kunnes tehokas jälkikuljetusmahdollisuus oli rautateitse varmistettu. Vastaava tilanne syntyi, mikäli vastustaja pystyi tehokkain ilmapommituksin tuhoamaan rautateiden solmukohtia ja pitämään radan katkaistuna.²³²

Talvisodan aikana sotilasjohdolla ei ollut mahdollisuuksia puuttua rautateiden toimintaan, ja tämän epäkohdan korjaamiseksi perustettiin välittömästi talvisodan jälkeen toimikunta, joka suunnitteli tehokkaamman järjestelyn rautateiden käytöstä sodan aikana. Suunnitelman lähtökohdaksi asetettiin sotilasjohdon mahdollisuus puuttua jyrkin toimenpitein rautateiden toimintaan. Tavoitteena oli estää uhkaavat tilanteet, kuten radan ruuhkautuminen ja sen kuljetustehon ylittyminen. Toimikunta onnistuikin laatimaan hieman ennen jatkosotaa vahvistetun ohjesäännön koskien sodan aikaista rautatieliikennettä ja sen johtoa.

Valtioneuvoston 13.3.1941 vahvistaman ohjesäännön mukaan maan rautatiekuljetuksia valvomaan ja johtamaan perustettiin sodan aikana Päämajan rautatieosasto. Siihen kuuluivat osastopäällikön lisäksi rautatie-, kuljetus- ja ratatoimisto. Ratatoimisto toimi radankorjausmuodostelmien esikuntana. Rautatietoimiston tärkeimpänä tehtävänä oli kaikkien suomalaisten sotilaskuljetusten järjestäminen ja valvonta sekä niiden ilmatorjunnan järjestäminen.²³³

Jatkosodan hyökkäysvaiheen onnistumisen edellytyksenä oli rautateiden nopea valmistuminen liikennekuntoon mahdollisimman lähelle joukkoja. Sen mahdollistivat rautatiemuodostelmat sekä radankorjausmuodostelmat, jotka tekivät kolmessa vuorossa töitä operatiivisesti tärkeimmillä suunnilla. Rataosuuksien valmistumisen välttämättömyyttä kuvastaa esimerkki, jossa kuljetukset saapuivat Suojun asemalle.

Asemalta kuorma purettiin ajoneuvoihin ja kuljetettiin 48 kilometrin päähän Mäenselkään, missä kuorma lastattiin sotasaalisjunaan kuljetettavaksi 54 kilometriä Käppäselkään. Käppäselässä kuorma purettiin jälleen ja kuljetettiin yhtymille. Yli sadan kilometrin maantiekuljetukset osoittautuivat mahdottomiksi.²³⁴

Jatkosodassa jouduttiin liikennöimään yhteensä 1500 kilometriä uutta rataverkostoa. Sotilaskuljetusten rautatiekaluston tarpeen osuus kaikista rautatiekuljetuksista oli asemasodan aikana 20%. Hyökkäysvaiheen ja suurimpien ryhmitysvaiheiden kalustotarve oli huomattavasti suurempi. Huomioitava on, että maan rautatiekaluston määrä oli talvisotaa heikompi, sillä kaluston vauriot talvisodan lopun pommituksissa sekä Neuvostoliitolle luovutetut 75 veturia ja 2000 vaunua vähensivät huomattavasti kuljetuskykyä.²³⁵

Jatkosodan aikana vihollisen vaikutus rautateihin oli vähäistä, ja rautatielaitos sai toimia häiriöittä melkein koko sodan ajan. Hyökkäysvaiheessa vihollisen vaikutus rautateihin oli vähäistä, mutta sen toiminta tehostui aivan sodan loppuvaiheilla toukokuusta alkaen aiheuttaen suurimpia tappioita kalustolle.²³⁶

Pahimmat ongelmat kuljetuksille aiheutuivat vuosien 1941 lopun ja 1942 alun aikana. Yhtymille osoitetut huoltokuljetukset tukkivat vallatuilla alueilla käytössä olleet rataosuudet pahoin, ja tilanne alkoi vaikuttaa siviilikuljetusten sekä kansanhuollon toimivuuteen uhkaavasti. Käytössä olevaa kalustoa oli sidottuna huoltokuljetuksiin ja uusia lähetyksiä lastattiin edelleen yhtymille, kun vanhojakaan kuormia ei ollut kyetty purkamaan. Tämän johdosta Päämaja joutui käskemään 10 vuorokautta kestäneen lastauskiellon tilanteen helpottamiseksi, mutta tätäkään ei noudatettu. Lopputuloksena oli yli 2000 vaunun ja rataosuuden ruuhkautuminen aina Turusta Äänislinnaan saakka. Tilanne alkoi vaikuttaa epätoivoiselta ottaen vielä huomioon käytössä olleen vähäisen rautatiekaluston. Tilanne laukesi vasta Päämajan huoltopäällikön saatua ”diktaattorimaiset” valtuudet Ylipäälliköltä kuljetusolojen parantamiseksi.²³⁷

5.5. Toteutettu henkilötäydennys jatkosodassa

Etenemisvaiheen tappiot olivat 82 307 miestä, jotka muodostuivat kaatuneista, haavoittuneista ja kadonneista. Aiheutuneita tappioita kyettiin 10.10.1941 mennessä

korvaamaan 43 975 täydennysmiehellä, ja samanaikaisesti oli sotasairaaloista palautettu joukko-osastoihinsa palveluskelpoisina 33 316 miestä. Vuoden loppuun mennessä ei kenttäarmeijalle toimitettu henkilötäydennystä, mutta palveluskelpoisia palautettiin sotasairaaloista 10.10.1941 jälkeen yhteensä 18 419 miestä. Yhteensä toimitettiin täydennystä etenemisvaiheessa 95 710 miestä, ja voidaankin todeta, että kokonaistappiot kyettiin henkilötäydennyksen osalta jopa hieman ylittämään.

Asemasotavaiheen tappiot olivat vuoden 1942 aikana noin 40 700 miestä. Vuoden aikana siirrettiin kenttäarmeijaan 2,5 varusmiesikäluokkaa. Nämä vuoden 1921 jälkipuoliskolla syntyneet sekä vuosien 1922 ja 1923 ikäluokat kokonaisuudessaan käsittivät yhteensä noin 61 200 miestä. Samanaikaisesti oli käynnissä laaja kenttäarmeijaa käsittävä kotiuttaminen. Vuoden aikana palautettiin sotasairaaloista palveluskelpoisina joukko-osastoihinsa 60 168 miestä.²³⁸

Vuoden 1943 tappiot olivat noin 36 970 miestä. Koulutuskeskuksista siirrettiin kenttäarmeijaan 1,5 ikäluokkaa, joka käsitti vuoden 1924 ikäluokan kokonaisuudessaan sekä puolet vuoden 1925 ikäluokasta. Siirretty täydennys oli n. 45 500 miestä. Sotasairaaloista palautettiin vuoden aikana joukko-osastoihinsa 25 196 miestä.²³⁹

Vuoden 1944 alusta kesäkuun 6. päivään olivat tappiot 4 380 miestä. Kyseisenä aikana siirrettiin kotijoukoista kenttäarmeijaan puolet ikäluokasta eli noin 14 100 miestä. Samanaikaisesti palautettiin sotasairaaloista 2 500 miestä.

Vetäytymisvaiheen 9.6.-10.9.1944 välisenä aikana nousivat tappiot 60 832 mieheen ja sotasairaaloissa oli vielä hoidettavana 15 500 miestä, jolloin kokonaistarve täydennykselle oli 76 300 miestä. Kenttäarmeijalle toimitettiin täydennystä 44 613 miestä, jolloin aselevon astuessa voimaan oli täydennysvarana enää 2 700 miestä kotijoukoissa. Tähän ei ole laskettu vuoden 1926 ikäluokkia, joita oli koulutuskeskuksissa 21 900 miestä. Sotasairaaloista palautettiin palveluskelpoisina yhteensä 40 213 miestä. Aselevon astuessa voimaan oli täydennystarve täysin katettu, mutta täydennysmahdollisuudet käytetty lähes loppuun.²⁴⁰

1.7.1941-31.8.1944 aikana lähetettiin Kotijoukkojen esikunnan tilastojen mukaan kenttäarmeijaan täydennystä yhteensä 9 987 upseeria, 37 886 aliupseeria ja 338 986

miestä. Kaikkiaan lähetettiin 386 859 henkilöä. Tästä joukosta rintamajoukoissa haavoittuneena tai sairastuneena ja sotasairaaloitten kautta Kotijoukkoihin ja edelleen kenttäarmeijaan lähetettyjä oli yhteensä 125 863 henkilöä. Näistä 4 341 oli upseereita, 20 522 aliupseereita ja 101 000 miestä. Kaikkiaan sodan aikana siirrettiin täydennyksenä ja uusina joukkoina kotijoukoista kenttäarmeijaan, meri- ja ilmavoimiin ja sotilashallintoalueelle noin 412 600 henkilöä 31.8.1944 mennessä.²⁴¹

Uusien joukkojen tarve ilmeni jatkosodan hyökkäysvaiheen jälkeen. Takaisin vallatuilla alueilla tarvittiin ilmasuojelujoukkoja, sotilaspoliisijoukkoja ja huoltojoukkoja. Päämaja antoi kotijoukoille huomattavan määrän uusia perustamistehtäviä mukaan lukien varsinaisia taistelevia joukkoja.²⁴² Kaikkiaan Kotijoukot perustivat 222 erilaista yksikköä, joukko-osastoa ja muodostelmaa. Näitä olivat kolme pataljoonaa, 12 sotasairaala, 29 työkomppaniaa, 23 ilmasuojelukomppaniaa, kolme kevyttä patteristoa ja kaksi mittauspatteria, varikoita, lääkintäyksiköitä ja panssarintorjuntaosastoja.²⁴³ Uusiin perustettuihin yksiköihin sijoitettiin noin 1200 upseeria, 23 700 aliupseeria ja miestä sekä 850 naista. Yhteensä 25 750 henkilöä joutui yksiköiden mukana sotatoimialueelle.²⁴⁴ Liitteessä 7 esitetään jatkosodan henkilötäydennykset.

5.6. Henkilötäydentämisen ongelmia jatkosodassa

Jatkosodan aikaisessa henkilötäydentämisjärjestelmässä oli ainoastaan yhdessä portaassa, armeijakunnassa, henkilötäydennysmuodostelma. Huomioitaessa täydennyshenkilöstön määrä, joka varattiin liikekannallepanossa kokoonpanojen henkilötäydennysmuodostelmiin, ei järjestelmä taannut tasausvarmuutta, jota järjestelmältä oli odotettu. Lisäksi Kotijoukkojen esikunnan antaessa täydennysmääräyksen yhdelle tai useammalle koulutuskeskukselle kului paljon aikaa, ennen kuin täydennys vaikutti joukkojen toimintaan. Huomioitaessa vielä hyökkäys- ja viivytysvaiheen sodan liikkuva luonne, hidasti se täydennysten perille saapumista.²⁴⁵

Koulutuskeskukset suorittivat oma-aloitteisesti täydennyshenkilöstön valinnan, varustamisen ja kuljetuskuntoon saattamisen, jonka jälkeen täydennyshenkilöstö siirtyi kotialueelta kenttäarmeijaan. Tämä aiheutti ongelmia henkilötäydennysportaan tasausvarmuudessa varsinkin silloin, kun saman täydennystilauksen kuljetukset saapuivat epätasaisesti eri koulutuskeskuksista ja vielä pienissä erissä.²⁴⁶ Saapuneissa

täydennyserissä saattoi olla lisäksi useita muitakin puutteita tai huomautettavia asioita. Saapuvat täydennyserät olivat lukumäärältään liian pieniä, varustukseltaan puutteellisia, toimitusmerkinnöiltään vajaavaisia ja henkilöstön osalta välillä humalassa. Nämä tekijät vaikeuttivat tilattujen täydennysten saapumisen valvontaa.²⁴⁷

Esimerkiksi Karjalan armeijan esikunta valitti Päämajan järjestelyosastolle henkilötäydennyksen toimimattomuuta hyökkäysvaiheessa heinäkuussa 1941. Täydennyssuoritukset eivät täyttäneet lähellekkään tappioita, ja saadussa henkilötäydennyksessä oli laadullisesti paljon huomautettavaa. Henkilötäydennyskeskuksiin saapuneet henkilöt olivat usein sairaita tai rampoja sekä koulutukseltaan puutteellisia, jonka johdosta saatua täydennystä jouduttiin lähettämään takaisin koulutuskeskuksiin. Osalle täydennyshenkilöstöstä ei oltu jaettu varusteita ja aseistusta. Kaikki nämä epäkohdat olivat vastoin Päämajan antamia määräyksiä ja heikensivät entisestään suuria tappioita kärsineiden joukkojen taistelukykyä.²⁴⁸

Päämajan järjestelyosastolla oli tarve selvittää henkilötäydennyksessä esiintyvät ongelmat kotialueella ja kenttäarmeijassa. Tämä ilmenee järjestelyosaston kapteenin Arne Warosen komennusmatkalla 9.-16.3.1942 tekemistä havainnoista. Warosen komennus alkoi järjestelykeskus 1:tä ja jatkui Äänislinnan kautta Karhumäkeen. Karhumäestä matka jatkui 8. Divisioonan opaselimeen ja edelleen yksiköihin.

Järjestelykeskus 1:ssä esiintyi ongelmia joukon varustamisessa. Varusteita oli riittävästi ja varustaminen tapahtui yleensä onnistuneesti, mutta henkilöstö kieltäytyi ottamasta vastaan huonoja jalkineita, rensseileitä ja kypäroitä. Myöhemmin täydennyshenkilöstö oli heittänyt kypäroitä junista. Järjestelykeskuksessa esiintyi myös ongelmia henkilöstön mukana saapuneiden korttien kanssa, jotka yleensä olivat kuljetuksen johtajalla tai yksinmatkustavalla mukana. Yksin matkustavilla suljetut kuoret olivat usein avattuja ja kortteja hävinnyt saavuttaessa järjestelykeskukseen. Saapuvan henkilöstön osalta oli myös ongelmia siten, että suojeluskuntapiireistä ilmoitettuja henkilöitä puuttui kuljetusten tullessa perille keskukseen. Koulutuskeskuksista lähetetyt saapuivat hyvin perille. Ilmeni, että joissakin tapauksissa henkilöstö matkusti järjestelykeskuksen ohitse suoraan yksikköönsä. Tämä aiheutti ongelmia henkilöstön seuraamisessa sekä turhaa kirjenvaihtoa.

Joukon lähettäminen kenttäarmeijaan alkoi järjestelykeskuksen päällikön katselmuksella. Katselmuksen aikana esiintyi järjestyshäiriöitä keskuksen saapuneen uuden henkilöstön osalta. Alkoholilla todettiin olevan suurimmat vaikutukset järjestyshäiriöihin. Alkoholilla salakaupattiin ja eräissä tapauksissa varusesineillä käytiin kauppaa juomien ostamiseksi.

Asemalle lähtevälle täydennyserälle, ja sen kuljetuksen johtajalle annettiin suljetussa kuoressa henkilöstön kortit ja nimiluettelot. Ilmeni tapauksia, jossa ennen kuljetusta henkilöstö sairastui tai jopa piiloutui. Tilanteissa suljetut kuoret jouduttiin jälleen avaamaan. Tahallisesti piiloutuneille jouduttiin järjestämään vartiointi seuraavaan kuljetukseen.

Juniin lastaamista varten henkilöstö jaettiin ennen kuormausta vaunuihin. Järjestystä ei kuitenkaan kyetty pitämään yllä, kun henkilöstö ryntäsi omatoimisesti vaunuihin. Tilanteesta aiheutui ongelmia täydennysosastojen valvonnassa. Kuljetuksen johtajan tilapäisluontoinen esimiessuhde sekä suuri kuljetus olivat syinä järjestysongelmiin. Miehet eivät kaikissa tapauksissa huomioineet kuljetuksen johtajan määräyksiä.

Kuljetus tapahtui yhtenäisenä Äänislinnaan saakka, jonka aikana Waronen teki lisää havaintoja. Miehistölle oli jaettu matkaa varten viiden päivän kuivamuona. Järjestely aiheutti ongelmia, kun miehistö söi suurimman osan kuivamuonasta matkan ensimmäisenä päivänä. Kuljetus kesti yksikköön 4 päivää, jonka aikana muonitus tapahtu vain muutamalla väliasemalla. Osa henkilöstöstä oli tämän johdosta ilman muonaa vuorokauden. Miehet saattoivat myös myydä muonaa matkan aikana. Muita ongelmia esiintyi, kun kuljetukseen ei oltu varattu vettä mukaan. Vettä ei ollut saatavilla väliasemillakaan. Seurauksena miehistö säntäili asemilla etsien kaivoja ja joutuivat junan lähtiessä kiireessä vääriin vaunuihin. Joukon johtajien ja vaunun vanhimpien oli siten mahdoton tietää keitä oli vaunuissa mukana. Kuljetuksen aikana ei ollut myöskään peseytymismahdollisuuksia ja väliasemilla ei ollut riittävästi käymälöitä suurta kuljetusta varten. Seurauksena miehet joutuivat kiireessä tekemään tarpeensa ratapihalle. Junien hidastaessa ratapihojen kohdalla miehet kauhoivat lunta vesitarvetta silmälläpitäen. Siten hygienisyys oli terveydelle vaarallista. Ongelmien korjaamiseksi Waronen esitti järjestelyosastolle kuivamuonan jakamista päivittäin, vesisäiliön varaamista junaan, henkilöstön jakamista erillisiksi kuljetuskomppanioiksi ja joukkueiksi, kenttäkäymälöiden

lisäämistä asemilla sekä järjestelykeskuksesta määrättävää kuljetusupseeria, jonka tehtävänä olisi viedä kuljetukset määränpääasemaan saakka. Ratkaisulla olisi vältetty järjestyshäiriöt.

Äänislinnassa ja Karhumäessä sijaitsi usean armeijakunnan opaselimiä ja henkilötäydennyskeskuksia. Opaselinten tehtävänä oli ilmoittaa HTK:lle saapunut ja lähtenyt henkilöstö. HTK:t järjestivät henkilöstön pidemmät kuljetukset ja valvoivat opaselinten toimintaa. Järjestelyistä huolimatta aiheutui henkilöstön eksymisiä moninaisissa opaselinten ja HTK:ien järjestelmässä.

Henkilötäydennyskeskuksissa ei tiedetty toimintamenettelyä saapumatta jääneiden henkilöiden osalta. Ei ollut olemassa selvää menettelyohjetta kumpi, HTK vai järjestelykeskus ilmoittaisi saapumatta jääneen henkilöstön karkureiksi. HTK:ssa ei suoritettu myöskään varustarkastusta saapuvalle henkilöstölle. Tämä aiheutti ylimääräisten varusesineiden luovuttamisen vaaraa, kun miehistö ilmoitti puutteelliseksi varusteita, joita heillä oli hallussaan.

8. Divisioonan opaselimessä esitettiin henkilötäydennykseksi saapuvien B-miesten kohdalla olevan ongelmia. Miehet eivät olleet soveltuvia edes huollon muodostelmiin korpisotaa käyvässä joukossa. Heidät piti lähettää sairaalaan sairastumisien vuoksi usein jo kahden viikon kuluessa sijoittamisesta. Esitettiin, että osasyinä saattoivat olla rintamakelpoisuuden arvioinnissa esiintyvät puutteet. Esimerkiksi järjestelykeskus 2:ssa toimi lääkärinä nainen, jolla ei ollut riittävää kokemusta arvioida tyydyttävästi henkilöstön soveltuvuutta rintamajoukkoihin.

Joukko-osastoissa ei oltu tyytyväisiä täydennyshenkilöstön varustukseen. Miehet saattoivat heittää pois tai vaihtaa saksalaismallisia mantteleita, jotka aiheuttivat erehdyksiä ja tunnistamisongelmia metsän tulitaisteluissa.²⁴⁹ Tutkimuksessa ei kyetty selvittämään toteutettiin kapteeni Warosen parannusehdotukset sellaisenaan.

Asemasotavaiheessa, kun tappioiden täydentämiskiireys ei ollut hyökkäys- ja viivytysvaiheen luokkaa, henkilötäydennysjärjestelmä toimi moitteettomasti. Ennen Neuvostoliiton hyökkäystä Päämaja tunsu tarvetta saada käyttöönsä oman täydennysreservin. Tämä Päämajan välittömässä käytössä oleva toinen

täydennysporras koettiin erittäin tärkeäksi johtuen heikoista mahdollisuuksista vaikuttaa täydennyshenkilöstön jakoon. Aikaisemmin Päämaja kykeni vaikuttamaan ainoastaan Kotijoukkojen täydennysjärjestelyihin.

Hyökkäys ja viivytysvaiheessa henkilötäydennyskeskusten nopea tyhjentyminen ja täydennysmahdollisuuksien oleellinen heikentyminen vaati kotijoukoilta jatkuvaa täydennysten lähettämistä ja siten Päämajan kotijoukoissa olevan täydennysreservin vähenemistä. tilanne oli huono ja vaati edellä mainitut toimenpiteet täydennyspataljoonien toimintaan puuttumiselle. Varaamalla täydennysreservin HTK:lta Päämaja kykeni pidentämään henkilötäydennyksen tasausvarmuutta viivytysvaihetta silmälläpitäen.²⁵⁰

Jatkosodan aikaisissa miesvoimavarojen kohdentamisissa oli mentävä äärimmäiseen tarkkuuteen johtuen niiden rajallisesta käytöstä lyhyen aikaa. Tarkkuuteen päästiin laatimalla taulukkoja ja luetteloita eri johtoportaisissa. Äärimmäiseen tarkkuuteen pyrittäessä osoittautui taulukoiden laadinta ja seuranta erittäin hitaaksi, ja niissä saattoi esiintyä inhimillisiä virheitä, jotka osaltaan heikensivät henkilötäydentämisen varmuutta sekä myös hidastivat täydentämistä.²⁵¹

5.7. Johtopäätökset

Henkilötäydentämisen lähtökohdat olivat jatkosodan alettua huonot. Joukkojen henkilövahvuuksissa oli merkittäviä puutteita ja henkilöstöä oli varattu täydentämiseen vain 6%. Jatkosodan alussa varauduttiin puolustussodankäyntiin, mutta nopeasti saksalaisten hyökkäysoperaation alettua suomalaiset joukot ryhtyivät hyökkäysryhmyykseen. Jatkosota Neuvostoliittoa vastaan aloitettiin hyökkäyksellisesti, jolloin tappiot luonnollisesti kasvoivat verrattuna puolustukselliseen sodankäyntiin. Jatkosodan hyökkäyssotaan ei varauduttu henkilötäydentämisen osalta, mistä kertoo vähäinen täydennysvara.

Joukkojen vahvuuspuutteet jouduttiin korvaamaan muuttamalla komppanioiden organisaatiot nelijoukkueisista kolmijoukkueisiksi. Toimenpiteillä saatiin pahimmat henkilö- ja materiaalivajaukset korvattua, mutta hyökkäyssotaan jouduttiin lähtemään pienemmillä komppanioilla. Muuttuneella tilanteella on täytynyt olla vaikutuksia

komppanian taktillisiin käyttöperiaatteisiin. Komppanialla ei välttämättä kaikissa tilanteissa ole päästy sille asetettuihin suoritusvaatimuksiin ja sen tappiot ovat olleet arvioitua suuremmat. Suoritettuihin organisaatiomuutoksiin oli päädytty talvisodasta saatujen kokemusten perusteella; komppaniat saatiin taistelukykyisiksi yhdistämällä niitä.

Jatkosodan henkilötäydentämisen painopiste ja henkilötäydentämisjärjestelmän suurimmat muutokset tapahtuivat jatkosodan ensimmäisten ja viimeisien kuukausien aikana. Kyseisinä ajankohtina henkilötäydentämisjärjestelmässä koettiin talvisodan tapaan suurimmat ongelmat. Jatkosodan alussa henkilötäydennykseen varatut joukot olivat loppuun kulutetut ja sodan lopussa täydennykseen käytettävää henkilöstöä oli saatavilla erittäin vähän. Kun talvisodassa ei osattu kutsua riittävää määrää reserviläisiä palvelukseen niin jatkosodassa joukkoja oli liikaa. Molemmissa tapauksissa henkilötäydennysjärjestelmä joutui toimimaan vaikeissa olosuhteissa. Jatkosodan henkilötäydennysjärjestelmää ei kuitenkaan ajettu alas, kuten talvisodassa, mikä paransi taistelevien joukkojen toimintamahdollisuuksia jatkosodan lopussa.

Asemasodan merkittävimmät henkilötäydennykseen vaikuttavat tekijät olivat kenttäarmeijan kotiuttamiset. Kenttäarmeijan vahvuutta pienennettiin ja muutoksista aiheutuneet täydennystarpeet korvattiin uusilla palvelukseen astuvilla ikäluokilla. Toimenpiteellä parannettiin kenttäarmeijan täydennysmahdollisuuksia sekä huomioitiin kansantalouden tarpeet. Kotiuttamisten johdosta jouduttiin myös pienentämään divisioonaorganisaatiota, joka jatkosodan lopussa kostautui reservien puuttuessa. Henkilötäydennykseen käytettävää henkilöstöä oli reservissä, mutta joukkojen taistelukyky oli heikentynyt. Kummassakaan tapauksessa suunniteltuun armeijan vahvuuteen eivät Suomen miesvoimavat yksinkertaisesti riittäneet, vaikka niiden kohdentamisessa pyrittiinkin riittävään tarkkuuteen.

Henkilötäydennysjärjestelmä toimi asemasodan aikana moitteettomasti, kuten joukkojen pysyessä paikallaan ja muutostekijöiden ollessa pienimmillään olisi toiminut mikä tahansa järjestelmä. Henkilötäydentämisen tarvetta ei esiintynyt rauhallisen asemasotavaiheen aikana yhtä paljon kuin hyökkäys- ja viivytysvaiheessa, ja täten järjestelmä sai henkilöstöä kouluttavan ja ohjaavan luonteen. Asemasodan täydennykset suoritettiin asevelvollisilla ja sairaaloista rintamalle palaavilla, joiden siirto

kenttäarmeijaan tapahtui olosuhteisiin nähden rauhassa.

Henkilötäydentämisjärjestelmän johtosuhteet perustuivat talvisodan järjestelmään, jossa päämaja johti henkilötäydennysten järjestelyitä ja Kotijoukkojen esikunta toteutti täydennyksen. Jatkosodan johtosuhteille oli ominaista niiden pysyvyys. Johtosuhteita ei muutettu jatkosodan aikana vaan ne pysyivät koko sodan ajan samanlaisena. Johtosuhteissa määriteltiin kuitenkin Kotijoukkojen Esikunnalle lisätehtäviä, jotka lisäsivät esikunnan työmäärää. Tehtävien lisäys ei vaikeuttanut henkilötäydennysten toteuttamista esikunnalle kohdennetun lisätyövoiman takia.

Kotialueen koulutuskeskusjärjestelmä perustui talvisodasta saatuihin hyviin kokemuksiin sen toiminnasta. Joustava järjestelmä, jossa koulutuskeskusten määrää lisättiin tai vähennettiin vallitsevan täydennyshenkilöstön mukaan, osoittautui tarkoituksenmukaiseksi. Ongelmana koulutuskeskuksien määrän lisäyksestä tai vähenemisestä oli koulutushenkilöstön vaihtuvuus sekä ammattitaito. Kenttäkelpoisimmat kouluttajat tarvittiin kenttäarmeijassa ja koulutuskeskuksiin jäivät vanhemmat tai rintamapalvelukseen kelpaamattomat kouluttajat. Tämän on täytynyt vaikuttaa täydennyshenkilöstön koulutuksen tasoon. Koulutuskeskusten ja järjestelykeskusten henkilöstöllä oli myös tärkeä tehtävä henkilöstön toimittamisessa kenttäarmeijaan. Toimituksissa esiintyi usein ongelmia, jotka olisi kyetty korjaamaan henkilökunnan toimesta. Järjestelykykyisistä, ammattitaitoisista ja kuria ylläpitävistä kouluttajista oli suurin puute.

Rautateiden osuutta henkilöstön siirrossa kenttäarmeijaan tarkennettiin talvisodan aikaisesta käytännöstä toimivammaksi, mikä oli jatkosodan hyökkäysvaiheen keskeisin onnistumisen edellytys. Jatkosodan rautateiden johtoa koskevaa järjestelyä uudistettiin, mutta itse kuljetusolojen ja suoritusten perusteellinen selvittäminen jäi välirauhan aikana taka-alalle. Siirtyminen kenttäarmeijaan hyökkäys- ja viivytysvaiheessa oli taisteluiden onnistumisen kannalta kriittistä. Kun siirtymisestä ei ollut selviä määräyksiä tai käskyjä, esiintyi niissä sekaannuksia, epäjärjestystä ja kurittomuutta. Nämä heikensivät joukkojen epätoivoisesti tarvitseman henkilötäydennyksen edellytyksiä.

Joukkojen vastaanottamiseksi kenttäarmeijaan luotiin jatkosodan alussa henkilöstön opastuskeskusten verkosto. Verkosto sijoitettiin rautateiden läheisyyteen, sillä junat

toimivat henkilöstön pääasiallisena kuljetusmuotona. Opastuskeskukset perustettiin armeijakuntien toimesta niiden henkilöstön opastamiseksi joukkoihin ja takaisin kotiin. Verkoston opastustehtävän lisäksi niillä oli huollollinen rooli. Täydennyshenkilöstön ja sotilaskuljetusten pitkien siirtojen aikana keskukset majoittivat ja muonittivat henkilöstöä. Toimenpiteet mahdollistivat henkilöstön taistelukuntoisuuden ylläpidon. Siirrot saattoivat kestää jopa neljä vuorokautta.

Henkilöstön opastuskeskukset purettiin järjestelykeskusten perustamisen jälkeen, jolloin kenttäarmeijaan saapuvat henkilöt ohjattiin kootusti ja järjestelmällisesti suoraan armeijakuntien henkilötäydennyskeskuksiin. Henkilötäydennyskeskukset toimivat ohjaavina eliminä heti hyökkäysvaiheen jälkeen ja niille alistettiin opastuskeskusten osia tehtävän suorittamiseksi. Opastuskeskusverkostoa ei siis tarvittu enää siinä laajuudessa mihin ne oltiin perustettu. Pienemmällä määrällä tultiin toimeen ja keskukset säilyivät armeijakuntien ohjaavina eliminä vain keskeisimmillä rautatieasemilla.

Henkilötäydennyskeskukset toimivat koko jatkosodan ajan kenttäarmeijan henkilötäydennysmuodostelmana. Niiden tehtävät ja kokoonpanot vaihtelivat sodan aikana runsaasti. Keskukset toimivat kuitenkin koko sodan ajan varsinaisina henkilötäydennysten toteuttajina, vaikka niissä ei ollut välillä lainkaan täydennyshenkilöstöä. Niiden rooli oli asemasodan aikana henkilöstöä ohjaava ja kouluttava.

Keskusten koulutuksellinen tärkeys ymmärrettiin talvisodan kokemuksista ja rauhallisen asemasotakauden aikana sen yksi tärkein tehtävä olikin henkilöstön perehdyttäminen ja kouluttaminen taistelukentän oloihin. Koulutuksen jälkeen täydennyshenkilöstö voitiin siirtää varsinaisiin taisteleviin joukkoihin. Vastaava tehtävä oli talvisodassa täydennyspataljoonilla, mutta ne lakkautettiin täydennyshenkilöstön loputtua sodan ensikuukausina. Talvisodan aikana täydennyshenkilöstö jäi vaille rauhallista perehdyttämisjaksoa, jolloin taistelutilanteissa henkilöstön koulutuksen puute näkyi taistelukyvyssä.

Jatkosodan alussa henkilötäydennykseen varattu henkilöstö loppui kesken, jolloin henkilötäydennyskeskukset kuitenkin säilytettiin. Tehty ratkaisu osoittautui järkeväksi ja joustavaksi. Kun talvisodassa kenttäarmeijalla ei henkilöstön vastaanottamiseksi ollut

organisaation mukaista porrasta, niin jatkosodassa henkilötäydennyskeskukset säilytettiin sellaisena. Tehty ratkaisu helpotti huomattavasti armeijakunnan järjestelyitä henkilöstön ohjaamiseksi joukko-osastoihinsa.

Toinen ratkaiseva muutos henkilötäydennyskeskusten henkilöstön vastaanottamiselle oli armeijakunnan komentajan mahdollisuus vaikuttaa suoraan täydennysten kohdentamiseen. Keskuksista armeijakunnan komentaja saattoi kohdentaa täydennyseriä sitä eniten tarvitsevalle divisioonalle. Talvisodassa armeijakunnan komentaja vastasi vain henkilöstön vastaanotosta ja ohjaamisesta oikeaan divisioonaan. Johtosuhteita kenttäarmeijan ja päämajan välillä oli siis kehitetty kenttäarmeijan tarpeita silmällä pitäen. Johtosuhteissa esiintyi kuitenkin ristiriitaisuuksia, kun päämaja antoi asemasodan aikana määräyksiä henkilötäydennyskeskusten käytöstä. Tarpeen vaatiessa päämaja saattoi käyttää henkilötäydennyskeskuksissa olevia täydennyksiä omiin tarpeisiinsa.

Päämajan puuttuminen henkilötäydennyskeskusten toimintaan on ollut perusteltu henkilötäydennyksen tasaamisen varmistamiseksi. Tilanteeseen on jouduttu täydennyshenkilöstön vähyydestä ja päämajan kykenemättömyydestä johtuneisiin ongelmiin, jotka koskivat intressiä tasata henkilötäydennystä pidemmälle aikajänteelle. Kotijoukoista, jonka täydennyshenkilöstö oli päämajan käytössä, oli pitkä matka rintamalle, jossa henkilötäydennystä saatettiin tarvita nopeasti painopisteiden muuttuessa. Ratkaisussa armeijakunnan komentajan todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa henkilötäydentämiseen heikennettiin, mutta täydennyksen tasausvarmuutta parannettiin. Tehdyllä ratkaisulla oli vaikutusta jatkosodan viivytysvaiheessa, jossa tasausvarmuus säilyi hetkellisesti ennen kuin uudelleen palvelukseen kutsutut reserviläiset saatiin kenttäarmeijan täydennykseksi.

Divisioonien täydennystä vastaanottava opaselin oli erittäin tarpeellinen huomioitaessa divisioonien pitkät etenemiset hyökkäysvaiheessa. Vastaavasti viivytysvaiheessa sen tehtävä täydennysmiehistön kokoamisessa ja kohdentamisessa on päässyt oikeuksiinsa. Opaselimen toiminnan edellytyksenä oli sen tietoisuus divisioonan alueella olevista joukoista. Viivytysvaiheen sekavissa ja jatkuvasti muuttuvissa taistelutilanteissa divisioonan täydennyksen kohdentaminen on ollut vaikeampaa ja hitaampaa kuin hyökkäysvaiheessa, jossa joukko-osaston esikunnan edellinen sijaintipaikka on ollut

varmemmin tiedossa.

Talvisodan aikana divisioonaporras oli henkilötäydennyksen kokoamis- ja kouluttamistaso. Jatkosodan aikana sen rooli oli ainoastaan ohjaava. Ratkaisu on ollut perusteltu, kun armeijakunta on toiminut tasona, jossa päätetään henkilötäydennyksen kohdentamisesta. Lisäksi jatkosodan divisioonaorganisaatio oli vahvuudeltaan pienempi kuin talvisodassa, jolloin kokonaisen pataljoonan suuruista täydennysporrasta ei ollut perusteltua säilyttää entisellä tasolla. Merkittävänä erona talvi- ja jatkosodan henkilötäydennyksessä on ollut täydennysportaan sijoittuminen armeijakuntatasalle. Talvisodassa divisioonalle varattiin pataljoonan vahvuinen täydennysvara, kun jatkosodassa vastaava vara kohdennettiin armeijakuntatasalle. Verrattaessa näitä lähtökohtia voidaan havaita, että jatkosodan henkilötäydentämiseen varattu henkilöstö oli jo alkujaan pienempi kuin talvisodassa. Talvisodassa divisioonaorganisaatioon kuului 10-12 pataljoonaa, kun taas jatkosodan armeijakunnassa oli useita divisioonia, jotka sisälsivät huomattavasti enemmän pataljoonia.

Joukoissa tehdyt toimenpiteet henkilöstön vastaanottamiseksi osoittivat täydennyshenkilöstön tärkeyttä taisteleville joukoille. Komentajat käskivät johtajia tekemään kaikkensa täydennyshenkilöstön sopeuttamiseksi runkohenkilöstöön. Vaikka käskyt toteutettiin mahdollisimman tarkasti, osoittautui kuitenkin tärkeimmäksi tekijäksi sosiologinen näkökanta. Joukon kiinteyteen ja sopeutumiseen vaikutti ratkaisevasti tilanne, jossa täydennyshenkilöstö saapui taistelutilanteessa. Toinen ratkaiseva tekijä oli täydennyshenkilöstön aiempi kokemus taistelukentältä. Välittömästi taistelun aikana saapunut täydennyshenkilö kykeni osoittamaan taitonsa taistelutilanteessa ja saavutti siten nopeammin runkohenkilöstön kunnioituksen. Taistelukuntonsa menettänyttä joukkoa oli parasta täydentää sen ollessa paikallaan ja levossa, mutta täydennyshenkilöstön sulauttaminen juuri kovia kokeneeseen runkohenkilöstöön osoittautui hankalaksi. Taistelukoulutus oli levon jälkeen paras mahdollinen yhteensulauttaja.

Taistelumenestykselle oli oleellista joukon kiinteytys. Joukon kiinteyttä ja motivaatiota merkittävästi kasvattava tekijä oli toipilaan palauttaminen entiseen joukkoonsa. Menettelyllä luotiin joukkoon usko järjestelmän toimivuudesta ja yksilön huolehtimisesta. Jo talvisodassa käytössä ollut periaate, jossa joukko täydennettiin samalta alueelta

missä se oli perustettu, osoittautui joukon kiinteydelle tärkeimmäksi.

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua oli divisioonaorganisaatio kutistunut ja joukot sijoitettuna tasaisesti rintamalle. Tilanteessa tappiot kasvoivat divisioonilta puuttuvien reservien johdosta, sillä vastahyökkäyksillä ei kyetty palauttamaan vallinnutta tilannetta. Jouduttiin aloittamaan vanhempien reserviläisten kutsunnat joukkojen tappioiden täyttämiseksi. Täydennysmahdollisuudet paranivat, kun reservissä olleista ikäluokista purettiin niiden reserviyksikkömuodostelmat. Kyseiset yksiköt olivat asemasodan aikana kotiutettuja vanhennettuja yksiköitä. Viivytysvaiheessa tämäkin täydennysreservi tuli nopeasti käytetyksi ja jatkosota päättyi tilanteessa, jossa täydennysmahdollisuudet olivat talvisodan tapaan erittäin heikot sekä täydennyshenkilöstön koulutus vajavainen. Suomen itsenäisenä säilyminen olisi sodan jatkuessa käynyt vaikeasti puolustettavaksi henkilöstön riittämättömyyden ja joukkojen taisteluissa kulumisen johdosta.

6. YHTEENVETO

Tutkimuksen päämääränä oli selvittää millainen oli talvi- ja jatkosodan henkilötäydentämisjärjestelmä ja sen järjestelyt. Vastauksia etsittiin selvittämällä järjestelmän kehitys ennen sotia, ja täydennystoimintaan osallistuneet kokonaisuudet. Henkilötäydentämisjärjestelmä osoittautui puolustusvoimien ja Suojeluskuntajärjestön kotialueella muodostaman kokonaisuuden (Kotijoukkojen) sekä kenttäarmeijan yhteiseksi henkilöstön siirtämis- ja tasausjärjestelmäksi. Henkilötäydennysjärjestelmä syntyi siten, että siihen osallistuneet tekijät kehittivät toimintaansa sotia edeltäneellä ajalla. Järjestelmä syntyi näiden tekijöiden rakenteille ja muotoutui sellaiseksi kuin se oli talvi- ja jatkosodan alussa. Siten tutkimuksessa vastattiin henkilötäydentämisjärjestelmän valmiuteen toimia ennen talvi- ja jatkosotaa. Tärkeimmät valmiuteen vaikuttaneet tekijät olivat liikekannallepanojen onnistumiset sekä tarkoin kartoitetun (koulutetun) miesvoimavaran käyttö.

Järjestelmän johtosuhteet esiteltiin kokonaisuudessaan. Tutkimuksessa esitettiin, miten Päämajan järjestelyosasto johti Kotijoukkojen ja kenttäarmeijan henkilötäydennyksestä vastaavia esikuntia. Kotialueella toimintaa johti Suojeluskuntajärjestöstä sodanajaksi muodostettu Kotijoukkojen Esikunta, joka vastasi puolustusvoimien rauhanaikaisen organisaation tehtävistä sekä henkilöstön kouluttamisesta ja lähettämisestä kenttäarmeijaan. Kenttäarmeijan henkilötäydennystä johti talvisodassa divisioonien ja armeijakuntien esikunnat, kun taas jatkosodassa johto keskittyi armeijakuntatasalle.

Tutkimuksessa selvitettiin millaisia henkilöitä käytettiin täydentämiseen ja miten henkilöstö siirtyi kotialueelta kenttäarmeijaan. Täydennyshenkilöstönä käytettiin talvi- ja jatkosodassa alokkaita, varusmiehiä, reserviläisiä sekä nostoväen eri luokkien miehiä. Naisten osuus henkilötäydennyksissä rajoittui lottiin ja heidän järjestelyissä kenttäarmeijaan. Täydennyshenkilöstö kutsuttiin palvelukseen saapumiserissä aluejärjestön ja Kotijoukkojen esikunnan toimesta. Saapumiserät sijoitettiin talvisodan alussa koulutuskeskuksiin ja kotitäydennysdivisiooniin, jotka olivat Kotijoukkojen alaisia täydennysmuodostelmia. Kotialueella tapahtui henkilöstön koulutus, jonka jälkeen se lähetettiin täydennyksenä tai uusina joukkoina kenttäarmeijaan. Henkilöstön jakajana kotialueen ja kenttäarmeijan välillä toimivat Valtion rautatiet, jotka vastasivat täydennyshenkilöstön siirrosta kenttäarmeijaan ja tarvittaessa takaisin kotialueelle.

Talvisodan alussa luotu Kotijoukkojen henkilötäydennysmuodostelma hajosi nopeasti kenttäarmeijan uusien joukkojen tarpeen vuoksi. Kotijoukkojen henkilötäydennysmuodostelmaksi muodostui talvisodan aikana luotu koulutuskeskusjärjestelmä, joka vastasi henkilötäydennyksen toteutuksesta ja koulutuksesta myös jatkosodassa. Koulutuskeskusjärjestelmää säädeltiin palvelukseen kutsuttavien saapumieserien määrän mukaisesti.

Tutkimuksessa esitettiin henkilötäydennysjärjestelmän toiminta talvisodassa, siinä tapahtuneet muutokset sekä tekijät, jotka edellyttivät täydennysprosessin käynnistämistä. Työssä selvisi, että kenttäarmeijan henkilötäydennys perustui joukkojen tappioihin ja niiden seurauksena laadittuun täydennystilaukseen. Talvisodassa tappioilmoitukset laadittiin divisioonittain ja siitä alaspäin tappioiden ollessa yli 10% määrävahvuuksista. Välittömään täydentämiseen käytettiin divisioonaportaaseen sijoitettua kenttätäydennyspataljoonaa.

Divisioonat lähettivät täydennystilauksensa Päämajan järjestelyosastolle, joka laati täydennyskäskyn Kotijoukkojen täydennysmuodostelmille. Täydennysmuodostelmat lähettivät täydennyserät divisioonien kenttätäydennyspataljooniin ja talvisodan lopussa suoraan divisioonien taisteleviin joukkoihin. Talvisodan täydennysten saapuminen kesti pisimmillään useita viikkoja, ja joissakin tapauksissa joukot eivät saaneet lainkaan täydennystä.

Talvisodan edetessä tappiot kasvoivat ja täydentäminen muodostui uusien joukkojen tarpeen sekä henkilöstöpuutteen johdosta heikoksi. Seurauksena kenttätäydennyspataljoonat tyhjenivät ja Kotijoukkojen täydennysmuodostelmat tulivat keskitetyiksi. Joukot jäivät tilanteessa ilman täydennystä, mikä johti taistelukyvyn heikentymiseen niiden kutistuessa reilusti alle määrävahvuuksien. Tilanteesta selvittiin organisaatiomuutoksin, joista tärkein oli komppanioiden yhdistäminen. Toinen taistelukyvyn pelastava tekijä oli talvisodan nopea päättyminen henkilötäydennystilanteen ollessa epätoivoinen.

Välirauhan ajalta selvitettiin talvisodan kokemusten perusteella tehdyt henkilötäydentämisjärjestelmän muutokset. Samalla selvitettiin järjestelmän valmius

toimia ennen jatkosotaa. Työssä esitettiin, miten välirauhan aikana kehitettiin henkilötäydennysjärjestelmän rakennetta kotialueella sekä kenttäarmeijassa.

Tärkeimmät uudistukset kotialueella olivat Suojeluskuntajärjestön ja aluejärjestön tehtävien yhdistäminen sekä niiden tarkentaminen. Välirauhan aikana järjestöt saattoivat kehittää ja harjoittaa toimintaansa rauhassa ilman muutoksia. Tärkeimmät tehtäväkokonaisuudet olivat kutsunta- ja asevelvollisuusasiat. Kenttäarmeijan tärkeimmät muutokset koskivat henkilötäydennysportaan sijoittamista divisioonasta armeijakunta tasalle. Järjestelyssä oli uutta armeijakunnan komentajan mahdollisuus vaikuttaa yhtymille jaettavaan täydennykseen. Aikaisemmin Päämaja ratkaisi divisioonan, joka sai henkilötäydennystä. Uuden järjestelyn seurauksena armeijakuntien divisioonille varatun täydennyksen määrä laski huomattavasti talvisotaan verrattuna.

Kotialueen ja kenttäarmeijan sotilaskuljetuksia suorittava rautatie organisoitiin johtamisen osalta uudelleen. Päämajan vaikutusmahdollisuuksia rautateiden toimintaan haluttiin kehittää. Järjestelyillä estettiin rautateiden ruuhkautumiset ja mahdollistettiin sotilaskuljetusten tärkeimmät suoritukset. Tehty uudelleenjärjestely ei kuitenkaan ollut kaikilta osiltaan toimiva.

Jatkosodan ajalta selvitettiin, vastaavalla tavalla kuin talvisodassa, järjestelmän toiminta sekä muutokset. Jatkosodasta esitettiin myös edellytykset henkilötäydennykselle. Tärkeä tehtävä oli selvittää henkilötäydentäminen hyökkäysluontoisessa sodassa, ja miten täydentäminen erosi talvisodan puolustussodan toiminnasta.

Tutkimuksessa selvisi, miten jatkosodan henkilötäydentäminen perustui talvisodasta saatuihin kokemuksiin. Henkilötäydennykset tehtiin tappioiden kohotessa yli 10%. Muutoksena talvisodan tilausjärjestelyihin oli armeijakunta tasa, joka lähetti täydennystilaukset Päämajalle. Tämä antoi edelleen käskyn Kotijoukkojen esikunnalle, joka käski koulutuskeskuksille lähetettävät täydennyserät. Kenttäarmeijassa henkilöstöä vastaanottavana ja edelleen jakavina eliminä olivat henkilöstön opastuskeskukset ja henkilötäydennyskeskukset. Opastuskeskukset perustettiin rautateiden yhteyteen henkilöstön opastamiseksi takaisin joukkoonsa. Henkilötäydennyskeskukset ottivat opastettavat vastaan ja lähettivät ne edelleen divisioonien opaselimiin, tai pitivät saapuvat erät täydennyksenään. Henkilötäydennyskeskusten täydennyspataljoonista

suoritettiin kenttäarmeijan välittömään tarpeeseen tarkoitetut täydennykset. Henkilötäydennyskeskukset saivat täydennyksensä armeijakunnan tilauksella. Henkilötäydennyskeskuksien rakenteita muutettiin jatkosodan kuluessa täydennystilanteen mukaan.

Asemasodan alussa vuonna 1941 opastuskeskusjärjestelmä ajettiin alas ja keskitettiin henkilötäydennyskeskuksiin. Järjestelyiden taustalla olivat henkilötäydennyskeskusten tyhjenemiset täydennyshenkilöstöstä sekä perustetut järjestelykeskukset kotialueella. Järjestelykeskukset lähettivät toipilaat järjestyksessä kenttäarmeijan henkilötäydennyskeskuksiin, jolloin vältyttiin eksymisiltä. Aiemmin lähetyksissä esiintyi ongelmia henkilöstön jäädessä harhailemaan henkilötäydennyskeskusten edellisille sijoituspaikoille. Asemasodan aikana täydennyshenkilöstöä olivat palautetut toipilaat sekä uudet palvelukseen kutsutut alokasikäluokat. Pisimmillään henkilöstön siirto kenttäarmeijaan saattoi kestää yli viikon.

Divisioonan opastuselimestä täydennyshenkilöstö jaettiin edelleen joukko-osastoille. Joukko-osastoissa suoritettiin toimenpiteitä täydennyshenkilöstön sopeuttamiseksi runkohenkilöstöön. Parhaiten henkilöstön sulautuminen tapahtui taisteluiden aikana, jolloin täydennysmies saattoi osoittaa sotilaalliset taitonsa. Heikommin täydennyshenkilöstö sulautui runkohenkilöstöön rauhallisen asemasotavaiheen aikana. Tällä tutkimustuloksella saatiin vastaus, miten henkilötäydennys otettiin vastaan taistelevissa joukoissa.

Asemasodan alussa toteutettiin kenttäarmeijan vanhimpien ikäluokkien kotiuttamisia Suomen kansantalouden pelastamiseksi. Maan koko elävävoima oli kutsuttu liikekannallepanossa palvelukseen. Kotiuttamiset aiheuttivat divisioonissa uudelleenjärjestelyitä ja kokoonpanojen supistumisia. Toimenpiteistä ei aiheutunut ongelmia asemasotavaiheessa, mutta Neuvostoliiton aloitettua suurhyökkäyksensä vuonna 1944, esiintyi ongelmia taistelukyvyssä. Taistelut kuluttivat pienentyneen divisioonaorganisaation joukkoja siten, että ne tarvitsivat nopeasti reservien puuttuessa täydennystä. Reservissä olleita vanhempia ikäluokkia alettiin kutsuman jälleen palvelukseen, mikä paransi kenttäarmeijan täydennysmahdollisuuksia. Kutsutut ikäluokat olivat nopeasti käytetty täydentämiseen ja täydennystilanne jatkosodan

lopussa muuttui vaikeaksi. Ainoastaan vuoden 1926 ikäluokka oli käytettävissä, mutta Ylipääällikkö oli kieltänyt käyttämästä sitä täydennyksenä.

Tutkimuksen tuloksena esitettiin, että henkilötäydennysmahdollisuudet olisivat tilanteen jatkuessa huonontuneet huomattavasti. Jatkosodan lopun tilanne vastasi talvisodan lopussa vallinnutta kaaosta, jossa viimehetkellä tehty rauha pelasti Suomen itsenäisyyden. Yhtenä Suomen itsenäisyyden tärkeimpänä takaajana toimi henkilötäydennysjärjestelmä, mikä mahdollisti taisteluiden käynnin loppuun saakka. Henkilötäydennysjärjestelmä oli sotien kriittisimpien vaiheiden tärkein järjestelmä heti taistelevien joukkojen jälkeen. Henkilötäydennysten loputtua olisi loppuneet taistelutkin.

Toteutetut täydennykset selvitettiin numeraalisesti ja todennettiin täydennysten vaikutus sotien lopputulokseen. Kaikkiaan talvi- ja jatkosodan henkilötäydentämiset painottuivat numeraalisesti ratkaisutaisteluiden ajankohtiin. Talvisodan alussa ja lopussa suoritettiin suurimmat erät täydennyksiä, joko uusina joukkoina tai yksittäisinä erinä. Vastaavasti jatkosodassa painopisteeksi muodostui sodan alun hyökkäykselliset ensikuukaudet sekä viimekädessä Suomen itsenäisyyden säilyttämiseksi käydyt viivytystaistelut. Jatkosodan aikana henkilötäydennykset tapahtuivat yksittäisinä erinä sekä uusien ikäluokkien kutsunnoilla. Uusien joukkojen perustaminen jäi vähemmälle, johtuen kenttäarmeijan laajasta kokoonpanosta.

Tutkimukseen käytettävissä ollut aika osoittautui lyhyeksi verrattaessa sitä tutkimustarpeeseen. Lyhyessä ajassa saatiin aikaan varsin pelkistetty ja yksinkertainen kuva henkilötäydennysjärjestelmästä. Järjestelmän suuremman merkityksen selvittämiseksi tarvitaan enemmän aikaa arkistotutkimukselle sekä kokonaisuuksien jäsentelylle. Tutkijan tekemin rajauksin voidaan kuitenkin vaikuttaa työn pituuteen.

Henkilötäydennysjärjestelmän yhdestä kokonaisuudesta voisi jo sinänsä tehdä oman tutkimuksensa. Tiedon määrä on valtava ja tarjoaakin tutkijalle mahdollisuuden jatkaa tutkimustyötä aiheen osalta laajemmaksi. Esimerkiksi henkilötäydennyskeskusten kattavampi tutkiminen ja niiden toiminta sodissa on aihepiiri, jota ei olla aiemmin tutkittu. Tutkimustarvetta on myös Lapin sodan aikaisessa täydentämisessä, jota tässä tutkimuksessa ei tuotu esille. Edelleen sotien jälkeistä täydentämisjärjestelmää olisi mielenkiintoista tutkia, sillä kyseisenä aikana jouduttiin luomaan aivan uudenlainen

organisaatio	vanhojen	täydennysjärjestelmärakenteiden	kaaduttua.
Suojeluskuntajärjestö	lakkautettiin	sotien jälkeen, jolloin	kotialueen
täydennysmuodostelmilta	hävisi	toiminnallinen	perusta.

VIITTEET

- 1 Karlsson, Tommi: Liikekannallepanon suoritus Helsingissä vuosina 1939 ja 1941. Pro Gradu, Helsinki 2005, s. 1.
- 2 Kettinen, Uolevi(kapteeni): Henkilötäydennyksen tarve ja järjestely. Sota-arkisto, MSL 20 diplomityö, SKK-1/591, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1954, s. 6-8.
- 3 Kettinen s. 3-5
- 4 Manninen, Ohto-Juutilainen, Antti,-Reini, K.O-Koukkunen,Heikki-Mikkola,Keijo: Jatkosodan historia 1, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1988, s. 59.
- 5 Olanterä, Martti(kapteeni): Maamme sotilaallisen aluejaotuksen kehitys itsenäisyyden aikana, muutosten perusteet ja niistä tehtävät johtopäätökset. Sota-arkisto, MSL 31 diplomityö, SKK-1/1046, Sotakorkeakoulu, Helsinki, s. 4.
- 6 Olanterä s.5-6.
- 7 Olanterä s.6-7.
- 8 Olanterä s.7.
- 9 Olanterä s.8.
- 10 Sinerma, Martti: Lauri Malmberg ja suojeluskunnat, Otava, Helsinki 1995, s. 166.
- 11 Sinerma s. 167- 172.
- 12 Raikkala, Hannes: Suojeluskuntain historia III, kamppaileva kansa, määrätietoista rakennustyötä rauhan vuosina 1930- 1939 sekä sotavuodet 1939-1944, toinen painos , Vaasa OY:n kirjapaino, Vaasa 1964, s. 107.
- 13 Olanterä s.8.
- 14 Elfvengren, Eero(päätoimittaja): Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt. Toinen painos, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian Laitoksen julkaisu, WSOY, Porvoo 2000, s. 34.
- 15 Olanterä s. 9.
- 16 Olanterä s.10-11.
- 17 Elfvengren, Eero(päätoimittaja): Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, s. 34-35.
- 18 Sinerma s. 172-173.
- 19 Olanterä s. 8.

- 20 Olanterä s. 10.
- 21 Raikkala s. 79.
- 22 Raikkala s. 83.
- 23 Jahnukainen, Otto-Laakso, Veikko(työn ohjaaja): Talvisota- LKP, YH ja joukkojen täydennys. Sota-arkisto, StietNK-1/25, Helsinki 1972, s. 4-5.
- 24 Jahnukainen s. 43-46.
- 25 Raikkala s. 344.
- 26 Olanterä s. 17.
- 27 Raikkala s. 342.
- 28 Jahnukainen s. 46.
- 29 Raikkala s. 342.
- 30 Jahnukainen s. 48.
- 31 Raikkala s. 342.
- 32 Huttunen, Harri: Koulutuskeskusten joukkojen käyttöajatus Suomen puolustuksessa maaliskuussa 1940 ja kesä-elokuussa 1944. Kadettikurssin tutkielma K717K1, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2003, s. 4.
- 33 Vuorenmaa, Anssi-Laakso, Veikko-Soila, Antero: Kotijoukot. Vapaaehtoinen maanpuolustustyö. Teoksessa Talvisodan historia 4, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1979, s. 157.
- 34 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 156.
- 35 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 157.
- 36 Huttunen s. 5.
- 37 Huttunen s. 6.
- 38 Huttunen s. 7.
- 39 Kettinen s. 21..
- 40 Kettinen s. 21-22.
- 41 Kettinen s. 22.

- 42 Kettinen s. 23.
- 43 Kettinen s. 4 sekä Päämaja, järjestelytoimisto: puhelin sanoma Kotij.E:lle n:o 367/39, 14.12.1939. SArk T 20691/F33.
- 44 Kettinen s. 11.
- 45 Kettinen s. 11-12 sekä Päämaja, järjestelytoimisto: puhelin sanoma Kotij.E:lle n:o 231/39.järj.1, 7.12.1939. SArk T 20691/F33.
- 46 Kettinen s. 11-12.
- 47 Kettinen s. 12.
- 48 Kettinen s.12-13.
- 49 Kettinen s.13.
- 50 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 160.
- 51 Kettinen s. 25-26.
- 52 Jahnukainen s. 90-92.
- 53 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 162.
- 54 Huttunen s. 7.
- 55 Jahnukainen, tutkimustyön välissä merkintä Veikko Laaksolta, 7.9.1972.
- 56 Huttunen s. 8.
- 57 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 163.
- 58 Jahnukainen s. 94 sekä Päämaja, järjestelytoimisto1: Puhelinsanoma KotijE:lle n:o 543/39.Järj.1.sal., 29.12.1939. SArk T 20691/F33.
- 59 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 163.
- 60 Kettinen s. 24-25.
- 61 IV Armeijakunta, esikunta: Käsky vahvuus-, täydennystilaus- ja tappioilmoitusten sekä tappioluettelojen lähettämisestä, salainen kirjelmä n:o 740/I sal., 6.11.1939. SArk P 6375/2.
- 62 Kettinen s. 25.
- 63 Jahnukainen s. 107.

- 64 Jahnukainen s. 107-108.
- 65 Jahnukainen s. 108-109.
- 66 Jahnukainen s. 109.
- 67 Kettinen s. 25.
- 68 Kettinen s. 25.
- 69 Kettinen s. 27
- 70 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 160.
- 71 Kettinen s. 28.
- 72 Kettinen s. 26.
- 73 Kettinen s. 26, IV Armeijakunta, esikunta: salainen kirjelmä n:o 740/I sal., 6.11.1939. SArk P 6375/2 ja Päämaja, jaosto I: Päämajan alaisten yksikköjen ja muodostelmien vahvuus-, täydennystilaus- ja tappioilmoitukset sekä tappioluettelojen lähettäminen, salainen kirjelmä K.D. n:o 70/39.Järj.2.sal, 2.11.1939. SArk T 20691/F32.
- 74 Kettinen s. 26 ja IV Armeijakunta, esikunta: salainen kirjelmä n:o 740/I sal., 6.11.1939. SArk P 6375/2.
- 75 Kettinen s. 25.
- 76 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 160 sekä IV Armeijakunta, esikunta: salainen kirjelmä n:o 740/I sal., 6.11.1939. SArk P 6375/2
- 77 Kettinen s. 27.
- 78 Kettinen s. 28-29.
- 79 Kettinen s. 26 ja 28.
- 80 Kettinen s. 28.
- 81 Kettinen s. 29.
- 82 Kettinen s. 28.
- 83 Tuhkanen, L.A.E(everstiluutnantti): Sotilaskuljetusorganisaatiomme (rautatiet) kehitys ja rautatielaitoksemme mahdollisuudet suoriutua vv. 1939-45 sotien vaatimista kuljetuksista. Sota-arkisto, StietNK1/74, Sotahistoriallinen tutkimuslaitos, 1946, s. 1-2.

- 84 Tuhkanen s. 1.
- 85 Kettinen s. 28.
- 86 Savolahti, Raimo(kapteeni): Suojajoukkojen käyttösuunnitelmat ja käyttö vuosina 1939 ja 1941. Sota-arkisto, MSL 25, SKK-1/769, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1961, s.11,23 ja 34.
- 87 Savolahti s. 7.
- 88 Savolahti s. 11-21.
- 89 Savolahti s. 6-8.
- 90 Savolahti s. 27-32.
- 91 IV Armeijakunta, esikunta: Er.Os. Paloheimon täydennystilaus, kirjelmä n:o 191/I/1a/sal., 26.11.1939. SArk P 6375/2.
- 92 Savolahti s. 8-10.
- 93 Savolahti s. 36-40.
- 94 ErP 4:n sotapäiväkirja 6.10.1939-10.4.1940, 30.11-4.12.1939, SArk SPK 422, 1./ErP 4:n sotapäiväkirja 11.10.1939-14.2.1940, 30.11-4.12.1939, SArk SPK 423, ErP 5:n sotapäiväkirja 6.10.1939-18.2.1940, 30.11-4.12.1939, SArk SPK 428, 1./ErP 5:n sotapäiväkirja 30.11.1939-28.1.1940, 30.11-4.12.1939, SArk SPK 429, ErP 6:n sotapäiväkirja 7.10.1939-30.5.1940, 30.11-4.12.1939, SArk SPK 436, 1./ErP 6:n sotapäiväkirja 8.10.1939-4.2.1940, 30.11-4.12.1939, SArk SPK 3412, ErP 8:n sotapäiväkirja 5.12.1939-16.12.1939, 30.11.-14.12.1939, SArk SPK 449, ErP 9:n sotapäiväkirja 7.10.1939-24.1.1940, 30.11-14.12.1939, SArk SPK 464, 3./ErP 9:n sotapäiväkirja 19.10.1939-14.3.1940, 30.11-14.12.1939, SArk SPK 466, 2./ErP 14:n sotapäiväkirja 9.10.1939-15.1.1940, 30.11-14.12.1939, SArk SPK 489.
- 95 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 161.
- 96 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 163.
- 97 Vuorenmaa, Anssi-Laakso, Veikko-Soila, Antero s. 164.
- 98 Vuorenmaa, Anssi-Laakso, Veikko-Soila, Antero s. 164.
- 99 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 164.
- 100 Vuorenmaa-Laakso-Soila s. 165.
- 101 Jahnukainen s. 109.

- 102 Jahnukainen s. 109-110.
103 Jahnukainen s. 111.
- 104 Kettinen s. 27.
- 105 Kettinen s. 38-39.
- 106 Viljanen, T. V: Ylipäällikön ja Päämajan toiminta. Sota-arkisto, StietNK-1/79, Helsinki 1965, s. 1.
- 107 Olanterä s. 20-21.
- 108 Manninen, Ohto-Juutilainen, Antti-Reini, K.O-Koukkunen, Heikki-Mikkola, Keijo: Jatkosodan historia 1, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1988, s. 75.
- 109 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 75-76.
- 110 Olanterä s. 20 sekä Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 76.
- 111 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 76.
- 112 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 76.
- 113 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 76-77.
- 114 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 77-78.
- 115 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 77.
- 116 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 78.
- 117 Elfvengren, Eero(päätoimittaja): Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, s. 89.
- 118 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 78.
- 119 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 78.
- 120 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 78-79.
- 121 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 59.
- 122 Viljanen s. 8.
- 123 Hietanen, Silvo – Nevakivi, Jukka: Rauha aseissa. Teoksessa: Mäkinen, Tarja(vastaava toim.):Suomi85 Itsenäisyyden puolustajat rintamalla, Weilin+Göös, Porvoo 2002, s. 122.
- 124 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 180-184.

- 125 Viljanen s. 13-14.
- 126 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 180-184.
- 127 Viljanen s. 17.
- 128 Hietanen– Nevakivi s. 137.
- 129 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola s. 36-37.
- 130 Petramaa, Ahti-Muller, Eino-Pesonius,Veikko-Soininen,August-Tuovinen,Lauri-Elfvengren,Eero-Raunio,Ari-Juutilainen,Antti:Asemasota. Teoksessa Jatkosodan historia 4, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1993, s. 140-142.
- 131 Manninen-Juutilainen-Reini-Koukkunen-Mikkola. 96.
- 132 Tiainen,Lauri-Vuorenmaa,Anssi:Kotijoukot ja vapaaehtoisjärjestöt.Teoksessa: Jatkosodan historia 6, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian Laitos, WSOY, Porvoo 1994, s. 451.
- 133 Tiainen-Vuorenmaa s. 450
- 134 Tiainen-Vuorenmaa s. 451.
- 135 Kettinen s. 23.
- 136 Kettinen s. 23-24.
- 137 Kettinen s. 14-15.
- 138 Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 141.
- 139 Kettinen s. 15 sekä Päämaja, järjestelyosasto: Käsky koulutuskeskuksien täydennysmiehistön lähettämisestä kokonaisuudessaan kenttäarmeijalle, salainen kirjelmä N:o 1642/Järj.3/2/XII sal., 21.8.1941. SArk T 2218/3.
- 140 Kettinen s. 15.
- 141 Kettinen s. 15-17.
- 142 Kettinen s. 17.
- 143 Tiainen, L.T(eversti): Kotijoukkojen toiminta sodan 1941-1944 aikana (ote sotahistoriallisessa toimistossa olevasta käsikirjoituksesta). Sota-arkisto, s. 34.
- 144 Kettinen s. 17.
- 145 Kettinen s. 17-18.

- ¹⁴⁶ Kettinen s. 18-19.
- ¹⁴⁷ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s.150-153.
- ¹⁴⁸ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 142-143 ja 150-151.
- ¹⁴⁹ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 143-144.
- ¹⁵⁰ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 142-144.
- ¹⁵¹ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 143.
- ¹⁵² Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 143 ja 150.
- ¹⁵³ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 151.
- ¹⁵⁴ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 153.
- ¹⁵⁵ Viljanen s. 48.
- ¹⁵⁶ Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 153-154.
- ¹⁵⁷ Viljanen s. 63.
- ¹⁵⁸ Viljanen s. 79.
- ¹⁵⁹ Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3 sekä päämaja, järjestelyosasto: Muutokset käskyyn henkilötäydennyksen järjestelystä, kirjelmä n:o 96/Järj.3.sal., 24.6.1941. SArk T 2218/3.
- ¹⁶⁰ Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- ¹⁶¹ Tiainen (Kotijoukkojen toiminta...) s. 29.
- ¹⁶² Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3

- 163 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3 sekä päämaja, järjestelyosasto: muutokset käskyyn henkilötäydennyksen järjestelystä, kirjelmä n:o 96/Järj.3.sal., 24.6.1941. SArk T 2218/3.
- 164 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 165 Tiainen-Vuorenmaa s. 459.
- 166 Huttunen s. 10.
- 167 Tiainen-Vuorenmaa s. 455-456.
- 168 Huttunen s. 10.
- 169 Huttunen s. 10-11.
- 170 Tiainen (Kotijoukkojen toiminta...) s. 23.
- 171 Tiainen-Vuorenmaa s. 459 sekä Päämaja, järjestelyosasto: Rintamakelpoisen henkilöstön palauttamista kenttäarmeijaan, salainen kirjelmä n:o 1625/Järj.1/18/sal., 20.11.1941. SArk T 2218/3.
- 172 Kettinen s. 33-34.
- 173 Päämaja, järjestelyosasto: Henkilötäydennyskeskuksien sijoituspaikkakuntia ja henkilöstön opastamista joukkoihin, salainen kirjelmä n:o 331/Järj.3.sal., 6.7.1941. SArk T 2218/3
- 174 Tiainen-Vuorenmaa s. 459-460.
- 175 Tiainen (Kotijoukkojen toiminta...) s. 34.
- 176 Tiainen-Vuorenmaa s. 459-460.
- 177 Karjalan Armeija, esikunnan komento-osasto: Henkilöstön palauttamista koulutuskeskuksista entisiin joukko-osastoihinsa, kirjelmä n:o 4403/I/14., 18.11.1941. SArk T 2218/3.
- 178 Tiainen-Vuorenmaa s. 459-460.
- 179 Kettinen s. 34.
- 180 Karjalan Armeija, esikunnan komento-osasto: joukko-osastoihin palaavien opastusta, HTK:een saapunut salainen kirjelmä n:o 373., 12.8.1941. SArk T 3194. sekä Karjalan armeija, esikunnan komento-osasto: Henkilöstön opastamista joukko-osastoihinsa, kirjelmä n:o 982/I/23., 16.8.1941. SArk T 2218/3.

- 181 I Armeijakunta, esikunnan osasto 1: Henkilöstön opastusta joukko-osastoihinsa, salainen kirjelmä n:o 577/I/1., 6.9.1941. SArk T 2218/3.
- 182 VII Armeijakunta, esikunnan osasto 1: Käsky ohjauksen keskittämisestä Äänislinnaan, kirjelmä n:o 1133/I/1., 3.11.1941. SArk T 2218/3.
- 183 VII Armeijakunta, henkilötäydennyskeskus: Selostus henkilötäydennyskeskuksen alaisena Äänislinnan asemalla toimivan HOKeskuksen toiminnasta, K.D. n:o 1288/III, 4.12.1941. SArk T 2218/3.
- 184 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3 sekä päämaja, järjestelyosasto: muutokset käskyyn henkilötäydennyksen järjestelystä, kirjelmä n:o 96/Järj.3.sal., 24.6.1941. SArk T 2218/3.
- 185 IIArmeijakunta, esikunta: käsky henkilötäydennyskeskuksen liikekannallepanovalmisteluita varten, käsky n:o 11 liite 1, 13.6.1941. T 5981
- 186 IIArmeijakunta, esikunta: käsky henkilötäydennyskeskuksen liikekannallepanovalmisteluita varten, käsky n:o 11 liite 1, 13.6.1941. T 5981
- 187 Päämaja, komento-osasto: Naistyövoiman ja lottien palkkaamista, salainen kirjelmä n:o 84/Kom.6/12 sal., liite1, 6.7.1941. SArk T 3195.
- 188 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 189 Kettinen s. 31.
- 190 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 191 Kettinen s. 33.
- 192 Petramaa, Ahti-Muller, Eino-Pesonius, Veikko-Soininen, August-Tuovinen, Lauri-Elfvengren, Eero-Raunio, Ari-Juutilainen, Antti: Jatkosodan historia 4, s. 167-168.
- 193 Kettinen s. 34-35.
- 194 Tiainen-Vuorenmaa s. 456.
- 195 Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 167-168.
- 196 Kettinen s. 31.
- 197 Päämaja, järjestelyosasto: Henkilötäydennyskeskuksien minimivahvuus, salainen kirjelmä n:o 760/Lkp.sal., 7.4.1942. SArk T 2211/5.

- 198 Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 167-168.
- 199 Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 168.
- 200 Kettinen, Uolevi s. 37.
- 201 Petramaa-Muller-Pesonius-Soininen-Tuovinen-Elfvengren-Raunio-Juutilainen s. 168.
- 202 IV Armeijakunta, esikunta: salainen kirjelmä n:o 847/I/204.sal., 18.8.1941. SArk T 5981.
- 203 Henkilötäydennyskeskus, esikunta: HTK:n järjestelyä ja tehtäviä, salainen kirjelmä K.D. n:o 1945/I/2.sal., 21.10.1941. SArk T 5981
- 204 IV Armeijakunta, esikunta: AK:n joukkojen uudelleen järjestelyitä, salainen kirjelmä n:o 1729/I/213/sal., 20.10.1941. SArk T 5981
- 205 IV armeijakunta, esikunta: HTK:n supistamista, salainen kirjelmä n:o 1875/I/204.sal., 30.10.1941. SArk T5981
- 206 Aunuksen Ryhmä, esikunta: HTK/Aun.RE:n kokoonpano uudelleen järjestettynä, kirjelmän N:o 9391/I/52 sal./ liite, 16.10.1942. SArk T 3195.
- 207 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 208 11.Divisioona, esikunnan opaselin: Ohjeet lomalle ja komennukselle matkustavien sotilashenkilöiden tarkastuksesta, kirjelmä N:o 650/I/6/, 19.2.1942. SArk T 4697/32.
- 209 Aunuksen Ryhmä, esikunnan komento-osasto: Lomien myöntämistä, salainen kirjelmä n:o 10352/I/26., 18.11.42. SArk T 3195.
- 210 IV Armeijakunta, esikunta: Henkilötäydennyskeskuksien tehtäviä, salainen kirjelmä n:o 246/I/204.sal., 11.7.1941. SArk T 3195.
- 211 IV Armeijakunta, esikunta: II AK:n HTK ja lomalaisten ohjausta, salainen kirjelmä n:o 1504/I/204/sal., 5.10.1941. SArk T 3195.
- 212 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 213 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 214 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen

kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3 sekä päämaja, järjestelyosasto: muutokset käskyyn henkilötäydennyksen järjestelystä, kirjelmä n:o 96/Järj.3.sal., 24.6.1941. SArk T 2218/3.

- 215 Päämaja, järjestelyosasto: Henkilötäydennystä, salainen kirjelmä n:o 693/Järj.3/2/XII sal., 20.7.1941. SArk T 2218/3.
- 216 IV Armeijakunta, esikunta: Täydennystilausta, salainen kirjelmä n:o 27/I/204.sal., 30.6.1941. SArk T 3195.
- 217 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 218 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 219 IV Armeijakunta, esikunta: henkilötäydennystä, salainen kirjelmä n:o 733/I/204.sal., 11.8.1941. SArk T 3195.
- 220 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 221 Henkilötäydennyskeskus, esikunta: Yleisiä määräyksiä, salainen kirjelmä K.D. n:o 70/I/2.sal., 29.6.1941. SArk T 3195.
- 222 Henkilötäydennyskeskus, esikunta: HTK:een saapuvaa täydennystä, salainen kirjelmä K.D. n:o 589/I/2.sal., 29.7.1941. SArk T 3195.
- 223 VII Armeijakunta, esikunnan osasto 1: kirjelmä N:o 455/I/1., 23.7.1941. SArk T 2218/3.
- 224 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 225 IV armeijakunta, esikunnan toimisto 1: Täydennystilauksia, salainen kirjelmä n:o 27/I/204.sal., 4.7.1941. SArk T 3195.
- 226 Päämaja, järjestelyosasto: Käsky henkilötäydennyksen järjestelyä varten, salainen kirjelmä n:o 195/Järj.3.sal., 1.7.1941. SArk T 2218/3
- 227 Leinonen, Antti(kapteeni): Taistelukykyensä menettäneen joukon taistelukyvyyn palauttaminen Suomen sotien 1939 – 45 kokemusten valossa. Sota-arkisto, MSL 35, SKK 1374, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1979, s. 22-24.
- 228 Leinonen s. 23-24.
- 229 Leinonen s. 52.

- 230 Heikura, Mikko: Rintamajoukkojen mieliala, tutkimus Suomen armeijan rintamajoukkojen mielialasta Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana vuosina 1941-1944. Sotahistorian laitoksen kurssikirjasto, Sosiologian lisensiaattityö, Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Helsinki 1966, s. 76-77.
- 231 Karjalan Armeija, esikunnan komento-osasto: uusien alokkaiden kasvatusta ja huolenpitoa, salainen kirjelmä n:o 144/I/61., 7.1.1943. SArk T 3195.
- 232 Tuhkanen s. 1 ja 11.
- 233 Tuhkanen s. 2.
- 234 Tuhkanen s. 11-13.
- 235 Tuhkanen s.1 ja 13-19.
- 236 Tuhkanen s. 29.
- 237 Tuhkanen s. 13-16.
- 238 Kettinen s. 19.
- 239 Kettinen s. 19-20.
- 240 Kettinen s. 20.
- 241 Tiainen (Kotijoukkojen toiminta...) s. 38.
- 242 Tiainen (Kotijoukkojen toiminta...) s. 39.
- 243 Tiainen–Vuorenmaa s. 454.
- 244 Tiainen (Kotijoukkojen toiminta...) s. 38.
- 245 Kettinen s. 36 ja 47.
- 246 Kettinen s. 36.
- 247 Henkilötäydennyskeskus, esikunta: HTK:een saapuvaa täydennystä, salainen kirjelmä K.D. n:o 589/I/2.sal., 29.7.1941. SArk T 3195.
- 248 Karjalan Armeija, esikunnan komento-osasto: täydennystä, salainen kirjelmä n:o 446/I/14/L1098, 30.7.41. T 2218/3.
- 249 Järjestelyosasto: järjestelyosaston päällikölle osoitettu kirjelmä, Kapteeni A.G. Waronen, 21.3.1942, s. 5. SArk T 2211/5.
- 250 Kettinen s. 36-37.
- 251 Kettinen s. 39.

LÄHTEET

1. JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Sota-arkisto

Päämaja, järjestelytoimisto: salainen kirjeistö T 20691/ F32

Päämaja, järjestelytoimisto: salainen kirjeistö T 20691/ F33

Kannaksen armeijan esikunta-Aunuksen ryhmän esikunta, toimisto I: salaista, henkilökohtaista ja yleistä kirjeistöä T 2211/5

Karjalan armeijan esikunta, toimisto I: salaista ja yleistä kirjeistöä T 2218/3

Henkilötäydennyskeskus, karjalan armeijan esikunta: saapuneet ja lähteneet salaiset kirjelmät T3194

Henkilötäydennyskeskus1, Ryhmä D, kirjejärjestin n:o 1 ja 2, salaista kirjeistöä T 5981

Henkilötäydennyskeskus 2: salainen mappi T 3195

ErP 4:n sotapäiväkirja 6.10.1939-10.4.1940 SPK 422.

1./ErP 4:n sotapäiväkirja 11.10.1939-14.2.1940 SPK 423.

ErP 5:n sotapäiväkirja 6.10.1939-18.2.1940 SPK 428.

1./ErP 5:n sotapäiväkirja 30.11.1939-28.1.1940 SPK 429.

ErP 6:n sotapäiväkirja 7.10.1939-30.5.1940 SPK 436.

1./ErP 6:n sotapäiväkirja 8.10.1939-4.2.1940 3412.

ErP 8:n sotapäiväkirja 5.12.1939-16.12.1939 SPK 449

ErP 9:n sotapäiväkirja 7.10.1939-24.1.1940 SPK 464.

3./ErP 9:n sotapäiväkirja 19.10.1939-14.3.1940 SPK 466.

Er.P.10-Er.Os. Paloheimo: Salaista, henkilökohtaista ja yleistä kirjeistöä P6375/2.

2./ErP 14:n sotapäiväkirja 9.10.1939-15.1.1940 SPK 489.

Opaselin/11.D: huolto ja opastusasiat T4697/32

2. JULKAISTUT LÄHTEET

Elfvengren, Eero(päätoimittaja): Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt. Toinen painos, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian Laitoksen julkaisu, WSOY, Porvoo 2000.

Heikura, Mikko: Rintamajoukkojen mieliala, tutkimus Suomen armeijan rintamajoukkojen mielialasta Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana vuosina 1941-1944. Sosiologian lisensiaattityö, Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Sotahistorian laitoksen kurssikirjasto, Helsinki 1966.

Hietanen, Silvo – Nevakivi, Jukka: Rauha aseissa. Teoksessa: Mäkinen, Tarja(vastaava toim.):Suomi85 Itsenäisyyden puolustajat rintamalla, Weilin+Göös, Porvoo 2002.

Huttunen, Harri: Koulutuskeskusten joukkojen käyttöajatus Suomen puolustuksessa maaliskuussa 1940 ja kesä-elokuussa 1944. Kadettikurssin tutkielma K717K1, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2003.

Jahnukainen, Otto-Laakso, Veikko(työn ohjaaja): Talvisota- LKP, YH ja joukkojen täydennys. Sota-arkisto, StietNK-1/25, Helsinki 1972.

Karlsson, Tommi: Liikekannallepanon suoritus Helsingissä vuosina 1939 ja 1941. Pro Gradu, Helsinki 2005.

Kettinen, Uolevi(kapteeni): Henkilötäydennyksen tarve ja järjestely. Sota-arkisto, MSL 20 diplomityö, SKK-1/591, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1954.

Leinonen, Antti(kapteeni): Taistelukykynsä menettäneen joukon taistelukyvyn palauttaminen Suomen sotien 1939 – 45 kokemusten valossa. Sota-arkisto, MSL 35, SKK 1374, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1979.

Manninen, Ohto-Juutilainen, Antti,-Reini, K.O-Koukkunen,Heikki-Mikkola,Keijo: Jatkosodan historia 1, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1988.

Olanterä, Martti(kapteeni): Maamme sotilaallisen aluejaotuksen kehitys itsenäisyyden aikana, muutosten perusteet ja niistä tehtävät johtopäätökset. Sota-arkisto, MSL 31 diplomityö, SKK-1/1046, Sotakorkeakoulu, Helsinki.

Petramaa, Ahti-Muller, Eino-Pesonius,Veikko-Soininen,August-Tuovinen,Lauri-Elfvengren,Eero-Raunio,Ari-Juutilainen,Antti:Asemasota. Teoksessa Jatkosodan historia 4, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1993.

Raikkala, Hannes: Suojeluskuntain historia III, kamppaileva kansa, määrätietoista rakennustyötä rauhan vuosina 1930- 1939 sekä sotavuodet 1939-1944, toinen painos , Vaasa OY:n kirjapaino, Vaasa 1964.

Savolahti, Raimo(kapteeni): Suojajoukkojen käyttösuunnitelmat ja käyttö vuosina 1939 ja 1941.Sota-arkisto, MSL 25, SKK-1/769, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1961.

Sinerma, Martti: Lauri Malmberg ja suojeluskunnat, Otava, Helsinki 1995.

Tiainen, Lauri(eversti): Kotijoukkojen toiminta sodan 1941-1944 aikana (ote sotahistoriallisesta toimistossa olevasta käsikirjoituksesta). Sota-arkisto. Ei tunnistetietoja eikä ajankohtaa.

Tiainen, Lauri-Vuorenmaa, Anssi: Kotijoukot ja vapaaehtoisjärjestöt. Teoksessa: Jatkosodan historia 6, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian Laitos, WSOY, Porvoo 1994.

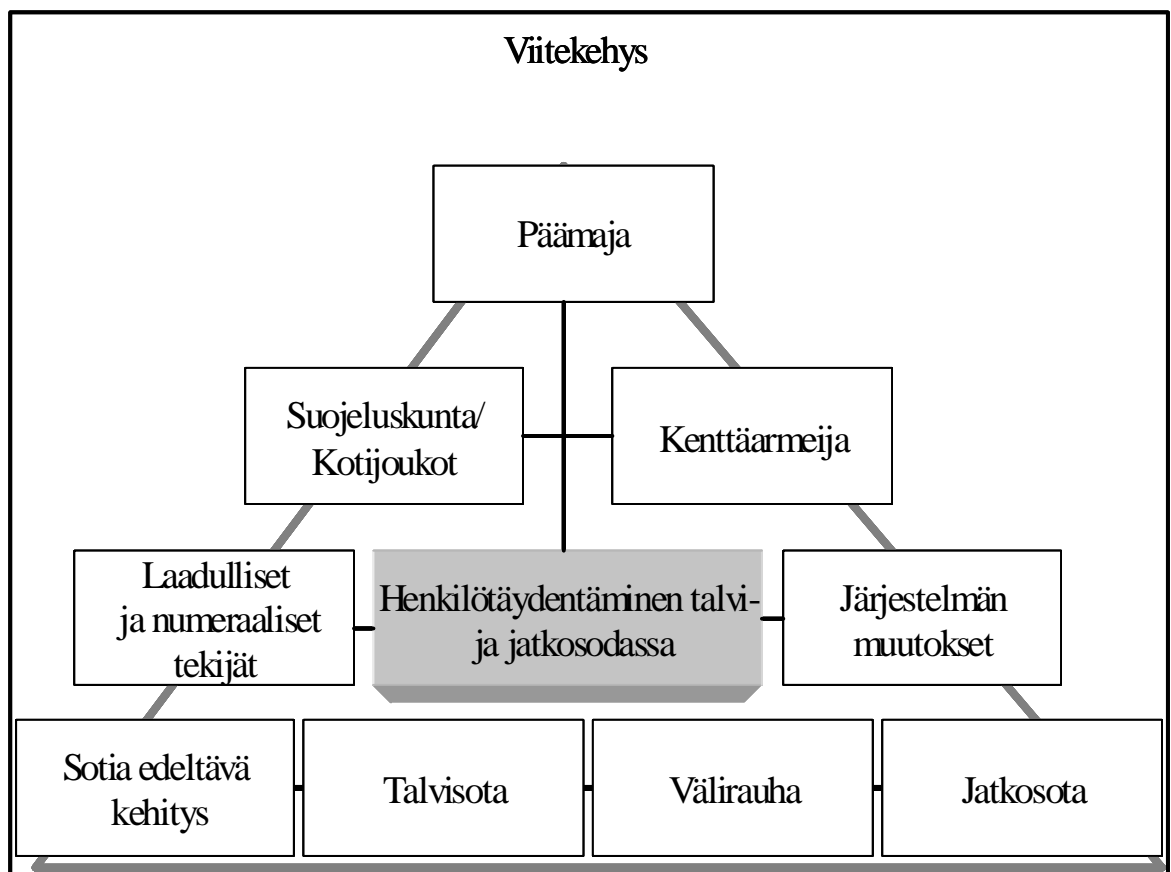
Tuhkanen, Lauri(everstiluutnantti): Sotilaskuljetusorganisaatiomme (rautatiet) kehitys ja rautatielaitoksemme mahdollisuudet suoriutua vv. 1939-45 sotien vaatimista kuljetuksista. Sota-arkisto, StietNK1/74, Sotahistoriallinen tutkimuslaitos, 1946.

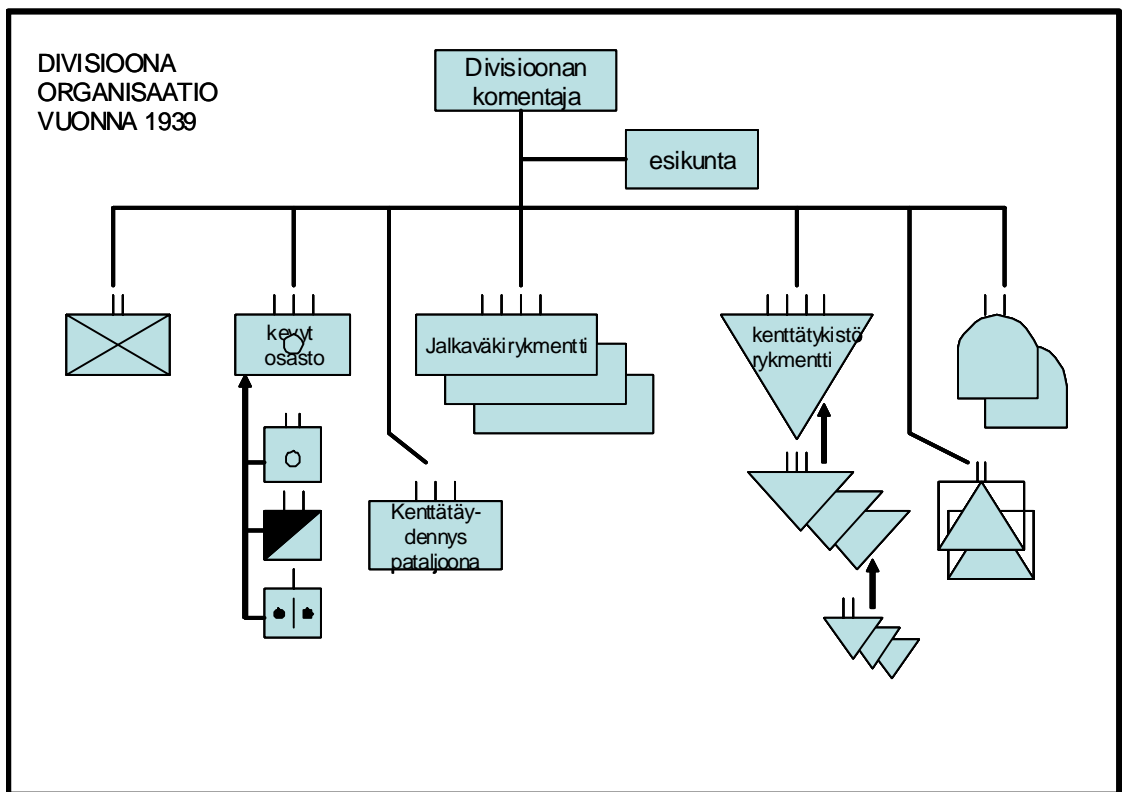
Viljanen, T. V: Ylipäällikön ja Päämajan toiminta. Sota-arkisto, StietNK-1/79, Helsinki 1965.

Vuorenmaa, Anssi-Laakso, Veikko-Soila, Antero: Kotijoukot. Vapaaehtoinen maanpuolustustyö. Teoksessa Talvisodan historia 4, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1979.

LIITTEET

LIITE 1	Tutkimustyön viitekehys
LIITE 2	Divisioonaorganisaatio vuonna 1939
LIITE 3	Talvisodan täydennysmahdollisuudet ja täydennykset
LIITE 4	Koti-T-joukkojen kokoonpano ja sijoitus
LIITE 5	Esimerkit talvisodassa käytetyistä vahvuusilmoitus- ja täydennystilauslomakkeista
LIITE 6	Kaaviokuvat talvisodan alussa ja lopussa toimineesta henkilötäydennysjärjestelmästä.
LIITE 7	Jatkosodan täydennysmahdollisuudet sekä täydennykset
LIITE 8	Jatkosodan divisioonaorganisaatio muutoksineen
LIITE 9	Kaaviokuvat jatkosodassa toimineesta henkilötäydennysjärjestelmästä
LIITE 10	Kuva Äänislinnassa toimineesta henkilöstön opastuskeskuksesta ja sen järjestelyistä
LIITE 11	Esimerkit jatkosodassa käytetyistä vahvuusilmoitus- ja täydennystilauslomakkeista

Lähde: Sotahistorian Laitos, sotahistorian toimisto: Talvisodan historia 1. WSOY, 1977, s. 163.

TALVISODAN TÄYDENNYSMÄHDOLLISUUDET JA TÄYDENNYKSET

AIKA	TÄYDENNYSMÄHDOLLISUUDET	TÄYDENNYSTARVE	TÄYDENNYS			Täydennystarpeen ja täydennyksen erotus (+/-)
			Uusi täydennys	Sairaaloista palaavat	Yhteensä	
30.11.-21.12.39 Kotitäydennysdivisioonat	13 562	9 950	3 597	-	3 597	- 6 447
22.12.39-15.2.40 Koulutuskeskukset	31 000	28 200	10 335	13 806	24 141	- 3 973
16.2.-13.3.40 Koulutuskeskukset	26 900	28 900	17 718	2 926	20 644	- 8 254
YHTEENSÄ	71 462	66 600	31 650	16 732	48 382	- 18 674

Lähde: Kettinen, Uolevi(kapteeni): Henkilötäydennyksen tarve ja järjestely. Sota-arkisto, MSL 20 diplomityö, SKK-1/591, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1954, liite 4.

Koti-T-joukkojen kokoonpano ja sijoitus

T- Muodostelma

Sijoituspaikka

Kotijoukkojen esikunta

Helsinki

Sotakoulut

Sotakoulukeskus

Kankaanpää

Aseseppäkoulu

Jyväskylä

Kengityskoulu

Hämeenlinna

Sotakoirakoulu

Hämeenlinna

Ratsukoulu

Ypäjä

1. T- Divisioona

1. T- DE

Riihimäki

1. T- JR (kaksikielinen)

Lahti

2. T- JR

Turku

3. T- JR

Kouvola

1. Kev.T- Patl

Riihimäki

Esik. /T-KTR1 ja I Psto

Hämeenlinna

II/T- KTR 1

Hämeenlinna

III/ T- KTR 1

Kankaanpää

1. Viesti-T-Patl.

Riihimäki

1. Huolto-T-Patl.

Lahti

Mitt. T- Ptri

Hämeenlinna

Ps.T-Kompp.

Hämeenlinna

1.Pion. T-Patl.

Koria

Lähde: Jahnukainen, Otto-Laakso, Veikko(työn ohjaaja): Talvisota- LKP, YH ja joukkojen täydennys. Sota-arkisto, StietNK-1/25, Helsinki 1972, s. 47.

2.T- Divisioona

2. T- DE	Oulu
4. T- JR	Kemi
5. T- JR	Kajaani
6. T- JR	Rovaniemi
2.Kev.T-Patl	Kajaani
Esik. /T-KTR2 ja I Psto	Oulu
II/T- KTR 2	Oulu
III/ T- KTR 2	Oulu
2. Viesti- T- Patl.	Oulu
2. Huolto-T-Patl.	Oulu
2. Pion. T-Patl.	Oulu

3.T- Divisioona

3. T- DE	Pieksämä
7. T- JR	Kuopio
8. T- JR	Jyväskylä
9. T- JR	Joensuu
3.Kev.T-Patl	Ilmajoki - Seinäjoki
Esik. /T-KTR3 ja I Psto	Pieksämä
II/T- KTR 3	Pieksämä
III/ T- KTR 3	Pieksämä
3. Viesti- T- Patl.	Pieksämä
3. Huolto- T- Patl.	Suolahti - Äänekoski
3. Pion. T- Patl.	Savonlinna
Rask. T- Psto	Vaasa
Kss. T-Kompp.	Vaasa

Lähde: Jahnukainen, Otto-Laakso, Veikko(työn ohjaaja): Talvisota- LKP, YH ja joukkojen täydennys. Sota-arkisto, StietNK-1/25, Helsinki 1972, s. 48.

LIITE 5
1(4)

[illegible]

Lähde: Päämaja, jaosto I: Päämajan alaisten yksikköjen ja muodostelmien vahvuus-, täydennystilaus- ja tappioilmoitukset sekä tappioluettelojen lähettäminen, salainen kirjelmä K.D. n:o 70/39.Järj.2.sal, 2.11.1939. SArk T 20691/F32.

Divisioonien täydennystilauslomake talvisodassa (esimerkkitäytetty)

D:n
TÄYDENNYSTILAUS
n

	Koulutus	Pää- lys- tön	Ali- pää- lystön	Mie- hiä- 259		Koulutus	Pää- lys- tön	Ali- pää- lystön	Mie- hiä- 259
19	Jalkaväki: 00 00 00 00 00 00 00 00								
2		1							
4		6							
7		1							
20				12					
31				10					
12				5					

46	Suutareita 2, räätäleitä 1			3					
	Yhteensä	8		30	210				
50	Kevyt joukot: 00 00 00 00 00 00 00 00								
		1							
59	Komppin päällikön tst.lähetti			1					

	Yhteensä	1		5	25				
	Tykistö: 00 00 00 00 00 00 00 00								
109	Suuntaajia 2, ammusmiehiä 12			14					

Nuom. Täydennystilaus tehdään ylläolevan esimerkin mukaisesti.
Mikäli henkilöstön koulutusta osoittava numero ei täysin selvitä tar-
vittavan täydennyksen ja täydennettävän määrän on niin pieni, ettei ole
otseuttavissa asepuvun mukana tulevan myöskin tarvittavan erikois-
henkilöstön, on numeroriville tehtävä erikoiskoulutusmerkintä.

Lähde: Päämaja, jaosto I: Päämajan alaisten yksikköjen ja muodostelmien vahvuus-, täydennystilaus- ja tappioilmoitukset sekä tappioluettelojen lähettäminen, salainen kirjelmä K.D. n:o 70/39.Järj.2.sal, 2.11.1939. SArk T 20691/F32.

Divisioonien vahvuusilmoitus

Liite 2.

____ Divisioonien VAHVUUSILMOITUS
:n

Asi- (Huolto-) laji	Joukko-osasto tai -yhtymä	Henkilö- töslaji	Määrä- vahvuus	Paikalla	Täydennys- tarve
Jalkaväki		Päälystös			
		Alipäälystös			
		Michistos			
		Päälystös			
MT-Poli.		Alipäälystös			
		Michistos			
		Päälystös			
		Alipäälystös			
Tykistö		Michistos			
		Päälystös			
		Alipäälystös			
		Michistos			
Kev. joukot		Päälystös			
		Alipäälystös			
		Michistos			
		Päälystös			
Viesti- joukot		Alipäälystös			
		Michistos			
		Päälystös			
		Alipäälystös			
Pion. joukot		Michistos			
		Päälystös			
		Alipäälystös			
		Michistos			
Huolto- joukot		Päälystös			
		Alipäälystös			
		Michistos			
		Päälystös			
Asikanta		Alipäälystös			
		Michistos			
		Päälystös			
		Alipäälystös			

Din KT-P on _____

Lähde: Päämaja, jaosto I: Päämajan alaisten yksikköjen ja muodostelmien vahvuus-, täydennystilau- ja tappioilmoitukset sekä tappioluettelojen lähettäminen, salainen kirjelmä K.D. n:o 70/39.Järj.2.sal, 2.11.1939. SARk T 20691/F32.

Täydennystilauksen koulutushaaranumerointi jalkavässä.

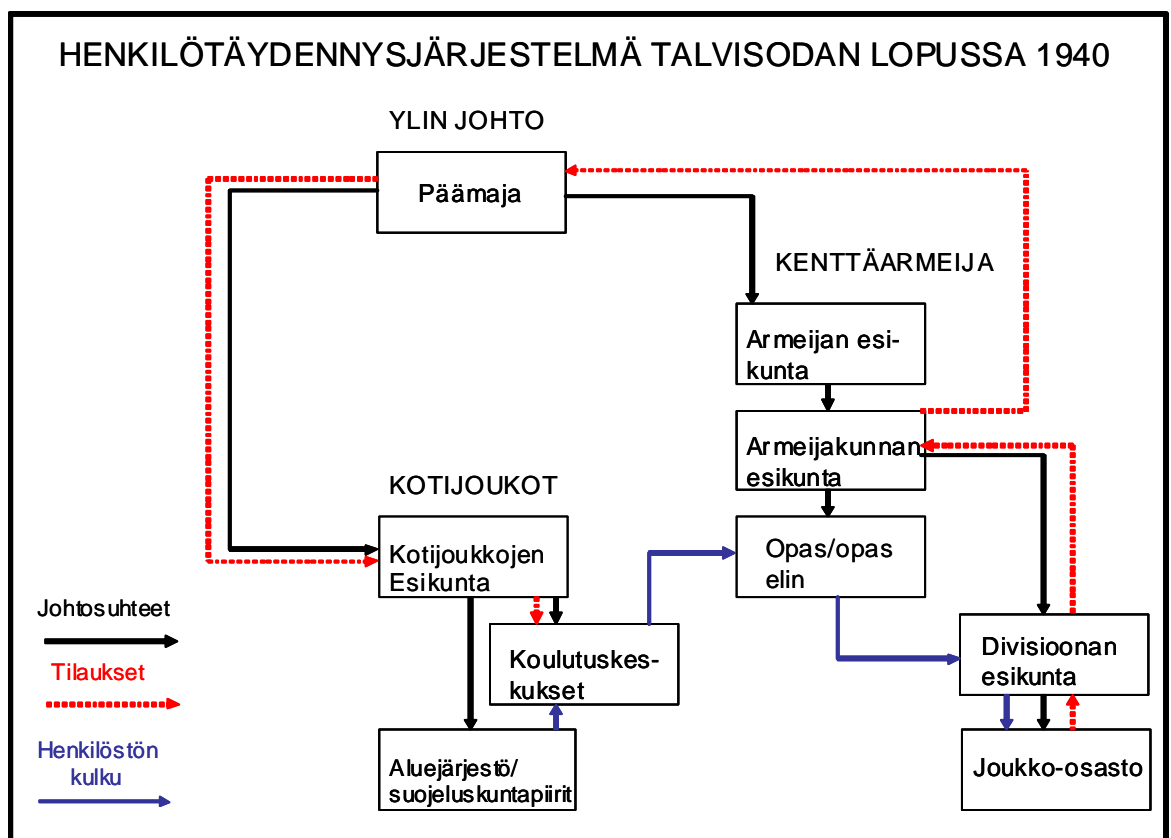
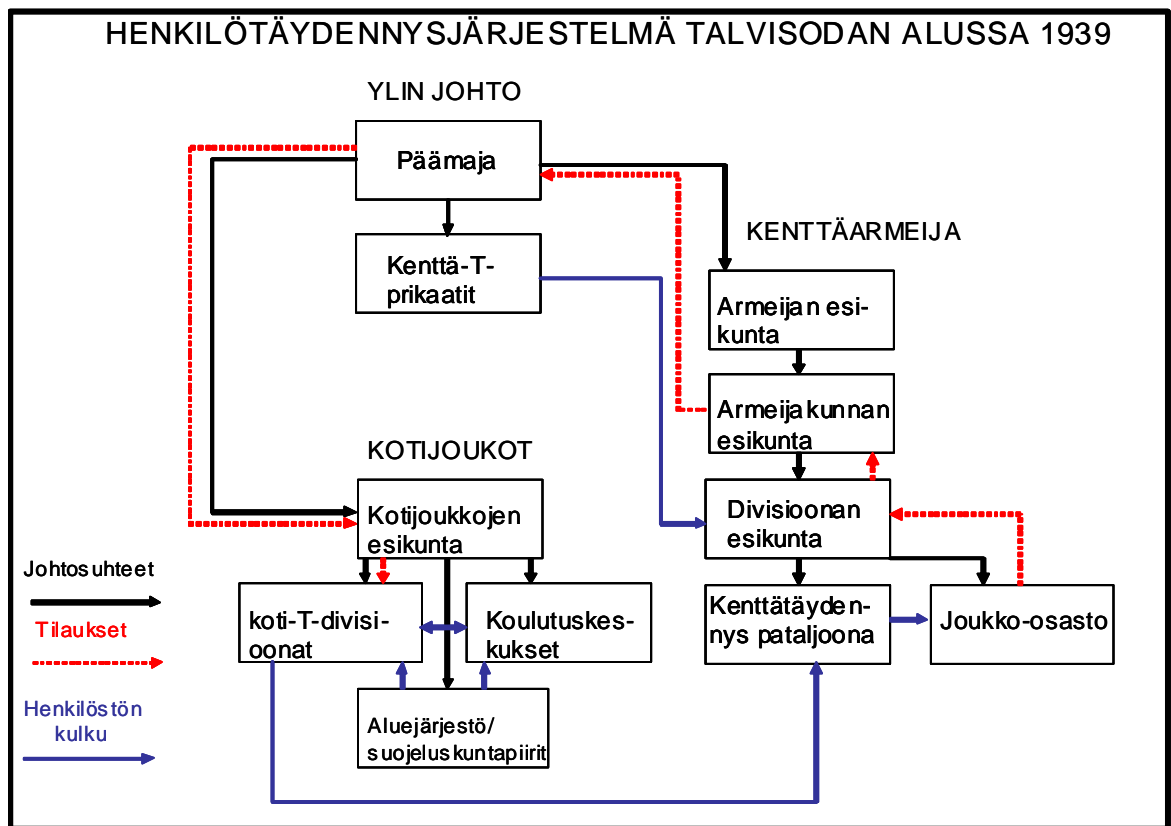
Liite 3 b.

Täydennystilauksen koulutushaarat ja niiden numerointi.

Jalkaväki

Nº	Koulutus	Määrä	Nº	Koulutus	Määrä
	<u>Rintamahenkilöt:</u>			<u>Seikunta- ja toimitushenk.:</u>	
	<u>Päällyst:</u>			<u>Päällyst:</u>	
1	Kiv.kompp:n päällikköjä		31	Adjutantteja, läh.- ja tied.	
2	Kk. "- "-		32	Kuorm.pääll. ja ups.	
3	Krh. "- "-			Kolonn.joht.	
4	Kiv.kompp:n joukk.joht.		33	Taloustupseereita	
5	Kk. "- "-		34	Rahastonhoitajia	
6	Krh. "- "-		35	Aseupseereita	
7	Viestiupseereita		36	Aamerestareita	
8	Kss.upseereita			<u>Alipäällyst:</u>	
9	Ps.torjuntatykkijoukk.joht.		37	Kompp:n väp.eleitä	
	<u>Alipäällyst:</u>		38	Taloustaloustupseereita	
10	Kivääriryhmän johtajia		39	Asealiupseereita	
11	Pk.ryhmän johtajia		40	Lääkintäaliupseereita	
12	Kk.ryhmän johtajia		41	Kuorm. ja el.lääk.su.	
13	Kk.mittausau.		42	Kengitysseppäliups.	
14	Tiedusteluau.			<u>Miehist:</u>	
15	Krh.johtajia		43	Sairaankantajia	
16	Krh.tulenjohtajia ja mit- tausau.		44	El.lääk.mieh.	
17	Viestialiupseereita, puh.-		45	Hevosmiehiä	
18	"- "- , radio-		46	Käsityöläisiä	
19	Kss.aliupseereita				
20	Ps.torjuntatykin joht.				
	<u>Miehist:</u>				
21	Kiväärimiehiä				
22	Kp.miehiä				
23	Pk.miehiä				
24	Kk.miehiä				
25	Taist.lähetettäjä, tähyst. ja tied.				
26	Krh.miehiä				
27	Viestimiehiä, puh.-				
28	"- "- , radio-				
29	Kss.miehiä				
30	Ps.torjuntatykkimieh.				

Lähde: Päämaja, jaosto I: Päämajan alaisten yksikköjen ja muodostelmien vahvuus-, täydennystilauksen ja tappioilmoitukset sekä tappioluettelojen lähettäminen, salainen kirjelmä K.D. n:o 70/39.Järj.2.sal, 2.11.1939. SArk T 20691/F32.

JATKOSODAN TÄYDENNYSMÄHDOLLISUUDET JA TÄYDENNYKSET

AIKA	TÄYDENNYSMÄHDOLLISUUDET	TÄYDENNYSTARVE	TÄYDENNYKSET			Täydennystarpeen ja täydennyksen erotus (+/-)
			Uusi täydennys	Sairaaloista palaavat	Yhteensä	
1.7.-31.12.1941	n. 44 000	82 307	43 975	51 735	95 710	+ 13 403
1.1.-31.12.1942	n. 61 200	40 700	61 200	60 168	121 368	+ 80 000
1.1.-31.12.1943	n. 45 200	36 970	45 200	25 196	70 396	+ 33 426
1.1.-10.9.1944	n. 68 000	80 680	58 713	42 713	101 426	+ 20 746
YHTEENSÄ	218 400	240 657	209 088	178 812	388 900	+ 148 243

Lähde: Kettinen, Uolevi(kapteeni): Henkilötäydennyksen tarve ja järjestely. Sota-arkisto, MSL 20 diplomityö, SKK-1/591, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1954, liite 5.

Taulukossa ei olla huomioitu kenttäarmeijan vuosien 1941-1942 toteuttamia kotiuttamisia, jotka käsittivät noin 105 000 miestä. Lisäksi eversti Tiaisen kotijoukkoja käsittelevässä diplomityössä esitettiin sotasairaalaista palanneiden määrän olleen noin 125 900 henkilöä, joka eroaa noin 53 000 kapteeni kettisen esittämistä luvuista. Laskettaessa kotiuttamisten sekä sotasairaaloista saapuneiden erotus yhteen, saadaan tulokseksi 158 000 miehen kokonaisuus. Verrattaessa määrää Kettisen laskelmiin, voidaan huomata täydennystarpeen ja täydennyserotuksen olleen negatiivinen noin **10 000** miehellä.

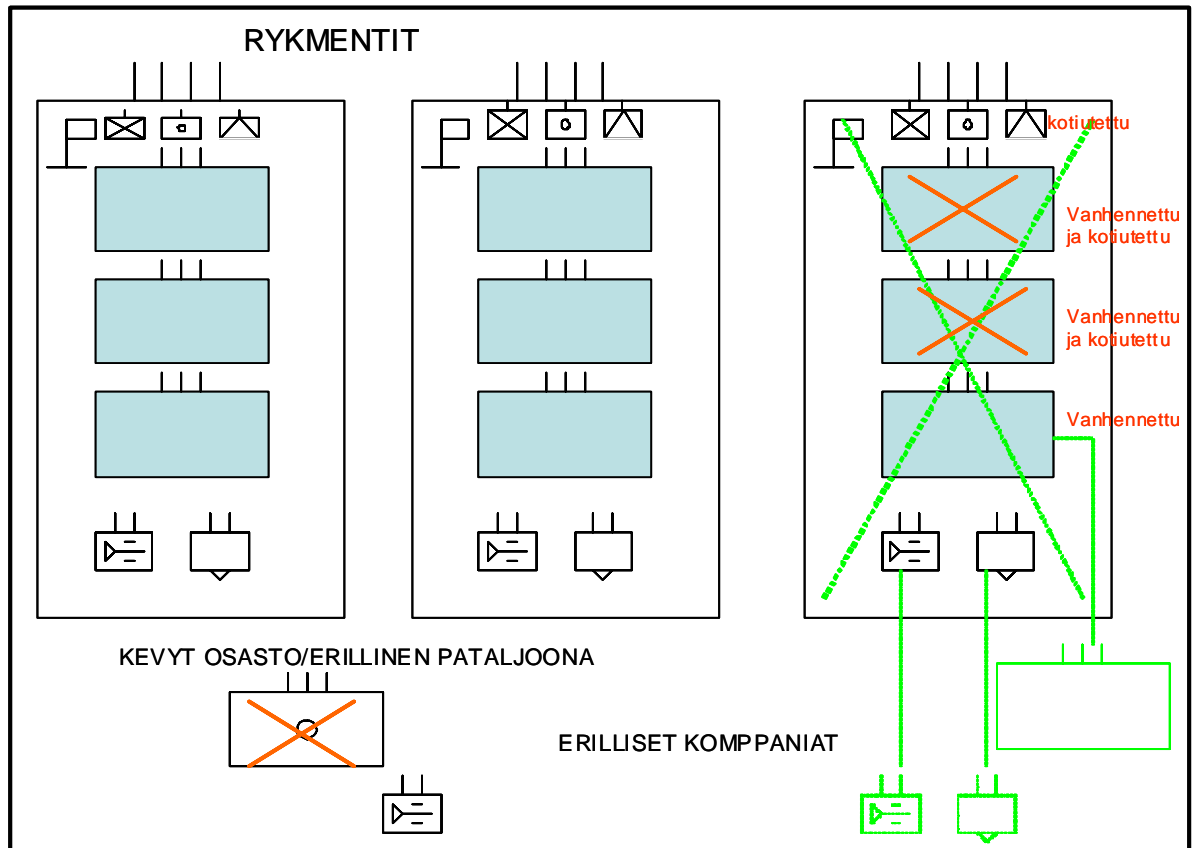
Lähteet: Tiainen(Kotijoukkojen toiminta sodan 1941-1944 aikana, s.38 sekä Petramaa, Ahti-Muller, Eino-Pesoni us,Veikko-Soininen,August-Tuovinen,Lauri-Elfvengren,Eero-Raunio,Ari-Juutilainen,Antti:Asemasota. Teoksessa Jatkosodan historia 4, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1993, s.151.

Kotijoukkojen kenttäarmeijalle lähettämä täydennys 1.7.1941-31.8.1944.

Kotijoukkojen kenttäarmeijalle, Meri- ja Ilmavoimille lähettämä täydennys 1. 7. 1941-31. 8. 1944										
Vast.ottaja	Jalkaväki (ml. pst.)	Tykistö (ml. kss.)	Viesti	Pioneeri	Huolto	Henkilötäydennys yhteensä				Vast.ottaja
						Upseereita	Aliupseereita	Michiä	Yht.	
Aun.R	31 613	3 907	1 574	1 300	2 025	859	3 848	35 712	40 419	Aun.R
II AK	44 785	4 719	1 463	1 914	2 777	1 298	5 751	48 609	55 658	II AK
III AK	33 475	2 123	1 032	1 699	1 672	972	4 086	34 943	40 001	III AK
IV AK	56 052	5 211	1 602	2 307	1 997	1 637	6 657	58 875	67 169	IV AK
V AK	27 128	3 093	847	1 659	1 108	785	3 935	29 115	33 835	V AK
VI AK	42 846	4 338	1 534	2 153	1 539	1 420	4 118	46 872	52 410	VI AK
VII AK	8 065	1 014	445	356	812	335	1 428	8 929	10 692	VII AK
6.D	2 611	547	115	77	157	111	422	2 974	3 507	6.D
14.D	17 226	1 031	439	639	720	330	1 237	18 488	20 055	14.D
Ps.D	8 087	237	417	192	274	334	1 040	7 833	9 207	Ps.D
Rv.Pr.	5 705	565	154	101	195	153	719	5 848	6 720	Rv.Pr.
JR 14	625	29	58	9	95	9	88	719	816	JR 14
YhtyeisE Roi	1 883	66	40	14	211	64	230	1 922	2 216	YhtyeisE Roi
Merivoimat	1 581	294	155	17	337	125	210	2 049	2 384	Merivoimat
Hangon Ryhmä	1 011	192	14	10	36	2	72	1 189	1 263	Hangon Ryhmä
Ilmavoimat	2 989	631	547	8	910	66	309	4 710	5 085	Ilmavoimat
PM:n alaiset	17 100	589	1 279	407		1 487	3 736	30 199	35 422	PM:n alaiset
Yhteensä	302 782	28 588	11 715	12 862	14 865	9 987	37 886	338 986	386 859	Yhteensä

Lähde: Tiainen,Lauri-Vuorenmaa,Anssi:Kotijoukot ja vapaaehtoisjärjestöt.Teoksessa: Jatkosodan historia 6, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian Laitos, WSOY, Porvoo 1994, s. 453.

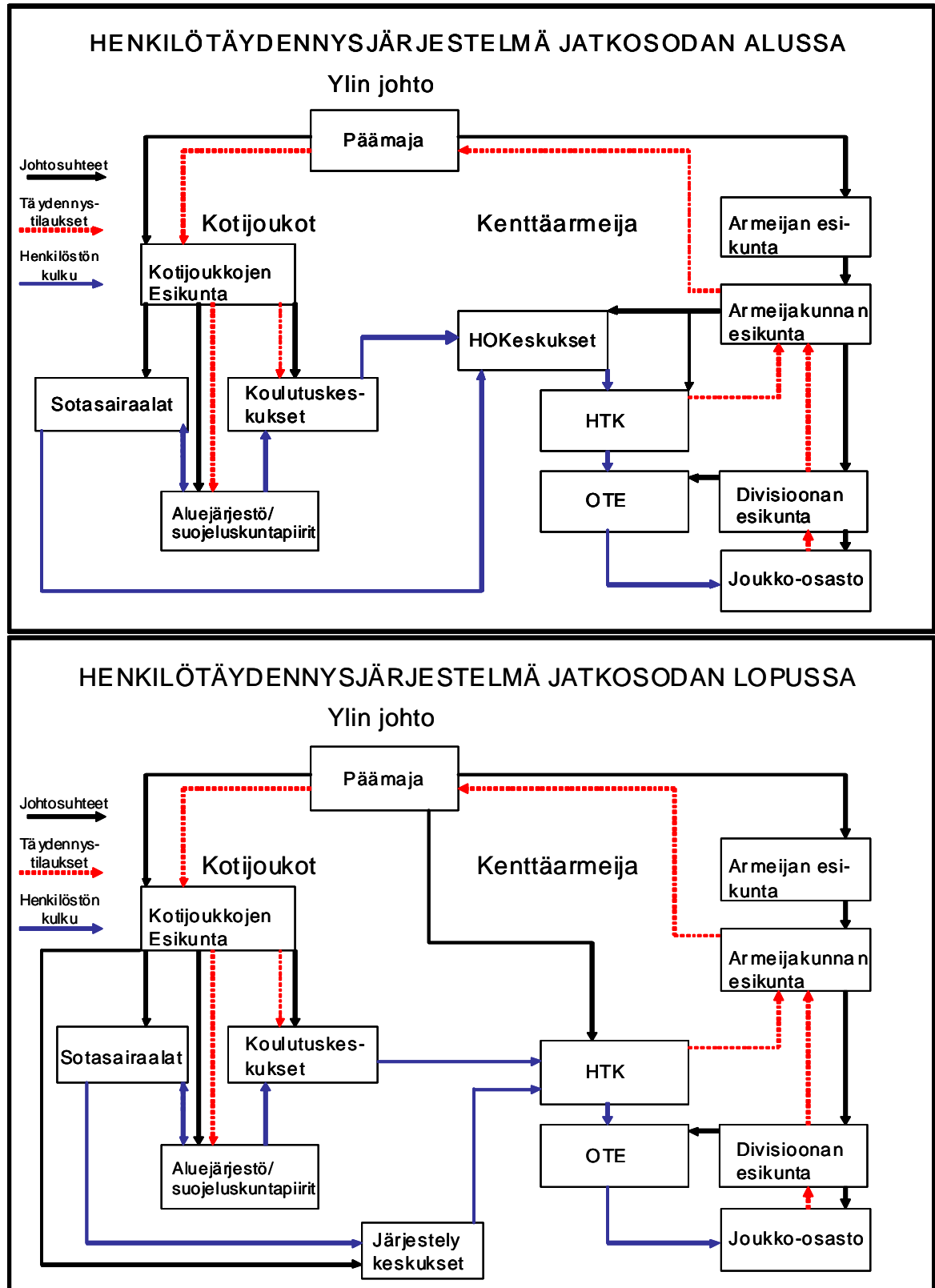
Divisioona organisaatiossa tapahtuneet muutokset vuosina 1942 ja 1944.

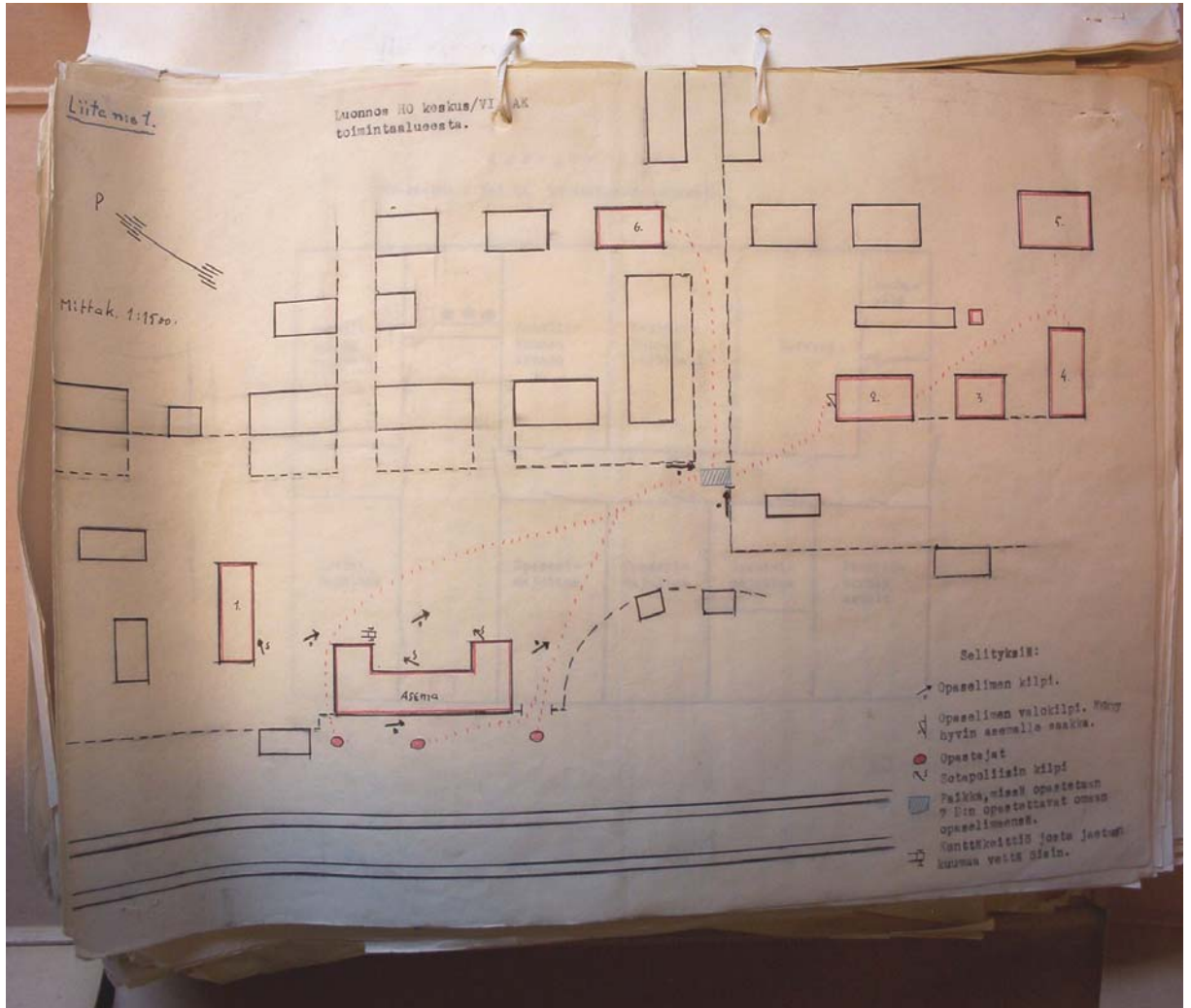
Kaaviossa punaisella vuonna 1942 toteutetut muutokset divisioonaorganisaatiossa. Vihreällä vuoden 1944 divisioonakokoonpanoon tehdyt muutokset. Kolmannessa rykmentissä jäljelle jääneet osat katkoviivalla.

Lähde: Petramaa, Ahti-Muller, Eino-Pesonius, Veikko-Soininen, August-Tuovinen, Lauri-Elfvengren, Eero-Raunio, Ari-Juutilainen, Antti: Asemasota. Teoksessa Jatkosodan historia 4, Sotahistorian toimisto, WSOY, Porvoo 1993, s. 154.

Jatkosodan henkilötäydennysjärjestelmän kaaviot.

Kuvaus Äänislinnan HOKeskuksesta.

Rakennus 1: Matkatavaran tarkastus, lomille lähtevien odotus, pidätetyt ja sotilapoliisit.

Rakennus 2: Toimistorakennus, majoitus ja keittiö.

Rakennus 3: Henkilökunnan majoitus.

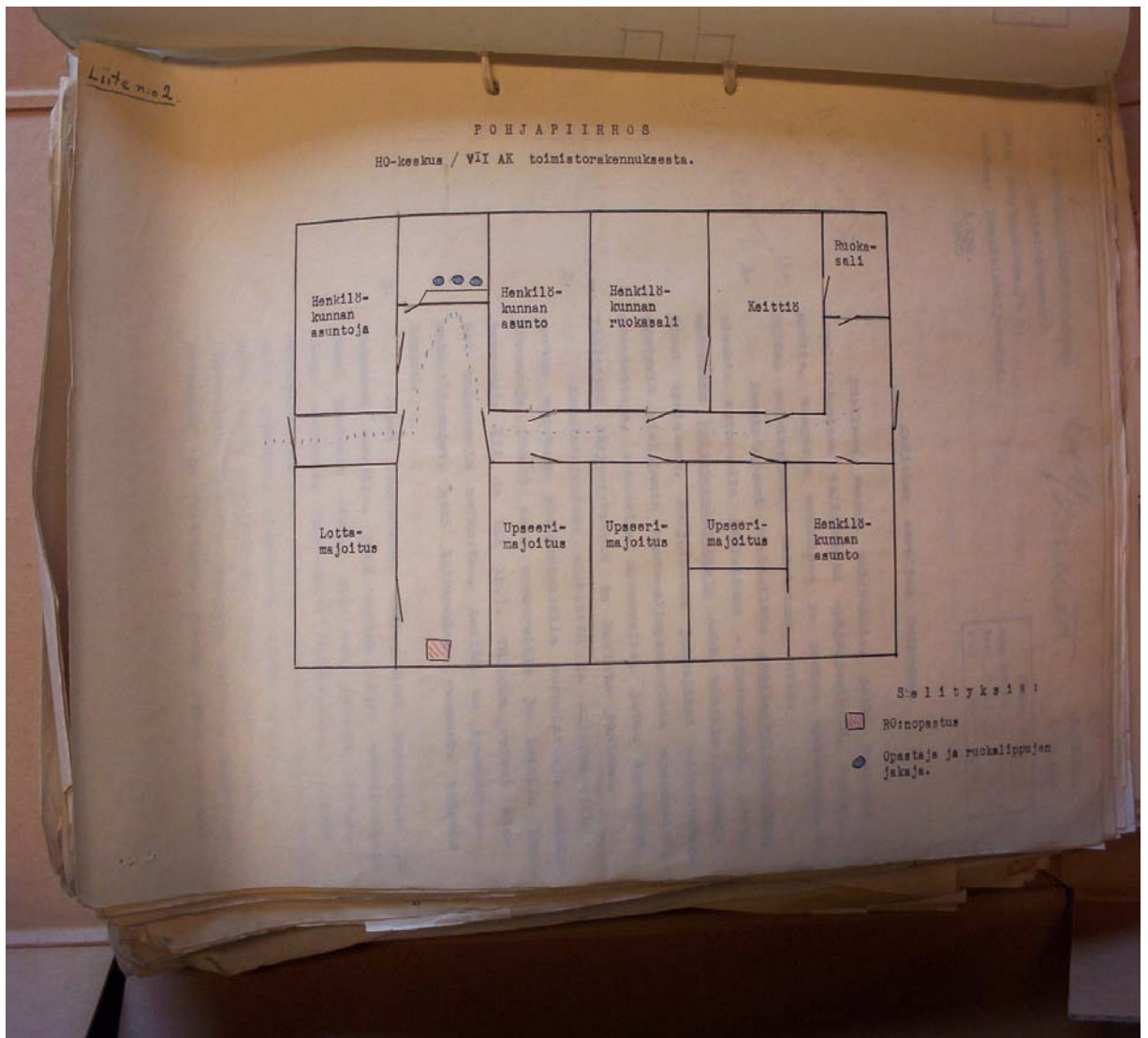
Rakennus 4: Seitsemän huonetta ja majoitustilaa 200 miehelle.

Rakennus 5: Ruokala, keittiö, kuivamuonan jakeluhuone ja majoitus 200:lle

Rakennus 6: 7. D opastuselin.

Lähde: VII Armeijakunta, henkilötäydennyskeskus: Selostus henkilötäydennyskeskuksen alaisena Äänislinnan asemalla toimivan HOKeskuksen toiminnasta, K.D. n:o 1288/III, 4.12.1941. SARk T 2218/3.

Opastuskeskuksen rakennus nro. 2.

Lähde: VII Armeijakunta, henkilötäydennyskeskus: Selostus henkilötäydennyskeskuksen alaisena Äänislinnan asemalla toimivan HOKeskuksen toiminnasta, K.D. n:o 1288/III, 4.12.1941. SARk T 2218/3.

Esimerkki jatkosodan joukko-osaston täydennystilauksaavakkeesta.

11.D

Liite B. / JR 23:n kirj. n. 100/I/41/20.7.41.
20.7.1941.
p v m.

TÄYDENNYSTILAUS
JR 23. (2400)
Tilaaaja (sekä nimä että peitseluku)

N°	K o u l u u t u s (Erikoiskoulutus mainit- tavana)	Täydennysvaatimukset			Huomautuksia.
		A	B	C	
1	Kiv.kompp.päällikkö	3	-	-	
4	"- joukk.joht.	4	-	-	
16-17	Ryhmänjohtajia	-	14	-	
26	Pst.tyk.johtajia	-	2	-	
367	Lääk.aliups.	-	1	-	
33	Kiv.miehiä	-	-	188	
34	Kp.miehiä, amp.	-	-	58	
35	Pk.miehiä, amp.	-	-	16	
36	Ek.miehiä	-	-	40	
37	Tst.lähettejä	-	-	6	
38	Krh.miehiä	-	-	10	
39	Viestimiehiä	-	-	8	
40	Pst.miehiä	-	-	45	

Tilaa 27/7/41

YHTEENSÄ: päällystä 7, alipäällystä 17, miehistä 371

VAHVUUSIL-
MOITUTTAEN
määräinen
VAJAUS: päällystä 7, alipäällystä 17, miehistä 422

Täydennyksen vastaanottopaikka: ? *Lappajoki*

Vastaanottajan kenttäpostipeitseluku: 2400

JR 23:n Komantaja
Ev.luuth. *U. W. Lamm*
Allekirjoitus.

Adjutantti:
Kapteeni *E. Lamm*

Lähde: 11. Divisioonan, JR 23:n täydennystilaus, kirjelmä n:o 100/I/41/20.7.41, Sark T 2218/3.

Esimerkki jatkosodan armeijakunnan täydennystilauksaavakkeesta.

K a r. A E
Komento-osasto.

18.7.41.

III ARMEIJAKUNNAN ESIKUNTA
Osasto 1
N:o 247/I/1.

Koskee: Henkilöstätäydennystä.
Liittyy: PMin kirj. N:o 96/JKrj.3.
sal./24.6.1941.

7.7.1941.
3 Vto

A E
Saapumiseluettelon N:o 772
Saapunut 18 / 7 / 41 klo 8.30
D. N:o 117 Yks. I K. [M] N:o E

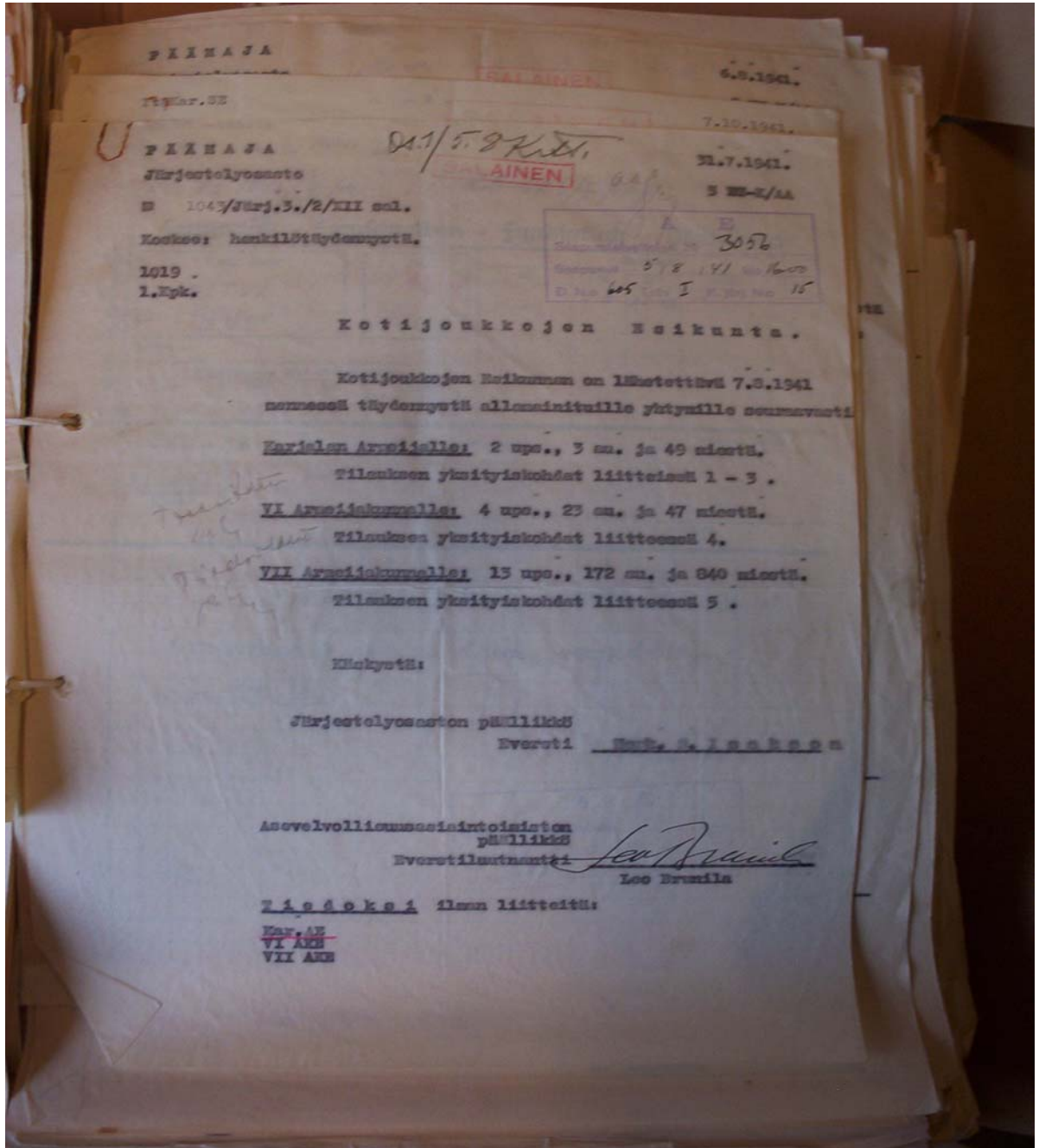
Päämajan Järjestelyosasto.

Täydennystilaus.

N:o	K o u l u t u s Erikoiskoulutus mainittava	Toimitettava henkilöstö			Huom.
		Pääm. A	Alipääm. B	Michin C	
1	Kiv.komppanian psmll.	1			
2	Kk.kompp.psmll.	1			
4	Kiv.kompp.joukk.joht.	14			
5	Kk.kompp.joukk.joht.	4			
6	Krh.kompp.joukk.joht.	1			
9	Pst.tykki joukk.joht.	1			
16	Kiv.ryhmän johtajia		21		
18	Kk.ryhmän johtajia		16		
21	Krh.ryhmän johtajia		21		
26	Pst.tykin johtajia		3		
33	Kiv.äm. miehit			177	
34	Kp.miehit			35	
35	Pk.miehit			70	
36	Kk.miehit			113	
38	Krh.miehit			56	
42	Pst.tyk.miehit			17	
273	Radialiupseereita		16		
54	Asemestareita		1		
322	Pion.ryhmän joht.		14		
62	Asealiupseeri		3		
	Mek.aliupseereita(pp.)		3		

Lähde: III Armeijakunnan, esikunta: Täydennystilaus n:o 247/I/1., 7.7.41. SArk T 2218/3.

Esimerkki jatkosodan Päämajan täydennyskäskystä Kotijoukkojen Esikunnalle.

Lähde: Päämaja, järjestelyosasto: käsky henkilötäydennyksestä, kirjelmä n:o 1043/Järj.3./2/XII sal., 31.7.1941. SARk T 2218/3.

Esimerkki henkilötäydennyksen jakamisesta alajohtoportaille.

K a r. A E
Komento-osasto.
H:o 231/1/1/1

18.7.41.

2471. Onttola.

Kar. Aille osoitteella Onttola 2471 20.7.41 saaneeksi
puva täydennys jaetaan seuraavasti:

N:o	K o u l u t u s (erikoiskoulutus mainittava)	Ervittava henkilöstö			Huom.
		Ennill.	Alipennill.	Mieh.	
16	1. DE/VI AK				
18	Kiv.ryhmän joht.			9	
21	Kk. " "			10	
22	Krh.joht.			5	
23	Krh.tulenjoht. ja mitt.au.			5	
24	Viestiau., puh.-			6	
33	Viestiau., radio-			4	
34	Kiv.ryhmän miehiä				
35	Kp.miehiä				54
36	Pk.miehiä				6
37	Kk.miehiä				62
38	Taistelulähetti, tsh. ja tied.		1		
39	Krh.miehiä				11
40	Viestimiehiä, puh.-				32
41	Viestimiehiä, radio-				22
42	Kes.miehiä				2
62	Ascaliups.		1		
63	Lähikintlau.		6		
64	Km.- ja el.lähik. au.		1		
70	Säntäkantajia				4
72	Ajoneuvot				1
73	Käsityömiehiä				1
83	Ps.torjuntatyk.joukk.joht.	1			8
96	Ps.torjuntatykinjoht.		2		
111	Ps.torjuntatykkimiehiä				12
187	Viestiau., radio-		4		
200	Viestimiehiä, radio-				17
322	Pion.ryhmän joht.		1		
325	Pioneereja				5
402	Asseppii				2
96	Kev.os. 15/7, D/VII AK				
111	Ps.torjuntatykinjoht.		4		
	Ps.torjuntatykkimiehiä				32
	Pk.mekanikkoja		4		
90	Pk.ryhmänjohtajia		3		
	Pst.kiv.ryhmän joht.				8
	Pst.kiv.miehiä				
	Kar. A E				
48	Adj.lh. ja tied.ups.	3			
	Jalkav.lh.aliups.		2		
	Jalkav.lh.ohjeaja				10
	KTR 4/VI AK				
231	Tykistön asemestareja	2			
231	Sark.pato 1/VI AK				
231	Tykistön asemestareja	1			

Yhteensä: pnnlllystöm 7, alipnnlllystöm 70, miehistöm 299.

K ä s k y s t ä :
Os.l:n pnnlllystöm:
Kapteeni A. Salonen.

Lähde: Päämaja, järjestelyosasto: käsky henkilötäydennyksestä, kirjelmä n:o 1043/Järj.3./2/XII sal., 31.7.1941. SARK T 2218/3.